C.G.JUNG

ANALIZA VISELOR

AROPA

Coperta de
GINNO DUMITRESCU

© AROPA, 1998, pentru introducere şi note
ISBN 973-98126-1-9

C. G. Jung

ANALIZA VISELOR

(Ediție critică)

Selecție de texte, introducere și note
de JEAN CHIRIAC

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2602
Biblioteca Personală

EDITURA AROPA
BUCUREȘTI

1998

INTRODUCERE

Jung şi "visul diagnostic"

Jung a afirmat adeseori că visele preludiu, visate la începutul curei psihanalitice, descriu evoluţia psihică ulterioară a pacientului. Studiul acestor vise ne oferă o serie de informaţii, ca nişte balize de orientare, în privinţa sensului pe care îl va căpăta viaţa pacientului într-un an, doi, zece sau pentru totdeauna. Adeseori un "vis mare" de acest gen ne urmăreşte încă din copilărie, şi numai la o vîrstă adultă, ca prin farmec, îi pricepem sensul.

Evoluţia noastră psihică, în sens spiritual, este un proces care debutează fără ştirea noastră, în inconştient, şi se finalizează atunci cînd sîntem prezenţi, "de faţă" (conştienţi), martori ai procesului lăuntric. Există întotdeauna o schemă, un arhetip al evoluţiei noastre spre o plenitudine cu neputinţă de imaginat în chip conştient. Şi dacă "ceva" este deja hotărît în privinţa noastră, nu trebuie să ne mire că "drumul" nostru interior poate fi zugrăvit, simbolic, în visele noastre. Mă refer, desigur, la "visele mari", la acele "vise diagnostic" de care pomenea Jung. Sau, în limbaj mistic, la viziuni...

Un "vis diagnostic" neelucidat

Primul vis pe care mi l-am notat în jurnalul meu din momentul în care am început să-l studiez pe Jung[1], suna cam aşa:

---

[1] Am început să-l studiez pe Jung în urmă cu circa 15 ani, prin 1982. Paralel cu conspectarea operei sale îmi întocmisem un *jurnal de vise* în

Asist la o ceremonie religioasă. Călugării îmbrăcați în rase intonează cîntece grave religioase, iar eu încerc să-mi unesc glasul cu al lor. Momentul este de o adîncă solemnitate. Deodată, ştiu/ştim/se ştie că unul dintre cei prezenți, nu ne este clar cine, intenționează să-l ucidă pe Marele Maestru, persoana sacră care conduce întregul ceremonial. Într-un fel sau altul, individul este însă prins şi "pedepsit" într-o manieră bizară. El este introdus într-un soi de vehicul circular sau sferic, fixat în centrul unei fîntîni arteziene. După mimica şi gesturile sale contorsionate, înțeleg că pentru criminal locul detenției este o teribilă tortură. Curînd "vehiculul" începe să se înalțe la cer...

Sînt extrem de contrariat: locul supliciului îmi evocă mai degrabă sacralitate şi nu pricep cum i se poate rezerva o asemenea cinste unui păcătos vinovat de crimă împotriva sfințeniei...

Iată în detaliu visul meu pe care l-am visat, repet, la începutul experienței mele cu psihologia junghiană. Este, nu mai trebuie să spun, un "vis mare", un "vis diagnostic", de tipul celor care descriu evoluția noastră ulterioară, poate chiar drumul nostru spre individuație.

Care este însă semnificația (înțelesul) visului? Ce încearcă să-mi comunice el? Şi, mai ales, cum să fac să descifrez "mesajul" său obscur? Aceste întrebări nu şi-au primit răspunsul pe loc. Au trecut mai bine de patru ani pînă cînd, o persoană erudită, cunoscută într-o conjunctură de spiritualitate indiană, mi-a spus

- Cel care vrea să-l ucidă pe Marele Maestru este însuşi Maestrul, alter-egoul său, umbra sa. Partea teriomorfă, abjectă a Maestrului, *răul* este pus în Centru[2] pentru a fi

---

care încercam să-mi notez cu scrupulozitate tot ce visez şi să-mi analizez visele în maniera specifică lui Jung.

[2] Aluzie la Mandala studiată de Jung şi care apare pregnant în vis: vehiculul sferic, "fîntîna arteziană" - imagini ale Centrului, ale Sinelui sau Totalității psihice.

purificat. De aici şi chinurile groaznice ale celui ce Diavol fiind nu poate îndura purificarea, metamorfoza. Crima este astfel explicată: Umbra nu acceptă de bună voie să fie convertită!...

Mărturisesc că la vremea acestei explicaţii am fost absolut încîntat. Ulterior aveam să aflu că satisfacţia mea nu avea nici o consistenţă[3]. Pentru că nu aflasem, în fond, care este sensul confuziei mele finale din vis: nu pricepeam de ce i s-a rezervat locul sacru, Centrul, odiosului criminal care cutezase să pună la cale un omor sacrilegiu?! Această contrarietate era, la urma urmei, cheia visului. Logic vorbind, unui criminal nu i se poate rezerva locul de onoare - să ne gîndim, de pildă la Iuda şi la destinul său tragic! Nu există nici o apropiere simbolică prin care am putea identifica sinuciderea culpabilă a "vînzătorului" lui Isus cu soarta insului anonim din visul meu. Care să fie, deci, tîlcul acestor anomalii care frizează cel mai elementar bun simţ?

Freud şi teoria sexuală

În aceeaşi perioadă în care am obţinut interpretarea de mai sus am început să mă ocup mai puţin de lucrările lui Jung pentru a mă dedica, treptat, cu trup şi suflet, psihanalizei freudiene, în special lui Freud. Această curioasă schimbare opţională o datorez tot unui vis. Un alt vis "mare":

---

[3] Este interesant de semnalat faptul că ori de cîte ori primim explicaţii de ordinul celor pe care le-am primit eu, să le zicem explicaţii teologale, simţim brusc un sentiment de uşurare: "Ei da!, ne spunem, lucrurile au o logică". În realitate, aceste "explicaţii" nu au nici o logică. Ele sînt variaţiuni teoretice pe teme arhicunoscute ale ideologiei creştine, ca de pildă "răul", "păcatul", "purificarea", etc. Nevoia de conformism social, teama de nou, de necunoscut se exprimă, fără îndoială, şi în domeniul experienţei noastre vizionare.

Cinam la un restaurant - pe care îl frecventam de-adevăratelea în starea de veghe. La un moment dat am observat la o masă alăturată un distins domn, îmbrăcat într-un halat alb imaculat. Ştiam că este un doctor apreciat şi simţeam pentru el o veneraţie aproape mistică. M-am apropiat de masa lui - m-a invitat să şed - şi am început să-i povestesc despre practica mea psihanalitică, despre lăcomia cu care devoram tratatele lui Jung - i-am citat şi cîteva titluri -, şi toate acestea pe un ton de mîndrie mulţumită a şcolarului silitor.

Doctorul nu a părut deloc surprins. Ba dimpotrivă, am avut impresia că nu-l prea agrea pe Jung. M-a privit lung, şi mi-a zis într-un tîrziu, cu o nedisimulată undă de admiraţie: "Şi totuşi, Freud!"... În sensul că Freud este Tartorul psihanalizei, maestrul cu "m" mare pe care ar trebui să-l studiez. "Freud, şi a sa teorie a sexualităţii", a ţinut el să precizeze...

Curînd am realizat că, pe nebăgare de seamă, mă dedicasem aproape în totalitate studiului lui Freud. Freud despre care nu ştiusem nimic odinioară, pe care îl disprețuisem în ascuns, pentru că ştiam că Jung nu l-a iubit, şi pentru că nu vedeam ce poate fi spiritual în studiul sexualităţii. Am început să frecventez opera lui Freud cu aceeaşi patimă cu care mă hrănisem, ani de-a rîndul, cu cea a lui Jung.

Aşa am aflat despre complexul lui Oedip, complexul nodal al nevrozei umane după părerea lui Freud.

Ipoteza oedipiană

Se înţelege că nu am putut să nu cedez ispitei de a interpreta primul meu "vis mare" ajutîndu-mă de *teoria freu-diană*. Este evident, chiar şi pentru amatorii în ale psihanalizei, că tema visului meu este oedipiană. Maestrul este un substitut al tatălui. Criminalul - o ipostază a fiului. *Mandala* - acea ciudată structură circulară pe care am

numit-o vehicul, fîntîna arteziană, etc. -, prin simbolismul ei feminin - o ipostază inedită a mamei[4]. Nimic nou sub soare, ar exclama un adept freudian dacă i-ar cădea sub ochi textul visului meu. Faptul că eu asist la scena oedipiană nu l-ar încurca mai mult:"Dumneata, mi-ar zice el, te iluzionezi crezînd că nu eşti atins de acest morb! Iată rezistenţele psihice care se ridică împotriva conştientizării complexului oedipian"...

- Toţi sîntem oedipieni, ar conchide el, dar nu toţi admitem deschis acest lucru. Şi ar continua să turuie pe tema cenzurii morale. A Supraeului, a refulării şi refuatului, a întoarcerii refulatului într-o manieră deghizată, greu de recunoscut, cum e de pildă înscenarea din visul meu...

Meditînd la toate aceste posibile argumente admit că am fost la un pas să mă las convins că visul meu nu este *decît* un vis oedipian. Ceva, însă, mă stîrnea să caut în continuare, să nu mă las cucerit de corul adepţilor lui Freud, aşa cum nu am sucombat nici seducţiilor spirituale ale operelor lui Jung.

Un vis capital

După despărţirea dramatică de Freud[5], Jung a avut un vis capital. Aş vrea să-l redau în versiunea autorului, însoţit de intuiţiile sale remarcabile.

---

[4] Visul pare o dramatizare a oedipului, care s-a realizat cu ajutorul unor impresii reziduale recente, aşa cum a dovedit-o Freud. Aceste impresii pot proveni desigur din sfera intereselor noastre culturale.

[5] Jung a fost cu siguranţă cel mai important discipol al lui Freud. Acesta din urmă avea mari planuri cu mai tînărul său confrate - mai precis, intenţia de a-l numi succesorul său la "tronul" împărăţiei psihanalitice. Despărţirea lor are o poveste conştientă şi una inconştientă. Profesional vorbind, cei doi titani ai psihanalizei nu împărtăşeau aceleaşi convingeri privind natura libidoului, şi rolul vieţii sexuale în mitologia nevrozelor.

Şase zile mai tîrziu (la 18 decembrie 1913), am avut următorul vis: mă aflam împreună cu un adolescent cu pielea întunecată, un sălbatic, pe un munte singuratic şi stîncos. Era înainte de a se crăpa de ziuă; la răsărit, cerul era deja limpede iar stelele începeau să se stingă. Dincolo de munţi, răsuna corul lui Siegfried şi am ştiut în chiar acel moment că trebuie să-l omorîm (subl. n. J.C.). *Eram înarmaţi cu puşti şi ne-am postat într-o ambuscadă pe un drumeag îngust.*

Brusc a apărut Siegfried în depărtare, la înălţimea crestelor muntoase, odată cu primele raze ale soarelui răsare. El cobora cu o viteză ameţitoare pe coasta stîncoasă a muntelui într-un car făcut din oseminte. Cînd a apărut la o cotitură, am tras în el, şi l-am văzut prăbuşindu-se atins de moarte.

Plin de dezgust şi de remuşcări că am distrus ceva atît de mare şi de frumos, am luat-o la fugă cuprins de teamă că crima ar putea fi descoperită. În acel moment începu să plouă cu spume şi ştiam că ploaia va şterge urmele atentatului. Scăpasem de pericolul de a fi descoperit, viaţa îşi relua cursul, dar mai rămînea în mine un sentiment intolerabil de vinovăţie.

Trezindu-mă după acest vis, m-am gîndit la el, dar îmi era cu neputinţă să-l înţeleg. Am încercat atunci să adorm din nou, dar o voce lăuntrică mi-a zis: "Trebuie să înţelegi visul, şi asta cît mai degrabă!" Un impuls interior nu-mi dădea pace pînă la un teribil paroxism în care vocea îmi zise: "Dacă nu înţelegi acest vis, trebuie să-ţi tragi un glonte în cap!" Or, în noptiera mea exista un revolver încărcat, aşa încît am fost cuprins de spaimă. Am început să reflectez din nou la vis şi brusc i-am descoperit sensul: "Dar visul ăsta tratează o problemă care tocmai agită lumea"... Siegfried, gîndii eu, reprezintă ceea ce vor să realizeze germanii, adică să-şi impună eroic propria lor voinţă. "Acolo unde există o voinţă, există o cale! ". Era exact ce încercasem şi eu să fac. Dar nu mai era posibil. Visul arăta că atitudinea încarnată de

Siegfried, eroul, nu-mi mai corespundea. De aceea a trebuit ca el să piară.

După împlinirea în vis a acestei fapte, am simțit o compasiune debordantă, întrucîtva ca şi cum aş fi fost împuşcat eu însumi. Aceasta exprima identificarea mea secretă cu eroul, ca şi cu suferința pe care o resimte omul atunci cînd este constrîns să-şi sacrifice idealul şi atitudinea conştientă. Şi totuşi, trebuia să-i pun capăt acestei asemănări cu idealul eroului; pentru că există valori mai înalte decît voința eului, valori cărora trebuie să ne supunem.[6]

Siegfrield al lui Jung este o încarnare a mitului eroului - dar nu al eroului care se lasă înghițit, devorat de Monstru, ci al celui care îl ucide pe Monstru; un mit care domină şi cultura noastră creştină. (Christos care biruia forțele răului, pe Satan, etc.).

"Monstrul" este un simbol al inconştientului nostru animal, care îşi are obîrşiile în instinctele crude ale saurienilor, în ceea ce are mai primitiv viața. Această "monstruozitate" a înspăimîntat în aşa măsură lumea încît orice civilizație care se considera ca atare a trebuit să-şi inventeze eroii săi, eroi care înfruntă şi supun componenta animală a personalității umane.

Jung, care a avut se pare o "misiune" spirituală greu de evaluat încă în civilizația noastră, a încercat cutezanța, grea de consecințe, de a formula această nemaiîntîlnită răsturnare de valori: nu trebuie să înfruntăm şi să ucidem monstrul din noi; nu trebuie să rîvnim să subordonăm, cu toate consecințele care decurg, dimensiunea noastră animală rațiunii noastre morale şi etice (nu vom supune inconştientul conştientului...). Dimpotrivă, trebuie să renunțăm la acest ideal eroic încarnat de siegfriezi şi de christoşi şi să încercăm să integrăm animalul, răul moral şi cel metafizic, în aşa fel

---

[6] C.G. Jung, "Ma vie - Souvenirs, rêves et pensées", Gallimard, p. 209-10.

încît binele să nu mai fie bine şi nici răul-rău; adică să obţinem o fuziune de elemente antinomice la modul evocat de filozofia taoistă a cuplului yin-yang. Şi în acest sens, Siegfried, personificarea trufiei raţiunii dominante, care vrea să impună lumii animale ordinea şi disciplina sa puritană, trebuie să piară[7].

Lămuriri, elucidări...

Primul meu "vis mare" era ilustrarea aceleiaşi cutezanţe, imperioase în contextul lumii noastre moderne, inspirate lui Jung de visul său cu sacrificarea lui Siegfried. Poate că visul meu era chiar mai clar. El putea fi tradus astfel: dacă vrei să realizezi *individuaţia* (plenitudinea, Totalitatea psihică), dacă vrei să realizezi Sinele (lit. să fii *în* Sine[8], aşa cum eşti *în* Dumnezeu, *în* Tao, *în* Nirvana, etc.), atunci trebuie să-l "ucizi" pe Maestru. "Maestrul" este una din ipostazele eroului care îl înfruntă pe Monstru, una din faţetele lui Siegrfried. În contextul visului meu, el personifică Supraeul nostru cultural creştin orientat spre asceza şi cultivarea atentă a virtuţilor etico-morale[9].

---

[7] Mă tem că "sacrificarea" lui Siegfried va sugera cititorului o revanşă primejdioasă a animalităţii fără limite. Observaţiile mele nu pot fi interpretate în această viziune. În realitate nu avem de-a face cu o bestialitate revanşardă, ci cu o degajare a tensiunilor psihice care se nasc din confruntarea conştient-inconştient. O detaşare senină care ia locul crispării psiho-somatice atît de familiară omului modern...

[8] Toate aceste idei sînt sugerate de simbolismul *mandalei* din visul meu (v. şi nota 2).

[9] În realitate, supraeul nostru nu este structurat în întregime după modelul său biblic. O seamă de elemente "păgîne" sînt deja prezente în substanţa sa. Global însă, etica de orientare creştină- iată o expresie mult mai fericită - opune vieţii instinctive a individului rezistenţe de cele mai multe ori absurde. Supraestimarea şi valorizarea mistică a sărăciei în creştinismul ortodox, este un exemplu de exagerare morbidă a superiorităţii culturii în detrimentul naturii.

De la Jung la Freud şi... viceversa

De la Jung la Freud şi de la Freud la Jung, timp de 17 ani am pendulat mereu între aceşti doi poli esenţiali ai cercetării adîncurilor psihicului nostru. Niciodată nu am putut să mă desprind total de Jung, şi să mă declar un partizan al lui Freud, şi viceversa... Pentru că Jung a vorbit pentru prima oară, în termenii psihologiei experimentale, despre *Sine*, despre *individuaţie*, despre *unirea contrariilor* şi integrarea (plenitudinea) psihică. El a creat astfel puntea de legătură între psihologie şi doctrina salvării dovedind prin mărturii clinice cum se desenează procesul realizării de sine în psihicul abisal.

Freud ne-a arătat ce anume trebuie să integrăm. Pulsiunile sexuale şi agresive, elementele motorii ale vieţii, care au fost puternic refulate (şi sublimate) în civilizaţia noastră creştină. El a descris pentru prima oară componenţa aparatului psihic, a adus probe irefutabile în sprijinul tezei existenţei inconştientului psihic, şi ne-a invitat să explorăm acest univers.

La drept vorbind, o psihanaliză completă nu se poate limita la conştientizarea inconştientului freudian, şi nici nu se poate cantona numai în orizonturile teoretice, ce-i drept fascinante, ale opticii junghiene. Contrariile - aparente - se ating, se contopesc şi concură la realizarea Totalităţii chiar şi în tărîmul metodologiei autocunoaşterii.

Nota Bene: Regret că nu pot extinde aici studiul materialelor mele care ţintesc spre procesul de individuaţie, în maniera familiară lui Jung: amplificarea şi analiza comparată apelînd la izvoarele mitologice şi religioase, la alchimie, etc. Două elemente aş mai lămuri totuşi: Caracterul de vehicul al Sinelui, din primul meu vis, evocă o concepţie mistică ce s-ar putea rezuma astfel: realizarea Sinelui (adică unificarea contrariilor conştient-inconştient, integrarea "răului", reevaluarea şi asimilarea vieţii instinctive, etc.) este calea (vehiculul, în sens de disciplină

care "conduce" undeva) "înălțării la ceruri", ceea ce este identic cu "viața veșnică"...

Cititorul a înțeles desigur, urmărind analiza sumară (comparată) a primului meu vis, de ce "i s-a rezervat locul sacru, Centrul, odiosului criminal" - adică "răului" în sensul amintit mai sus. El, "răul", instinctul la Jung, este acea *funcție inferioară* care aduce cu sine Totalitatea; de aceea este înalt valorizat...

LĂMURIRI PRELIMINARE

Cu puține luni înainte de a muri, Jung a avut următorul vis: era așezat la biroul său și vorbea unei mulțimi de oameni despre opera sa. Se pare că publicul îl înțelegea în ciuda faptului că opera sa se adresează mai ales specialiștilor.

Acest vis a fost punctul de plecare al cărții, ultima sa carte, "Eseu de investigare a inconștientului", în care Jung însuși face efortul de a explica pe înțelesul tuturor concepțiile sale psi-hologice...

Noi am extras din această utimă lucrare cîteva capitole, mai precis capitolele I, II, III, IV și VI (la noi cap. VI a devenit V), care se ocupă în mod special de analiza viselor, de raportul visului cu mintea conștientă, de problema compensării onirice, de arhetipurile inconștientului colectiv. Am botezat aceste fragmente "Analiza viselor".

Nu ne-am limitat la simpla traducere a acestor materiale. În paralel am oferit și o serie de note explicative, de sinteze și aprecieri critice de pe pozițiile freudiene, care pun în față ideile și concepțiile psihologice ale celor doi corifei ai psihanalizei: Freud și Jung. Adeseori, critica de pe postura freudiană este destul de dură, de nemiloasă, creînd senzația că personal ne situăm de partea lui Freud în aceste probleme controversate. Nimic mai fals. Abordarea freudiană nu vine decît să fixeze cadrul gîndirii psihanalitice, care, după cum se știe, nu a debutat cu Jung, ci cu Freud. Acest cadru, care nu se lipsește de teoria nevrozelor[1], de topica freudiană a aparatului psihic, de problema refulării, a

[1] Foarte des în comentariile noastre am pomenit cuvîntul "pacient" tocmai pentru a asugera cititorului că psihanaliza autentică nu se poate lipsi de funcția sa terapeutică, în sensul freudian al termenului.

refulatului, de transfer, etc., oferă cititorului o viziune mai amplă asupra fenomenelor descrise şi interpretate de psihologia abisală.

Nu trebuie să ignorăm următorul lucru: de cele mai multe ori, în expunerile sale, Jung s-a forţat să elimine vocabularul şi problematica freudiană a psihanalizei, înlocuind unde s-a putut noţiunile clasice cu propriile sale expresii. "Umbra", de pildă, care desemnează la Jung tendinţele imorale inavuabile ale subiectului uman, acoperă de fapt noţiunea de "refulat" la Freud. Jung a încercat să ocolească tot ce a impus Freud în gîndirea psihanalitică, atunci cînd nu a susţinut că propriile sale descoperiri merg mai departe de viziunea lui Freud (de altfel, Jung şi-a botezat *propria sa psihanaliză*: psihologie analitică, pentru a o deosebi de psihanaliza clasică).

Adeseori în comentariile noastre am adus exemplificări de vise interpretate parţial[2], dar care au meritul de a orienta privirea cititorului şi spre o altă manieră de abordare a visului, care nu evită chestiunile delicate ale vieţii sexuale[3]. Jung a izolat sexualitatea şi dificultăţile ei mulţumindu-se să vorbească, la modul cel mai general, despre instincte. După părerea noastră, această atitudine aduce cu sine un mare prejudiciu: ea atenuează impactul ideilor legate de viaţa sexuală (şi mai ales de refularea sexualităţii), cu mentalitatea noastră comună[4]. Dacă este adevărat că nu trebuie insistat

---

[2] În realitate, nici un vis nu poate fi interpretat "pînă la capăt". Întotdeauna rămîne o urmă de necunoscut care ne face să întrezărim indeterminatul...

[3] Regretăm desigur că, dorind să pătrundem mai adînc în miezul viselor interpretate, a trebuit să renunţăm la pudoare şi, în cîteva rînduri, să spunem lucrurilor pe nume. Sperăm ca cititorii să înţeleagă această derogare de la normele cuviinţei elementare.

[4] Atenuarea acestui impact explică de ce o terapie psihanalitică de orientare exclusiv junghiană nu produce modificări notabile în viaţa celui analizat. Dacă îi vorbim cuiva despre instinct, despre nevoia de a

pe problemele sexuale în maniera exclusivistă pe care a arătat-o Freud la începutul activității sale, nu trebuie neglijat faptul că minimalizarea acestei probleme nu aduce nici ea nimic bun. Trebuie să mărturisim că dacă înțelegem concepția globală a lui Jung despre *Totalitatea psihică*, despre omul unificat, despre realizarea *Sinelui*, o facem tocmai pentru că am asimilat în prealabil problemele ridicate de psihanaliza lui Freud, în special în directă atingere cu viața noastră sexuală.

În domeniul teoriei arhetipurilor inconștientului colectiv găsim deopotrivă exagerări inadmisibile. În ultimul capitol tradus și comentat de noi, vom întîlni o mulțime de afirmații hazardate în legătură cu o serie de vise "arhetipale" aparținînd unei fetițe de cîțiva anișori. Observațiile lui Jung sînt deplasate pentru că ignoră, voit sau nu, ceea ce îi sare în ochi unui analist imparțial: aceste vise tratează, cu ajutorul unor materiale simbolice (cu imaginile pe care le găsim din abundență în fabulele și basmele copilăriei), interese pulsionale care nu au nimic în comun cu filozofia, cu mistica sau cu viața spirituală.

Jung ignoră acest aspect, și se desfășoară pe pagini întregi încercînd să ne convingă că visele fetiței au un caracter inițiatic și că nu sînt cu nimic mai prejos, în acest sens, decît scenariile mitico-inițiatice ale religiilor misterice, decît miturile creștine sau koanurile Zen, etc. El vrea să dovedească astfel că viața noastră spirituală este o răbufnire interioară a inconștientului arhetipal, un act natural, de care nu se face responsabilă conștiința umană.

Desigur că această idee naște o serie întreagă de complicații, mai ales pentru că nu vedem clar, fără nici un dubiu, ce ar trebui să înțelegem prin spiritualitate?! Dacă

---

integra instinctul în conștiință, dar nu punem degetul pe rană ca să arătăm în detaliu ce anume trebuie integrat, rămînem la nivelul conferinței de psihanaliză, al curiozității și experienței didactice.

trebuie să asimilăm "viața spirituală" cu emergența unui instinct specific, o pulsiune transcendentală, ceva ce urmăreşte unificarea personalității scindate a individului, atunci ne aflăm pe teritoriul psihanalizei care poate admite existența unei *funcții psihice totalizante*[5], şi, de asemenea, unei fenomenologii aferente. Dacă "viața spirituală" defineşte fenomene de alt ordin, adică ceea ce Biserica oficială ne cere să credem, atunci viziunile junghiene nu mai au nici o relevanță! Este absolut necesar să lămurim lucrurile în această privință.

Noi credem că Jung a oscilat mereu între o viziune psiho-somatică a spiritualității şi una teologală. De aici şi sentimentul pregnant al oricui citeşte opera lui Jung că, la urma urmei, gîndirea autorului rămîne oarecum în ceață...

***Nota Bene:* Notele noastre au fost însemnate cu "n. tr."; mai există însă şi alte cîteva note care provin de la autor (C.G. Jung) sau de la traducătorii lui (aceste din urmă note nu le-am subliniat în mod special, deoarece nu au în contextul analizelor noastre nici o relevanță).**

---

[5] **Vezi n. 6 şi 7, Cap. V.**

ANALIZA VISELOR

I
IMPORTANŢA VISELOR

Omul utilizează cuvîntul vorbit sau scris pentru a transmite altuia ceea ce are pe limbă. Limbajul său este plin de simboluri, dar el foloseşte, de asemenea, semne sau imagini care nu sînt strict descriptive, ca abrevierile, succesiunile de iniţiale cum ar fi O.N.U., U.N.I.C.E.F., U.N.E.S.C.O. Altele sînt mărci cunoscute şi nume de medicamente. Am mai putea adăuga aici decoraţiile şi insignele. Deşi toate acestea nu au semnificaţie prin ele însele, au căpătat totuşi una (în ochii noştri) prin folosirea lor generalizată, sau pentru că deliberat le-am atribuit noi una. Totuşi acestea nu sînt simboluri ci semne care conduc numai la obiectele cărora le sînt asociate.

Ceea ce numim *simbol* este un termen, un nume sau o imagine care, chiar şi atunci cînd ne sînt familiare în viaţa cotidiană, posedă totuşi implicaţii care se adaugă la semnificaţia lor convenţională şi evidentă. Simbolul implică un oarece vag, necunoscut, sau ascuns pentru noi. Multe monumente cretane, de pildă, conţin desenul unei tesle duble. Obiectul ne este cunoscut dar noi ignorăm implicaţiile sale simbolice. Să luăm un alt exemplu, cazul acestui indian care, după un sejur în Anglia, se reîntoarce acasă şi povesteşte amicilor săi că englezii adoră animalele, pentru că a văzut vulturi, lei, şi boi în vechile biserici. El nu şi-a dat seama, nici el, ca şi mulţi dintre creştini, că aceste animale sînt simbolurile evanghelistilor, simboluri derivate dintr-o viziune a lui Ezechiel, care are ea însăşi o analogie cu zeul egiptean al soarelui, Horus, cu cei patru fii ai săi. Pe de altă parte, există o sumă de obiecte, ca de pildă roata şi crucea, cunoscute pretutindeni, dar care au totuşi o funcţie simbolică în anumite condiţii. Pe bună dreptate natura exactă a ceea ce simbolizează ele rămîne totuşi obiectul speculaţiilor şi controverselor.

Deci, un cuvînt sau o imagine sînt simbolice atunci cînd implică ceva în plus față de sensul lor evident şi imediat. Acest cuvînt, sau această imagine, au un aspect "inconştient" mai vast, care nu s-a definit niciodată cu precizie şi nici nu s-a explicat pînă la capăt. Nimeni, de altfel, n-ar putea spera s-o facă. Atunci cînd mintea întreprinde explorarea unui simbol, ea întîlneşte idei care se situează dincolo de ceea ce poate sesiza raţiunea noastră. Imaginea roţii poate, de pildă, să ne sugereze conceptul unui soare "divin", dar în acest punct raţiunea noastră este obligată să se declare incompetentă, căci omul este incapabil să definească o fiinţă "divină". Cînd, în limitele inteligenţei noastre, calificăm un lucru drept "divin", nu avem aici decît un cuvînt, care se poate fonda pe o credinţă, dar niciodată pe un dat concret.

Deoarece o mulţime de lucruri se situează dincolo de limitele înţelegerii umane utilizăm constant termeni simbolici pentru a reprezenta concepte pe care nu putem nici să le definim, nici să le înţelegem complet. Acesta este şi unul din motivele pentru care religiile utilizează un limbaj simbolic şi se exprimă prin imagini. Dar această utilizare conştientă a simbolurilor nu este decît un aspect al unui fapt psihologic de o mare importanţă: căci omul crează, de asemenea, simboluri, în chip inconştient şi spontan.

Acest fenomen nu este uşor de sesizat. Totuşi trebuie să-l înţelegem dacă vrem să ştim mai mult în privinţa modului de funcţionare a minţii noastre. Omul, după cum ne putem da seama îndată ce reflectăm, nu percepe niciodată totul. El poate vedea, auzi, atinge, gusta. Dar informaţiile care îi sînt astfel transmise prin văz, auz, simţul tactil, gustativ, depind de numărul şi de calitatea simţurilor sale. Simţurile omului îi limitează percepţia sa despre lumea care îl înconjoară. Utilizînd instrumente ştiinţifice, el poate, într-o anumită măsură, să le atenueze deficienţa. De pildă, el poate să-şi extindă aria vizuală utilizînd un binoclu, şi fineţea auzului său printr-un amplificator electric. Dar aparatul cel mai perfecţionat nu poate face mai mult decît să-i apropie obiectele îndepărtate şi să facă audibile sunetele slabe. Orice instrumente ar utiliza, omul va ajunge, mai

devreme sau mai tîrziu, la limita certitudinii pe care cunoaşterea ştiinţifică nu o poate depăşi.

În plus, percepţia realităţii comportă la noi aspecte inconştiente. Mai întîi, chiar şi atunci cînd simţuriile noastre reacţionează la fenomene reale, la senzaţii vizuale sau auditive, ele au fost transpuse din domeniul realităţii în cel al minţii. Şi în mintea noastră, ele devin realităţi psihice, a căror ultimă natură nu este cognoscibilă (căci psihicul nu poate fi cunoscut de către propria sa substanţă). Iată de ce există în fiecare experienţă un număr indefinit de factori necunoscuţi, fără a mai vorbi de faptul că fiecare realitate concretă rămîne întotdeauna necunoscută în anumite privinţe, căci noi nu cunoaştem natura ultimă a materiei.

Acestor aspecte inconştiente ale percepţiilor noastre conştiente, trebuie să le adăugăm evenimentele de care nu am luat cunoştinţă în chip conştient. Ele au rămas, oarecum, sub pragul conştiinţei. Ele s-au produs, dar noi le-am înregistrat subliminal, fără ştirea noastră. Putem lua cunoştinţă de aceste evenimente într-un moment de intuiţie, sau printr-un proces de reflectare profundă, care ne ajută să ne dăm seama post-festum că ele trebuie să se fi produs. Şi deşi iniţial, nu am apreciat importanţa lor emoţională şi vitală, ele ţîşnesc mai tîrziu din inconştientul nostru ca o gîndire de mîna a doua.

Această gîndire se poate manifesta de pildă sub forma unui vis. Este ceea ce se produce de obicei: aspectul inconştient al evenimentelor ne este revelat prin vis, unde se manifestă nu printr-o gîndire raţională, ci printr-o imagine simbolică. Din punct de vedere istoric, studiul viselor este cel care a oferit mai întîi psihologilor posibilitatea de a întreprinde o explorare a aspectelor inconştiente ale evenimentelor psihice conştiente.

Acestea sînt observaţiile care au condus psihologii la supoziţia existenţei unui psihic inconştient, cu toate că mulţi filozofi şi savanţi au refuzat să creadă în aşa ceva. Ei obiectau naiv că atari supoziţii ar implica existenţa a două subiecte sau (pentru a exprima lucrurile într-un limbaj obişnuit) a două personalităţi, în acelaşi individ. Or este exact ceea ce implică ele, şi pe bună dreptate. Nu e nici o nenorocire pentru omul

modern că multe persoane suferă astăzi de această dualitate căci, în principiu, nu este vorba de fel de un simptom patologic. Este un fapt normal, pe care îl putem observa pretutindeni, în toate epocile. Nevrozatul a cărui mînă dreaptă nu ştie ce face mîna stîngă nu este un caz unic. Această situaţie nu este decît manifestarea unei inconştienţe care este moştenirea comună a umanităţii.

Omul, în fond, nu a devenit conştient decît în chip gradat, laborios, în cursul unui proces care s-a prelungit de-a lungul a numeroase secole, înainte de a ajunge la stadiul de civilizaţie (al cărui început s-a stabilit arbitrar odată cu inventarea scrierii, în urmă cu circa 4000 de ani î. d. C.). Şi această evoluţie este departe de a se fi încheiat căci regiuni vaste ale minţii omeneşti sînt încă învăluite în întuneric. Ceea ce noi numim psyche nu poate fi identificat în nici un caz cu conştiinţa noastră şi cu conţinutul ei.

Cel care neagă existenţa inconştientului presupune de fapt că noi cunoaştem astăzi complet psihicul. Iar această presupunere este de o falsitate la fel de evidentă ca şi presupunerea că am cunoaşte astăzi tot ce este de cunoscut în privinţa universului fizic. Psihicul nostru face parte din natură, iar enigma sa este la fel de nemărginită. Rezultă că noi nu putem defini nici psihicul şi nici natura. Putem numai să ne afirmăm convingerea că ele există şi să le descriem, în măsura posibilului, modul de funcţionare. Prin urmare, în afara observaţiilor acumulate în cursul cercetărilor medicale există argumente logice, cu greutate, care ne incită să respingem afirmaţii ca "inconştientul nu există". Asemenea afirmaţii nu fac decît să exprime un vechi *misoneism*, adică teama de ceea ce este nou şi necunoscut.

Există raţiuni istorice pentru această rezistenţă pe care o opunem la ideea unei părţi necunoscute a psihicului. Conştiinţa este o achiziţie foarte recentă a naturii, şi ea se află încă în stadiu experimental. Ea este fragilă, ameninţată de pericole specifice, şi uşor de vătămat. După cum remarcă antropologii, una din tulburările mentale cele mai frecvente la primitivi este

"pierderea unui suflet", adică o sciziune, sau mai degrabă o disociere a conştiinţei.

La popoarele a căror conştiinţă nu a atins încă gradul de dezvoltare al conştiinţei noastre, "sufletul" (sau psihicul) nu este resimţit ca o unitate. Mulţi primitivi cred că omul, în afară de sufletul său propriu, posedă un *bush soul* sau sufletul hăţişului, şi că acest suflet al hăţişului se încarnează într-un animal sălbatic sau într-un arbore care capătă atunci un soi de identitate psihică cu individul uman[1]. Este ceea ce eminentul etnolog francez Levy-Bruhl a numit participare mistică[2]. El şi-a retractat cele spuse, mai tîrziu, sub presiunea criticilor care s-au opus teoriei sale, dar eu cred că adversarii săi greşeau. Este un fenomen arhicunoscut în psihologie posibilitatea individului de a se identifica inconştient cu o altă persoană sau cu un obiect[3].

Această identitate poate căpăta formele cele mai diverse la primitivi. Dacă "sufletul hăţişului" este cel al unui animal, animalul este considerat ca un soi de frate al omului. De pildă, un om care ar avea drept frate un crocodil ar putea să înoate, fără grijă, într-un rîu infestat cu aceste animale. Dacă sufletul hăţişului este un arbore, se presupune existenţa unui soi de legătură filială, orice rău făcut sufletului hăţişului se răsfrînge de asemenea asupra omului.

Unele triburi cred că omul are o pluralitate de suflete. Această credinţă exprimă sentimentul pe care îl au primitivii că fiecare om este constituit din mai multe unităţi distincte, deşi

---

[1]Aceste idei ascund în fond un adevăr psihic indubitabil. Fie că primitivul resimte anumite componente ale sufletului său ca participînd la o altă ordine, nonumană, de manifestare: animală şi vegetală, fie că, adeseori, afectele şi emoţiile animale şi "vegetale" pun stăpînire pe eul său - de aici teama de pierdere a conştiinţei -, disocierea psihică este un fapt sufletesc incontestabil şi în mare măsură natural (n. tr.).

[2]Participarea mistică este un proces psihic inconştient prin care omul atribuie obiectelor lumii înconjurătoare însuşirile sufletului său. De aici, de pildă, apropierea pe care o manifestăm faţă de animalele de casă: pisici, cîini, pe care le tratăm adeseori ca pe nişte fiinţe umane (n. tr.).

[3]In visele, fanteziile şi obsesiile omului modern apar adeseori identificări cu animale, forme vegetale, fenomene ale naturii şi chiar cu obiecte anorganice. Un pacient din psihanaliză trăia obsesia că după moartea sa se va reîncarna în piatră. Alţi pacienţi visează că sînt tauri în arena în care luptă cu un matador, şi chiar păienjeni care prind în pînza lor o mulţime de victime omeneşti. Cineva a visat la un moment dat că este un vîrtej de vînt... (n. tr.).

înlănțuite. Aceasta semnifică că sufletul individului este departe de a fi definitiv unificat. Dimpotrivă, el amenință să se fragmenteze în orice clipă sub şocul emoțiilor necontrolate[4].

Aceste fapte, cu care ne-au familiarizat studiile antropologilor, nu sînt chiar atît de străine stadiului nostru mai avansat de civilizație, după cum pare la prima vedere. Chiar şi noi putem fi atinşi de disocieri psihice, şi să ne pierdem personalitatea. Putem deveni prada dispozițiilor emoționale şi putem fi profund afectați de ele; putem deveni irațional, incapabili să ne amintim lucruri importante care ne privesc pe noi şi pe ceilalți, în aşa fel încît să ne întrebăm "ce m-o fi apucat?". Pretindem că sîntem capabili să "ne controlăm", dar controlul de sine este o calitate remarcabilă prin raritatea ei. Avem doar iluzia că ne controlăm. Un prieten ar putea spune despre noi lucruri de care nu sîntem conştienți.

Nu încape îndoială că chiar şi în ceea ce numim un înalt nivel de civilizație, conştiința umană nu a parvenit încă la un grad satisfăcător de continuitate. Ea este încă vulnerabilă şi susceptibilă de a se fragmenta. Această facultate pe care o avem de a izola o parte din psihicul nostru este, în fapt, o caracteristică de mare valoare. Ea ne permite să ne concentrăm atenția pe un singur lucru şi să excludem tot ceea ce ne solicită din alte părți. Dar există o diferență radicală între: *decizia* pe care o putem lua de a da la o parte şi de a suprima momentan o parte din psihicul nostru, *şi o stare* în care fenomenul se produce spontan, fără ştirea şi consimțămîntul subiectului, şi chiar împotriva voinței sale. Primul proces este o cucerire a ființei civilizate, al doilea corespunde la ceea ce primitivii numesc pierderea unui suflet şi, mai aproape de noi, el poate fi cauza patologică a unei nevroze.

---

[4]Este vorba de emoțiile stimulate de evenimentele lumii exterioare. Omul primitiv, ca şi omul modern de altfel, se teme de întîmplările neprevăzute din viața sa - de aceea caută să le preîntîmpine prin diferite mijloace: observarea riguroasă a tradiției în convietuirea socială de zi cu zi, consultarea şi interpretarea diferitelor semne divinatorii, etc. - care i-ar putea induce emoții puternice imposibil de controlat (n. tr.).

Astfel, chiar şi în zilele noastre, unitatea conştiinţei rămîne ceva precar. Ea poate fi foarte uşor ruptă. Iar facultatea de a domina emoţiile noastre, care ni s-ar putea părea dezirabilă dintr-un anumit punct de vedere, ar fi de altminteri o calitate de o valoare contestabilă, căci ea ar răpi relaţiilor umane orice varietate, orice culoare, orice căldură şi şarm.

Din această perspectivă trebuie să examinăm importanţa viselor, a acestor fantezii imateriale, insesizabile, înşelătoare, vagi, nesigure, produse de inconştientul nostru. Pentru a face să se înţeleagă mai bine punctul meu de vedere, aş vrea să povestesc cum s-a constituit el treptat în decursul anilor, şi cum am fost determinat să conchid că visele sînt cîmpul de explorare cel mai facil şi cel mai frecvent pentru cel care vrea să studieze facultatea de simbolizare a omului.

Sigmund Freud este cel care, primul, a încercat să exploreze empiric fundalul inconştient al conştiinţei. El a luat ca ipoteză faptul că visele nu sînt produsul hazardului, că ele se află în relaţie cu gîndurile şi cu problemele noastre conştiente. O asemenea ipoteză nu avea nimic arbitrar. Ea se baza pe concluzia, la care ajunseseră neurologi eminenţi (de exemplu, Pierre Janet), că simptomele nevrotice sînt legate de o experienţă conştientă. Ba mai mult, că aceste simptome ar fi manifestarea zonelor disociate ale conştiinţei noastre, care, într-un alt moment şi în alte condiţii ar putea deveni conştiente. La sfîrşitul secolului trecut, Freud şi Josef Breuer au constatat că simptomele nevrotice, isteria, anumite tulburări psihice, comportamentele anormale, au în realitate un sens simbolic. Ele sînt un mod de expresie a minţii noastre inconştiente ca şi visele. Un pacient, de pildă, confruntat cu o situaţie intolerabilă poate fi cuprins de spasme ori de cîte ori încearcă să înghită: el "nu poate înghiţi situaţia". În alte condiţii analoage, un alt subiect va avea un atac de astm: "atmosfera" căminului său i se pare irespirabilă. Un al treilea suferă de o paralizie a picioarelor: el nu poate să meargă, altfel spus, nu poate continua să trăiască astfel. Un al patrulea, care vomită tot ceea ce mămîncă nu poate "digera" vreun fapt degradabil. Aş putea cita multe exemple de acest soi.

Dar aceste reacţii fizice nu sînt decît una din formele în care se manifestă problemele care ne tulbură inconştient. Aceste probleme se exprimă încă şi mai frecvent în vise.

Orice psiholog care a ascultat oamenii care îi descriu visele lor ştie că simbolurile care apar în vise sînt mult mai variate decît simptomele fizice ale nevrozei. Ele se prezintă sub forma fantasmelor complexe, pitoreşti. Dar dacă analistul, confruntat cu acest univers oniric, utilizează tehnica "asociaţiilor libere" creată de Freud, el realizează că visele pot fi reduse, în final, la anumite scheme fundamentale. Această tehnică a jucat un rol important în dezvoltarea psihanalizei, căci ea l-a pus pe Freud în măsură de a lua visele ca punct de plecare pentru investigarea problemei inconştiente de care sufereau pacienţii săi.

Freud a făcut această remarcă simplă dar penetrantă, că dacă încurajăm visătorul să-şi comenteze imaginile viselor sale, şi să exprime gîndurile sugerate de ele, el se va trăda şi va revela fundalul inconştient al tulburărilor de care se plînge, fie prin ceea ce zice, fie prin ceea ce el omite să zică. Ideile pe care le exprimă subiectul îi pot părea, la prima vedere, ilogice, străine, în scurt timp însă, devine relativ uşor de descoperit ce încearcă el să evite, gîndirea sau experienţa dezagreabilă pe care vrea să o suprime. Indiferent de şiretlicul folosit pentru a o disimula, fiecare din cuvintele pe care le utilizează ţintesc drept în inima situaţiei. Medicul vede atît de des celălalt aspect al lucrurilor încît este arareori departe de adevăr atunci cînd interpretează acest melanj de eschivări şi aluzii drept indicele unei conştiinţe încărcate[5]. Iar ceea ce el sfîrşeşte prin a descoperi, din nefericire, îi confirmă aşteptările. Pînă aici nu-i putem obiecta nimic lui Freud şi teoriei refulării şi a satisfacerii imaginare a dorinţelor, ca origine aparentă a simbolurilor care apar în vise. Freud a acordat o importanţă particulară viselor ca punct de plecare pentru tehnica "asociaţiilor libere". Dar, la un moment dat, am

[5]În realitate nu conştiinţa este încărcată ci inconştientul. Eschivările pacientului nu sînt încercări premeditate de a disimula în faţa medicului o gîndire perversă. Aceste eschivări sînt expresia rezistenţelor care se opun, în chip inconştient, gîndurilor incompatibile cu atitudinea morală a pacientului (n. tr.).

început să cred că această manieră de a utiliza bogățiile de fantasme produse de inconștientul nostru în timpul somnului era concomitent înșelătoare și insuficientă. Indoielile mele au apărut cu adevărat atunci cînd unul din colegii mei mi-a povestit despre o experiență pe care o avusese în cursul unui voiaj cu trenul în Rusia. Deși nu cunoștea rusa și era incapabil să descifreze caracterele alfabetului chirilic, el a sesizat faptul că cuvintele străine pe care le vedea pe panouri și afișe i-au produs o stare de reverie în care le atribuia tot felul de sensuri posibile.

O idee sugera o alta, încît, în această stare de detentă în care se afla, el înțelese că această "asociație liberă" trezise în el multe amintiri de odinioară. Printre ele, descoperi cu neplăcere subiecte dezagreabile, îngropate de mult în memoria sa, lucruri pe care dorise să le uite și pe care *conștiința* sa le uitase într-adevăr. El izbutise să descopere ceea ce psihologii ar fi numit "complexe", adică teme afective refulate, susceptibile de a provoca tulburări permanente în viața noastră psihică, sau chiar simptomele unei nevroze.

Această întîmplare mi-a revelat faptul că nu este necesar să utilizezi visul ca punct de plecare pentru o asociere liberă cînd vrei să descoperi complexele unui pacient. Mi-am dat seama că am putea atinge centrul din orice punct al circumferinței. Am putea porni de la alfabetul chirilic, de la o meditație pe un glob de cristal, de la un rozariu pentru rugăciune, un tablou abstract, sau chiar de la o conversație întîmplătoare apropo de un eveniment banal: visul, în această privință, nu avea o utilitate nici mai mare nici mai mică decît oricare alt punct de plecare. Și totuși, visele au o importanță care le este proprie, chiar dacă sînt adeseori suscitate de o bulversare afectivă în care complexele obișnuite ale individului sînt de asemenea implicate. (Complexele obișnuite ale individului sînt punctele sensibile ale psihicului care reacționează cel mai rapid la o stimulare, la o perturbare exogenă). Așadar, am putea, prin asociere liberă, să reducem oricare vis la gîndurile secrete care îl bulversează pe individ.

Dar tocmai în această privință, am înțeles că, dacă am avut dreptate pînă acum, aș putea infera pe drept cuvînt că visele au o funcție proprie, mai semnificativă. Adeseori visele au o structură bine definită, care are un sens vizibil, și manifestă o anumită

idee sau intenție subiacentă, deşi în general acestea din urmă nu sînt imediat inteligibile. Prin urmare am început să mă întreb dacă nu cumva ar fi mai oportun să acord mai multă atenție formei şi conținutului visului, în loc de a mă lăsa antrenat de asocierea "liberă" şi de înlănțuirea de idei conducînd spre complexele pe care le-aş putea atinge la fel de simplu prin alte mijloace.

Această ideea nouă a marcat o turnantă în evoluția psihologiei mele. Pornind din acest moment, am încetat treptat să mai urmăresc asociațiile care se îndepărtau prea mult de textul visului. Am decis să mă concentrez mai degrabă asupra asociațiilor care se raportează direct la visul propriu-zis, convins că acesta exprimă ceva specific pe care inconştientul încearcă să ni-l comunice.

Această schimbare de atitudine cu privire la vise a antrenat şi o schimbare de metodă. Noua mea tehnică trebuia să țină cont de toate aspectele mai vaste şi mai variate ale visului. O poveste povestită de mintea noastră conştientă are un început, o dezvoltare şi o concluzie. Tot astfel se întîmplă şi cu visul. Diferă dimensiunile sale în timp şi spațiu. Pentru a înțelege visul trebuie să-i examinezi fiecare aspect, aşa cum ai face-o cu un obiect necunoscut pe care îl tot răsuceşti în mînă pînă ce fiecare detaliu al formei sale îți va fi devenit familiar.

Probabil că este suficient ce am spus pînă acum pentru a face să se înțeleagă cum am fost condus să mă opun din ce în ce mai mult la asocierea "liberă", aşa cum a fost utilizată ea mai întîi de Freud. Intenționam să urmăresc îndeaproape visul însuşi şi să exclud toate ideile şi asociațiile suplimentare pe care le-ar fi putut evoca. Fără îndoială, ele puteau să mă conducă la descoperirea complexelor care îi provoacă unui pacient tulburări nevrotice, dar aveam în minte un scop mult mai vast. Există multe alte mijloace care permit identificarea acestor complexe: psihologul, de pildă, poate obține toate cheile care îi sînt necesare utilizînd testele de asociere verbală (cerîndu-i pacientului să asocieze la un număr de cuvinte şi să-i studieze reacțiile). Dar dacă vrem să cunoaştem şi să înțelegem organi-

zarea psihică a personalității totale a unui individ, este esențial să ne dăm seama că visele au un rol mult mai important de jucat.

Aproape toată lumea ştie astăzi, de pildă, că actul sexual poate fi simbolizat (sau, dacă vrem, reprezentat sub o formă alegorică) printr-un mare număr de imagini diferite. Fiecare din aceste imagini poate, printr-un proces de asociere, să ne conducă la ideea de raporturi sexuale, şi la complexele specifice care influențează comportamentul sexual al unui individ. Dar putem la fel de bine să punem în lumină atari complexe grație unei reverii apropo de un alfabet rus indescifrabil. Prin urmare am fost determinat să presupun că visul poate conține un mesaj altul decît simbolul sexual (şi aceasta din motive bine definite). Dau un exemplu:

Un om visează că introduce o cheie într-o broască, că mînuieşte o bîtă sau că izbeşte într-o poartă cu un berbec. Fiecare din aceste instrumente poate fi privit ca un simbol sexual. Dar faptul că inconştientul a ales una din aceste imagini mai degrabă decît pe celelalte două are de asemenea o mare importanță şi implică o intenție. Problema reală este de a înțelege de ce a fost preferată cheia în locul bîtei şi bîta în locul berbecului[6]. Şi uneori, sîntem de asemenea nevoiți să admitem că nu actul sexual a fost astfel desemnat, ci o altă situație psihologică[7].

---

[6]Problema alegerii de către inconştient a unui simbol sexual mai degrabă decît a altuia ține, de fapt, de impresiile reziduale datînd din ziua care a precedat visul. Ele sînt reorganizate de procesul de elaborare onirică în aşa fel încît să capete sensul dorit de inconştient (de dorința refulată).

Iată, de pildă, un pacient visează că cineva, o persoană importantă, i-a dat cadou o sabie de samurai. Visătorul îşi aminteşte că deunăzi a conversat cu soția pe marginea simbolismului sexual relevînd faptul că penisul, în vise, ar putea fi reprezentat printr-o sabie. Totuşi, s-ar putea întreba pe bună dreptate Jung, de ce tocmai o sabie de samurai (katana)? Visul ar fi putut alege orice altă sabie pentru a-şi atinge scopul; de ce a optat el, oare, precis, pentru o sabie de samurai? Simplu. Pentru că în urmă cu puține zile visătorul s-a întreținut cu un prieten pe marginea diferențelor dintre sabia "noastră" şi sabia de samurai. Prietenul i-a spus că sabia de samurai are centrul de greutate asupra mînerului în timp ce sabia "noastră", asupra lamei (n. tr.).

[7]In realitate, visul prelucrează impresii sexuale arhaice chiar dacă nu o face în mod explicit în prezent. În visul comentat de mine la nota 6 sabia de samurai este un simbol care condensează mai multe aluzii sexuale. "Mînerul" (sabiei),

Acest raţionament m-a determinat să conchid că numai imaginile şi ideile care fac manifest parte din vis trebuie să fie utilizate pentru interpretarea sa. Visul poartă în el însuşi propriile sale limite. El are o formă specifică, proprie, care ne indică ceea ce se raportează la el şi ceea ce nu-i aparţine. In timp ce asocierea "liberă" ne antrenează din ce în ce mai departe de materialele originale ale visului printr-un demers în zig-zag, metoda pe care am conceput-o ne determină mai degrabă să

---

pe care se pune atîta accent, reprezintă penisul şi implicit sexul masculin. "Lama" reprezintă sexul feminin - femeia. (Adeseori în visele noastre bărbatul şi femeia sînt reprezentaţi prin simboluri sexuale). Faptul că visătorul primeşte în dar o sabie de samurai evocă dorinţa acestuia ca persoana care îi oferă sabia - este vorba de un domn care deţine o funcţie importantă şi căruia visătorul îi solicitase sprijinul necondiţionat într-o afacere importantă - să preţuiască mai mult solidaritatea masculină decît relaţia sa cu o femeie (soţia sa), care s-ar fi putut pune de-a curmezişul cooperării dorite. "Lama" sabiei mai are şi semnificaţie de castrare. Dar nu este vorba de o castrare genitală: visătorul se teme că binefăcătorul său ar putea "s-o taie" cu el, adică să nu-i acorde sprijinul, influenţat de soţia sa.

Este interesant de văzut că toate speranţele care apar latent în vis, dar şi temerile visătorului îşi au obîrşia în prima copilărie. Visătorul a avut parte de o familie dezbinată. La o vîrsta fragedă, părinţii săi au divorţat. Copilul a rămas în sarcina şi îngrijirea mamei. Totuşi *el se simţea solidar cu tatăl său*. Inclina să rămînă mai departe în preajma tatălui. Tatăl, însă, îşi găsise o concubină. Ulterior s-a căsătorit cu ea. De aici provine dorinţa visătorului de azi ca binefăcătorul său să manifeste o solidaritate masculină, adică să nu ofere prioritate femeii (soţiei) sale. Dorinţele intense ale copilului de odinioară revin astăzi, practic neschimbate, în visul omului adult.

Dar visul are şi un caracter sexual (genital) asupra căruia nu voi insista însă. Mă voi rezuma să spun că el evocă, concomitent, şi descoperirea fericită a copilului de odinioară (visătorul este foarte fericit de darul primit în vis) că posedă un penis ca şi tatăl său. In plus, alte asociaţii ale visului aduc la lumina conştiinţei satisfacţii autoerotice datînd, la fel, din prima copilărie.

Acestea spuse, trebuie să atrag atenţia cititorului asupra faptului că metoda lui Jung de interpretare a viselor se axează pe interesul imediat al visătorului (are un caracter *prospectiv*). Jung refuză să reducă visul la impresiile sexuale infantile, aşa cum o face Freud. El afirmă în repetate rînduri că este interesat nu atît de complexele inconştiente ale pacienţilor săi cît mai ales de "ceea ce face inconştientul cu complexele noastre". Astfel, Jung s-ar rezuma să acorde visului interpretat de mine numai sensul său actual legat de interesele curente ale visătorului, trecînd cu vederea reminiscenţele arhaice disimulate de noile situaţii (n. tr.).

efectuăm un soi de promenadă circulară care are ca centru imaginea visului. Eu mă învîrt în jurul imaginii visului şi refuz să ţin cont de tentativele pe care le face visătorul pentru a se îndepărta. Adeseori am fost înclinat să repet, în cursul practicii mele profesionale, următoarea frază: "Dar să revenim la vis. Oare, ce spune el?"

De pildă, unul din pacineţii mei a visat o femeie beată, deşănţată şi vulgară. In vis, se pare că era vorba de soţia sa, în timp ce în realitate ea era complet diferită. La prima privire, deci, visul era de o falsitate şocantă iar pacientul îl rejectase imediat ca pe una din acele absurdităţi care se prezintă minţii noastre în timpul somnului. Dacă, în calitatea mea de medic, l-aş fi lăsat să se angajeze într-un proces de asociere de idei, el ar fi încercat în mod inevitabil să se îndepărteze cît mai mult posibil de sugestia neplăcută a visului său. In acest caz, ar fi sfîrşit prin a atinge unul din complexele sale obişnuite, care n-ar fi avut probabil nici o legătură cu soţia sa, şi noi n-am fi apucat să ştim ceva cu privire la sensul special al acestui vis.

Oare, ce încerca să-i comunice inconştientul prin această afirmaţie atît de vizibil falsă? Visul exprima clar ideea unei femei degenerate care are o legătură strînsă cu viaţa visătorului. Dar pentru că proiecţia acestei imagini asupra soţiei era nejustificată şi contrazisă de fapte, a trebuit să caut altundeva ceea cea ar fi putut reprezenta această imagine respingătoare.

In Evul Mediu, cu mult înainte ca fiziologii să fi demonstrat că structura glandulară conferă fiecăruia din noi elemente concomitent masculine şi feminine, un dicton afirma că "fiecare bărbat poartă în sine o femeie". Acest element feminin din fiecare bărbat eu l-am numit *anima*. *Anima* reprezintă, aşadar, esenţialmente, o anumită manieră interioară pe care o are bărbatul de a se raporta la anturajul său, pe care o ascunde faţă de ceilalţi şi faţă de sine. Chiar şi atunci cînd personalitatea vizibilă a unui individ pare normală, este posibil ca el să disimuleze altora şi lui însuşi "femeia pe care o poartă în el" şi a cărei condiţie este adeseori deplorabilă.

Cazul pacientului de care vorbesc este asemănător. Aspectul său feminin era departe de a fi frumos. Visul lui îi spunea în fapt: "In anumite privinţe vă purtaţi ca o femeie

degenerată", dîndu-i şocul corespunzător. (Nu trebuie să conchidem din acest exemplu că inconştientul se preocupă de comandamente "morale". Visul nu-i cere pacientului să se poarte mai frumos. El încearcă numai să contrabalanseze influenţa unei conştiinţe false care se încăpăţînează să-i repete pacientului că este un gentleman perfect)[8].

Este uşor de înţeles de ce visătorii tind să ignore sau chiar să respingă mesajul care le este astfel comunicat. Conştiinţa rezistă natural la tot ceea ce este inconştient şi necunoscut. Am semnalat deja existenţa, la popoarele primitive, a ceea ce

[8]In exemplul său comentat Jung încearcă să lămurească cîteva din conceptele cheie ale psihologiei sale. Mai întîi: *interpretarea pe planul subiectului*, adică o orientare personală a interpretării junghiene care atribuie visătorului aspectele psihice care apar în visele sale ca atribute ale persoanelor din anturajul său imediat. Acest tip de interpretare nu este însă operant în orice condiţii. Cineva, de pildă, visează că şeful său de la servici este un homosexual. Visul aparţine unei femei care asociază pe marginea ideii de homosexualitate masculină dispreţul feminin faţă de bărbatul care rămîne rece la seducţiile femeii. In realitate, visul pacientei este expresia aversiunii ei faţă de şeful care nu-i acordă decît o atenţie profesională. In acest caz, interpretarea junghiană pe planul subiectului ar fi eludat situaţia socială specifică a pacientei, atracţia ei irezistibilă de şef, dorinţa de a-l seduce şi aversiunea ei faţă de indiferenţa şefului la farmecele sale. În cel mai bun caz, Jung ar fi afirmat că pacienta se poartă ca un bărbat, ceea ce, de fapt, nu este departe de adevăr (pacienta are într-adevăr o conduită masculină pronunţată); interpretarea lui nu ar fi epuizat, însă, semnificaţiile visului.

În al doilea rînd, Jung introduce conceptul de "anima". Anima personifică la bărbat, afirma Jung, sfera sa emoţional-afectivă. "Anima" este totodată un arhetip, adică o predispoziţie a bărbatului de a experimenta caractere secundare, psiho-sexuale, feminine.

Şi, în fine, conceptul de *compensaţie*: inconştientul compensează prin vise atitudinea unilaterală a conştiinţei visătorului (în fond, a conduitei sale morale, etice, spirituale, sociale).

Exemplul utilizat în scop didactic de Jung nu rezolvă însă problema interpretării visului pacientului său. Jung ar fi trebuit, de pildă, să se întrebe de unde provine, oare, înclinaţia morbidă a visătorului de a se purta ca o femeie degenerată? El ar fi trebuit să investigheze natura relaţiei pacientului cu soţia sa. Este probabil că soţia, care era în realitate contrariul unei destrăbălate, să fi "păcătuit" tocmai printr-un exces de cumînţenie şi pudoare. Adeseori, o educaţie severă care recuză înclinaţiile erotice, "beţia" simţurilor descătuşate de orice interdicţie morală, excelînd în schimb prin "curăţenie" excesivă, face din femeie un soi de sfîntă frigidă inaccesibilă dorinţelor mult mai pămînteşti ale bărbatului. Prin urmare, visul comentat de Jung ar fi putut însemna cu totul altceva. El ar fi expresia dorinţei nesatisfăcute a soţului de a avea o soţie mai "desfrînată", mai accesibilă asalturilor sale erotice (n. tr.).

antropologii au numit "misoneism", adică o teamă profundă, superstiţioasă, de nou. Primitivii au aceleaşi reacţii ca şi animalul sălbatic în faţa evenimentelor dezagreabile. Dar omul "civilizat" reacţionează la fel în faţa ideilor noi, ridicînd bariere psihologice pentru a se proteja împotriva şocului de a înfrunta o noutate. Vedem aceasta limpede din reacţiile individului confruntat cu propriile sale vise, cînd ele îl obligă să admită o gîndire care îl surprinde[9]. Mulţi precursori din domeniul filozofiei, al ştiinţelor sau al literaturii, s-au izbit de conservatorismul înnăscut al contemporanilor lor. Psihologia este o ştiinţă dintre cele mai tinere şi, pentru că ea încearcă să elucideze ce se petrece în inconştient, ea se izbeşte de o formă extremă de misoneism.

ANDRIEŞ C. LUCIAN
Nr 2602
Biblioteca Personală

[9]Adeseori, rezistenţele pacientului, refuzul său de a admite de-a gata ideile penibile vehiculate de vise, sînt binevenite, mai ales atunci cînd, ca şi în exemplul comentat de Jung, terapeutul se pripeşte în aprecierile sale.

"Rezistenţa pe care o opune pacientul interpretării analistului - scrie Jung altundeva - nu este întotdeauna o reacţie eronată; ea indică mai degrabă, cu siguranţă, că ceva nu merge. Fie că pacientul nu a atins încă nivelul de înţelegere necesar, fie că interpretarea lasă de dorit" (C. G. Jung, "Essai d'exploration de l'inconscient", Denoel 1964, p. 103) (n. tr.).

II
TRECUTUL ŞI VIITORUL ÎN INCONŞTIENT

Pînă acum am schiţat unele din principiile pe care m-am bazat pentru a aborda problema viselor, căci atunci cînd vrem să explorăm această facultate pe care o are omul de a produce simboluri, visele constituie materialul cel mai important şi cel mai accesibil examenului nostru. Trebuie să ţinem cont aici de două puncte absolut esenţiale: pe de o parte, visul trebuie să fie tratat ca un fapt în privinţa căruia nu trebuie să avem o idee preconceputǎ, în afară de aceea că el are într-un fel sau altul un sens, o expresie specifică a inconştientului[1] .

---

[1] Jung revine neîncetat asupra diferenţei dintre metoda sa de interpretare a viselor şi cea a lui Freud. Şi aceasta pentru că, în fond, ceea ce respinge Jung la abordarea freudiană este accentul pus pe refularea pulsiunilor sexuale. Definiţia visului la Freud comportă în general următoarele aspecte: 1. visul este împlinirea deghizată a unei dorinţe refulate (inconştiente); 2. această dorinţă este de natură sexuală (a nu se confunda cu erotica genitală); 3. dorinţa refulată are un caracter infantil (în sensul că refularea s-a operat într-o perioadă arhaică a existenţei individului). Toate aceste idei conduc la consecinţele semnalate de-a lungul şi de-a latul literaturii freudiene, printre care şi aceea că visul nu are decît o importanţă clinică. Interpretarea viselor este unul din adjuvanţii majori ai terapiei analitice. Ea readuce în conştiinţa visătorului emoţii şi impresii, traumatisme şi fixaţii la traume situate, după cum am mai spus, în prima copilărie. Interpretarea orientează terapia, efortul de suprimare a simptomelor nevrotice, indicînd cauza inconştientă a afecţiunii de care suferă pacientul. Jung dezbracă visul de această sarcină pur terapeutică. Terapia junghiană este, în acest sens, mai degrabă o formă de stimulare a dezvoltării spirituale a individului de vreme ce inconştientul său deţine cheile evoluţiei sale (arhetipurile), şi soluţiile salvatoare ale disocierilor psihice. Pentru Jung o disociere psihică nu se rezumă la o nevroză sau la o psihoză, în sensul psihiatric al termenilor. Disocierea este la Jung expresia unei unilateralităţi a conştiinei subiectului care eludează, în virtutea unei educaţii exclusiv materialiste, trebuinţe şi aspiraţii sufleteşti ce ţin de domeniul religiei. În acest din urmă sens, terapia junghiană este o transpunere psihologică a itinerarelor spirituale cu care ne-a familiarizat tradiţia, şi care îşi propun unificarea omului prin fuziunea cu divinul. Dar Divinul îşi are locul în suflet, afirmă Jung. El este arhetipul. Un complex psihic colectiv, înnăscut, caracterizat printr-o energie specifică şi, concomitent, printr-o serie de reprezentări (fantasme) specifice care capătă, de-a lungul timpului,

Ar fi dificil să dăm acestor principii o expresie mai modestă. În pofida disprețului pe care îl arătăm față de inconștient, fiecare trebuie să admită că el trebuie să fie explorat. Inconștientul se situează în cel mai rău caz la nivelul unui păduche, care, la urma urmei, se bucură de interesul onest al entomologistului. Dacă cineva care posedă puțină cunoștință și experiență în privința viselor crede că ele nu sînt decît fenomene haotice lipsite de sens, e perfect liber să o facă. Dar dacă le privește ca evenimente normale (și sînt așa ceva), trebuie să presupunem că ele au o cauză rațională, sau, oarecum, un scop, sau ambele concomitent.

Să privim mai îndeaproape felul în care sînt corelate conținuturile conștientului și inconștientului minții noastre. Să luăm un exemplu familiar pentru toți. Realizați subit că nu vă mai reamintiți ceea ce doreați să spuneți, deși ideea fusese perfect clară cu o clipă mai înainte. Sau, sînteți pe cale să-l prezentați pe unul din prietenii dvs., dar numele lui vă scapă chiar în momentul în care urmează să-l pronunțați. Pretindeți că nu vi-l mai amintiți. În realitate, ideea a devenit inconștientă, sau cel puțin s-a separat temporar de conștiință. Același fenomen se produce la nivelul simțurilor. Dacă ascultăm o notă continuă situată la limita audibilului, ni se pare că sunetul se întrerupe la intervale regulate, pentru a se relua iar. Aceste oscilații se datorează unei creșteri și descreșteri periodice a atenției noastre, și nu unei schimbări a notei.

Dar atunci cînd ceva scapă conștiinței noastre, acest lucru nu încetează numai pentru atît de a exista, cum nici mașina care dispare la colțul străzii nu se dizolvă în neant. N-am făcut decît să o pierdem din vedere. Și după cum putem revedea această mașină mai tîrziu, putem de asemenea să regăsim gîndurile pe care le-am pierdut momentan.

O parte din inconștient consistă deci dintr-o mulțime de gînduri, de impresii, de imagini temporar obliterate care, deși sînt pierdute pentru mintea noastră conștientă, continuă să o

---

expresii culturale. Cît privește energia arhetipului, ea se traduce printr-o emoție numinoasă care, în economia psihică a individului, are un rol salvator, mîntuitor (n. tr.).

influenţeze[2] . Un om distrat, sau a cărui minte "a luat-o razna", traversează o cameră pentru a căuta ceva. Îl vedeţi oprindu-se, perplex. A uitat ce avea de gînd să facă. Mîinile lui răscolesc obiectele de pe masă ca şi cum ar fi prada unui acces de somnambulism. El şi-a uitat intenţia iniţială, dar rămîne inconştient ghidat de ea. Apoi el îşi aminteşte ce dorea să facă. Inconştientul său l-a îndemnat.

Dacă observaţi comportamentul unei persoane nevrozate, o vedeţi făcînd o grămadă de lucruri într-o manieră aparent conştientă sau deliberată. Şi totuşi, dacă îi puneţi întrebări, realizaţi că habar nu are de ce se întîmplă, că ea are altceva în minte. Ea aude fără a auzi. Vede fără a vedea. Ştie, fără a şti[3] . Asemenea exemple sînt atît de răspîndite încît specialistul înţelege rapid că conţinutul inconştient al minţii provoacă acelaşi comportament ca şi cel conştient, şi că nu putem niciodată să determinăm cu certitudine, în acest caz, dacă un gînd, un cuvînt sau o acţiune, sînt sau nu conştiente.

Acest tip de comportamente i-au incitat pe mulţi medici să respingă afirmaţiile istericilor ca şi cum ar fi minciuni. Indivizii de acest gen fac cu siguranţă mai multe declaraţii false decît media oamenilor, dar "minciună" nu este termenul cel mai potrivit. De fapt, starea lor mentală provoacă o incertitudine a comportamentului, pentru că conştiinţa lor suportă eclipse imprevizibile datorită unei interferenţe cu inconştientul[4] . Chiar

---

[2] Jung descrie aici ceea ce prima topică freudiană a numit "preconştient". Un gînd, o impresie, o idee, conştiente, pot deveni latent inconştiente în sensul că fără a mai fi prezente în conştiinţă ele pot fi readuse printr-un efort de amintire (n. tr.).

[3] În sensul că persoana respectivă nu este atentă la ceea ce face, spune, gîndeşte. Există o serie întreagă de acte reflexe care ne permit să acţionăm fără a mobiliza conştiinţa noastră în direcţia acţiunii (n. tr.).

[4] Interferenţa inconştientului în scurtele momente de eclipsare a conştiinţei este un fenomen psihic de alt ordin decît cel creionat mai sus. Persoana distrată acţionează reflex în timp ce gîndurile ei se abat de la ceea ce face. Există însă şi o mulţime de situaţii în care inconştientul se substituie conştientului. De pildă, atunci cînd în loc de a ne arăta bucuria de a revedea o rudă apropiată comietem un "act ratat" şi în loc de a rosti un bun venit, rostim cu totul altceva care evocă contrariul. În acest caz, spunem că intenţia noastră contrară celei deliberate trădează o înclinaţie inconştientă. Aici avem de-a face cu un inconştient dinamic - nemulţumirea reală care ne cuprinde atunci cînd ne întîlnim cu ruda respectivă a fost refulată din motive legate de

şi senzaţiile lor tactile pot fi marcate de aceste fluctuaţii. La un moment dat, o persoană isterică va simţi acul cu care îi înţepăn braţul. In clipa următoare însă ea nu va mai simţi nimic. Dacă reuşim să-i concentrăm atenţia pe un punct dat, rezultă o anestezie completă a întregului corp pînă cînd tensiunea care provoacă această suprimare momentană a oricărei senzaţii se va fi dizolvat. Percepţia senzorială este atunci imediat restabilită. Dar în tot acest timp pacientul a înregistrat inconştient ce i s-a întîmplat.

Medicul poate observa clar acest proces atunci cînd hipnotizează un astfel de pacient. Este uşor de demonstrat că pacientul a înregistrat corect fiecare detaliu. Înţepătura de ac, sau remarca făcută în timpul eclipsei de conştiinţă, pot fi reamintite la fel de exact de parcă nu ar fi existat nici anestezie şi nici "uitare". Îmi amintesc de o femeie care a fost adusă la clinică într-o stare de confuzie totală. Cînd şi-a recăpătat conştiinţa, o zi mai tîrziu, ea ştia cine este, dar nu ştia nici unde se află, cum sau de ce a venit aici, şi nici măcar data sosirii ei. Şi totuşi, îndată ce a fost hipnotizată, ea mi-a povestit cum s-a îmbolnăvit, cum a venit la clinică, şi cine a primit-o. Toate aceste detalii puteau fi verificate. Ea mi-a putut spune chiar şi ora la care a venit, întrucît la intrare exista un ceas. Sub hipnoză, memoria sa era la fel de clară ca şi cum ar fi fost conştientă tot acest timp.

Atunci cînd discutăm despre aceste probleme, trebuie să ne raportăm în general la dovezi extrase din observaţiile clinice. Acesta este motivul pentru care mulţi din cei care ne critică cred că inconştientul, cu toate manifestările sale subtile, aparţine numai domeniului psiho-patologiei. Ei consideră toate aceste manifestări ale inconştientului ca un simptom de nevroză sau de psihoză, fără raport cu starea mentală normală. Dar fenomenele nevrotice nu sînt nicidecum produsul exclusiv al unei maladii. Ele nu sînt de fapt decît exagerări patologice ale fenomenelor normale, mai uşor de observat tocmai în virtutea acestei exagerări. Simptomele isterice pot fi observate la orice persoană normală, dar ele sînt atît de firave încît de obicei nu le observăm.

---

respectul pe care ar fi trebuit să i-l purtăm, din curtoazie, protocol, etc. Inclinaţia inconştientă este ceea ce Freud numeşte "refulat" (n. tr.).

A uita, de pildă, este un proces perfect normal, în care unele din ideile noastre conştiente îşi pierd energia specifică pentru că atenţia noastră este îndreptată spre altceva[5] . Atunci cînd interesul se deplasează astfel, el lasă în urmă lucrurile de care ne-am ocupat pînă acum, aşa cum un proiector luminează o nouă parte din peisaj lăsînd restul în obscuritate. Este inevitabil, căci conştiinţa nu poate conserva decît un mic număr de imagini în plină claritate în acelaşi timp, şi chiar în acest caz, există fluctuaţii de claritate. Dar ideile uitate nu au încetat să existe. Deşi nu stă în puterea noastră să le reproducem voluntar, ele sînt prezente într-o stare subliminală, dedesubtul pragului amintirii, de unde pot reveni în conştiinţa noastră în orice moment, adeseori după ani de uitare aparent totală[6] .

Vorbesc aici despre lucrurile pe care le-am văzut sau auzit conştient, şi pe care le-am uitat mai apoi. Dar ni se întîmplă tuturor să vedem, să auzim, să simţim, să gustăm lucruri fără să le remarcăm, fie că atenţia noastră este ocupată altundeva, fie

---

[5] Jung insistă în continuare asupra caracterului natural al amneziei de tip isteric. În realitate această amnezie nu are nimic din naturalul evocat de autor. Jung încearcă să evite iar şi iar teoria freudiană despre cenzura psihică, fenomen care este responsabil de suprimarea tuturor tendinţelor incompatibile cu supra-eul moral al individului. În realitate, o bună parte a amneziilor noastre au un sens. Reprezentările care cad parţial sau total în uitare constituie ceea ce am numit deja "refulat" (v. n. 4). Ele au în majoritatea lor un caracter sexual. Nevroza nu este altceva decît o expresie simptomatică, deghizată, a refulatului. Simptomele nevrotice dispar îndată ce pacientul este capabil să conştientizeze reprezentarea refulată. Practica terapiei analitice constă, în mare, în efortul de a conştientiza refulatul. Sigur că simpla conştientizare nu este suficientă - este nevoie, în plus, de o reorientare a conduitei pacientului care îşi clarifică astfel perturbările de natură nevrotică.

Încercarea lui Jung de a eluda aceste probleme, sau de a le minimaliza provine din dorinţa sa de a respinge tot ce este freudian în psihologia sa. Astfel se face că visele, la Jung, devin fenomene naturale ale psihicului iar aspectul lor absurd la prima vedere - aspect pus pe socoteala deformărilor operate de cenzura morală, la Freud - decurge din topica unui limbaj, simbolic, care apare minţii noastre raţionale total încifrat (n. tr.).

[6] În psihanaliză trebuie făcută distincţia între impresiile subliminale care pot invada conştiinţa în anumite condiţii favorabile, impresii care nu au un caracter morbid şi, prin urmare, nu ameninţă echilibrul psihic al subiectului, şi impresiile refulate, care au un caracter intolerabil pentru conştiinţa morală a subiectului (n. tr.).

pentru că excitația transmisă simțurilor noastre este prea slabă pentru a lăsa în noi o impresie conștientă. Inconștientul, totuși, le-a notat, și aceste percepții senzoriale subliminale joacă un rol important în viața noastră cotidiană[7] . Fără ca să ne dăm seama, ele au o influență asupra modului în care reacționăm în fața evenimentelor și a oamenilor.

Un exemplu limpede în acest sens mi-a fost furnizat de către un profesor care se plimba la țară împreună cu unul din elevii săi, și care era absorbit de o conversație serioasă. Brusc, el remarcă că firul gîndurilor sale fusese întrerupt de un val imprevizibil de amintiri datînd din prima sa copilărie. Nimic din ce urma să spună, nu părea să aibă vreun raport cu aceste amintiri. Privind înapoia lui, realiză că mergea le-a lungul unei ferme, cînd i-a apărut prima amintire din copilărie. Îi propuse elevului său să se reîntoarcă pînă în locul unde debutaseră aceste fantasme. Îndată ajuns acolo, el remarcă un miros de gîște, și realiză îndată că tocmai acest miros îi declanșase talazul amintirilor[8] .

În tinerețea sa crescuse la o fermă de gîște așa încît mirosul lor caracteristic lăsase în el o impresie durabilă, dar uitată. Trecînd prin fața fermei, în cursul plimbării sale, el înregistrase subliminal acest miros, și această percepție inconștientă îi amintise experiențele, demult uitate, ale copilăriei. Percepția fusese subliminală, pentru că atenția sa era

---

[7] Inconștientul care "notează" impresiile noastre subliminale este, fără îndoială, o figură de stil. În realitate, inconștientul nu există în sensul definit de Jung: un soi de bandă magnetică pe care se imprimă impresiile noastre. Nu există nici o entitate organică ce ar putea fi asimilată inconștientului. Ideea de "inconștient" traduce de fapt remarca că orice pulsiune psihică începe prin a fi inconștientă și sfîrșește prin a deveni conștientă dacă i se permite accesul la conștiință (de către cenzura psihică). Jung se referă aici mai degrabă la facultatea de memorare a minții noastre. Dar, memoria și inconștientul sînt două noțiuni ca nu au nimic în comun. (Ideea că înre-gistrarea impresiilor se face în chip inconștient, fără știrea sau intenția noastră precisă, este singura relație, formală, pe care o putem stabili între afirmațiile lui Jung și ceea ce psihanaliza freudiană a numit "inconștient") (n. tr.).

[8] Aici se află fără îndoială și sursa acelor fenomene "neobișnuite" pe care parapsihologia le clasifică cu atîta inocentă ușurință la capitolul "déjà vu" (n. tr.).

angajată altundeva, şi pentru că excitaţia nu fusese atît de puternică încît să-l deturneze, şi să atingă direct conştiinţa. Cu toate acestea, ea făcuse să reapară aceste amintiri "uitate".

Acest efect pe care îl au percepţiile inconştiente de a declanşa o succesiune de fenomene psihice poate explica apariţia simptomelor nevrotice la fel de bine ca şi a amintirilor benigne atunci cînd o imagine, un miros, un sunet, ne amintesc circumstanţe trecute. O tînără fată, de pildă, ar putea lucra în biroul său, aparent pleznind de sănătate şi plină de voioşie. O clipă mai tîrziu, ea are o migrenă acută, şi manifestă şi alte semne de deprimare. Fără să fi remarcat conştient, ea a auzit sirena de vreme rea a unui vapor, departe, şi aceasta i-a amintit inconştient mîhnirea pe care i-a produs-o plecarea bărbatului iubit, mîhnire pe care încercase s-o uite[9] . Alături de procesul normal de uitare, Freud a descris multe cazuri implicînd uitarea unor amintiri dezagreabile, amintiri pe care am vrea să le uităm.

---

[9] Este puţin probabil ca impresii inconştiente de genul celor citate de Jung să dea naştere unei nevroze. În cazul tinerei care, brusc, îşi schimbă dispoziţia sufletească înregistrînd inconştient un semnal care îi evoca despărţirea de iubit, deprimarea nu este efectul semnalului, care în sine nu are nimic deprimant, ci a traumatismului suferit în urma separării. Emoţiile neplăcute trăite cu ocazia despărţirii au fost refulate. În inconştient însă ele şi-au păstrat energia specifică. Semnalul vaporului nu face decît să reactiveze aceste impresii latente.

În general, atunci cînd vorbim de simptome nevrotice avem în vedere o serie de tulburări funcţionale, specifice isteriilor de conversie, cît şi tulburări din sfera afectivităţii: obsesii, fobii, depresii. Or, aceste simptome apar ca substitute ale unor refulări de care subiectul nu este conştient. Jung insistă în general asupra nevrozelor actuale, în timp ce Freud afirmă că nevrozele actuale nu sînt decît "ediţii revăzute" ale unor afecţiuni nevrotice instalate în prima copilărie. Pentru a reveni la exemplul lui Jung, putem afirma că depresia tinerei fete se reactualizează, stimulată de semnalul respectiv, dar că ea exista latent încă din copilărie. Terapia analitică trebuie să ţină cont de caracterul arhaic al nevrozelor noastre. În practica propriu-zisă, pacientul este invitat stăruitor să-şi amintească întîmplări ale trecutului care pot explica apariţia simptomelor de azi. Jung eludează această exigenţă limitîndu-se la a studia "ce face inconştientul cu complexele pacientului". Sigur că interesul clinic este redus, la Jung, şi conformat oarecum "intereselor" pacienţilor care, evident, adeseori, nu ţin să-şi reamintească evenimente penibile din copilărie. Se pune însă problema cît de eficientă este o terapie care îşi propune să menajeze scrupulele morale, sufleteşti, ale pacienţilor! (n. tr.).

După cum a remarcat Nietzche, atunci cînd mîndria noastră este lezată, memoria preferă adeseori să cedeze. De aceea găsim, printre amintirile uitate, multe fapte rămase în stare subliminală (şi pe care nu le putem reproduce voluntar) pentru că sînt dezagreabile şi incompatibile. Psihologii numesc aceasta refulare. Un exemplu ar putea fi acela al secretarei care este geloasă pe una din asociatele patronului. Ea uită întotdeauna s-o invite pe această persoană la conferinţe, deşi numele său figurează pe lista pe care o utilizează. Dar dacă îi atragem atenţia asupra acestui fapt, ea răspunde că a "uitat", sau că a fost distrată. Nu va admite niciodată, nici măcar în forul său interior, motivul autentic al acestei omisiuni[10].

[10] Rolul refulării în expunerea lui Jung este, după cum se vede, foarte puţin conturat. Pentru Jung, refularea este practic identică cu uitarea, aşa încît el nu pomeneşte nimic de instanţele psihice aflate în conflict, de relaţia conştient-inconştient. In exemplul său, secretara uită s-o invite pe asociata patronului pentru că este geloasă pe aceasta. Uitarea este pusă în legătură cu gelozia. In realitate, avem aici un conflict puternic între dorinţa ei de a-şi păstra şeful numai pentru ea - şi de a-şi suprima astfel orice rivală - şi etica ei profesională: în fond, secretara are datoria să execute ordinele patronului şi să o invite pe asociată. Să mai adăugăm la etica profesională şi educaţia morală care, în viaţa curentă, ne interzice să dăm curs impulsiilor asociale.

Adeseori, atît etica profesională cît şi cea morală pot merge pînă la excese scrupuloase care nu mai au nimic raţional în ele. Este cazul unui pacient care are următorul vis repetativ:

El visează că munceşte din greu într-o fabrică, numai în schimbul de noapte (evident cel mai dificil), singur cuc, în condiţii improprii. Cu toate astea este foarte scrupulos în privinţa muncii sale; mai mult chiar, nu se sinchiseşte nici de faptul că nu are un contract de angajare, aşa că munceşte practic pe gratis. "In realitate - afirmă visătorul - numai un *nebun* ar putea face aşa ceva!" - "Să munceşti în fabrică, într-o mizerie de nedescris, noapte de noapte, şi fără salariu, mi se pare absurd", mai precizează el.

Confruntat cu vise neplăcute de acest gen, Freud a lansat două ipoteze: prima, avem de-a face cu un vis de parvenitism. Este cazul insului care a trecut cîndva prin situaţii umilitoare, iar acum şi-a ridicat standardul de viaţă la o înălţime ametitoare. (Visătorul nostru a trecut cîndva prin situaţiile descrise în vis). A doua ipoteză: ar fi vorba de o tendinţă mazochistă inconştientă care îşi croieşte drumul la lumină prin intermediul visului.

Totuşi, problema pe care o pune visul nostru este: de ce oare visătorul asociază la scenariul visului său ideea că se comportă ca un nebun? "Poate pentru că vreau să fiu mai catolic decît Papa", precizează el. Altfel spus, pacientul este un ins formidabil de exigent cu sine refuzînd "s-o lase mai moale" chiar şi atunci cînd condiţiile exterioare sînt defavorabile. Există oameni care dau cel mai bun randament în asemenea condiţii. Sînt anumite

Multă lume comite eroarea de a supraestima rolul voinței, şi crede că nimic nu se poate petrece în mintea sa fără a fi premeditat. Dar trebuie să învățăm a face o distincție minuțioasă între conținuturile intenționale şi nonintenționale ale minții. Primele derivă din personalitatea eului. Celelalte, în schimb, țîşnesc dintr-o sursă care nu este identică cu eul şi este inversul său. Acest "invers" este cel care a incitat-o pe secretară să uite invitația.

Există multe motive care ne fac să uităm ceea ce am remarcat sau resimțit. Există tot atîtea maniere de a ne aminti. Un exemplu interesant ne este furnizat de criptomnezie,

---

caractere sau firi care se înverşunează tocmai în împrejurările de viață cele mai aride...

Analiza a scos la iveală un fapt curios: cuvîntul "nebun" nu trebuie luat mot-ŕ-mot; el nu indică nimic nici în privința sănătății psihice şi nici în sensul figurat de *năr*od, de om lipsit de minte, de "bătut în cap", etc. Cuvîntul exprimă *sentimentul inadecvării* ca în expresia *ne-bun*, adică *nu-e-bun*! Visul îi arată pacinetului că se comportă în viața sa ca un ne-bun, adică ca unul care are tot timpul să-şi reproşeze ceva. Pe acest fond mazochist de autosubestimare se dezvoltă, în compensație, o conduită extrem de scrupuloasă - care poate merge pînă la manie - în toate domeniile vieții sale.

Înclinația morbidă de a se minimaliza, de a-şi subestima valoarea, realizările indiscutabile, provine din două surse. Una este cea pe care am sugerat-o deja: firea individului. A doua: lumea exterioară, părinții, societatea...

Copil fiind pacientul nostru nu a fost dorit de părinții săi. El s-a născut, la propriu, într-un moment neprielnic. (Să observăm că această impresie, indusă dinafară, că a venit pe lume într-un moment cum nu se poate mai nepotrivit, este subliniată de vis prin ideea că munceşte *în condiții improprii*). Respingerea parentală naşte desigur sentimentul inferiorității. Perpetuînd obscur acest sentiment de inadecvare, pacientul luptă întotdeauna pentru a obține stima şi prețuirea celor din jur. Ceea ce caracterizează acest efort mereu înoit este *intensitatea* lui - nevoia de acord cu ceilalți, de stimă şi apreciere depăşeşte tot ce putem găsi natural la omul obişnuit. Critica şi mai ales autocritica devin extrem de ascuțite. Exigența față de sine însuşi este absolut nelimitată. E ca şi cum, nedorit la naşterea sa, pacientul încearcă acum să-şi demonstreze calitățile, şi o face într-o manieră dramatică pentru că dacă izbuteşte el poate să-şi recapete afecțiunea pe care nu a avut-o, şi să-şi surmonteze angoasa existențială.

Visul nostru implică toate aceste elemente şi insistă implicit asupra absurdității eforturilor visătorului, încît putem spune că (şi) sentimentul absurdului este indiscutabil refulat la pacient.

Ca să încheiem, să spunem că cele două surse ale mazochismului său, una constituțională şi una socială, sînt compensate prin exagerarea maniacală a scrupulelor profesionale şi morale

amintirea ascunsă. Un autor dezvoltă o serie de argumente sau drama unei povestiri, urmărind continuu un plan prestabilit, cînd brusc se angajează într-o direcție divergentă. Probabil pentru că i-a venit o idee nouă, sau o imagine diferită, sau i s-a impus o intrigă secundară în întregime nouă. Dacă îl întrebați ce a provocat această digresiune, nu va fi capabil să vă spună. Poate că nici n-a remarcat măcar schimbarea de direcție a gîndirii sale deşi a scris ceva total nou, despre care nu avea nici cea mai vagă cunoaştere prealabilă. Totuşi, putem uneori să arătăm că ceea ce a scris se aseamănă îndeaproape cu opera altui autor, operă pe care crede că nu va fi văzut-o niciodată.

Am găsit un asemenea exemplu fascinant în cartea lui Nietzsche *Aşa grăit-a Zarathustra*, în care autorul reproduce aproape cuvînt cu cuvînt un incident consemnat într-un jurnal de bord al unui vapor din 1686. Din întîmplare, citisem relatarea acestui incident într-o lucrare publicată în 1835 (cu o jumătate de secol înainte ca Nietzche să-şi scrie cartea). Iar atunci cînd am găsit acelaşi pasaj în *Aşa grăit-a Zarathustra* am fost frapat de stilul său particular, foarte diferit de stilul obişnuit al lui Nietzsche. Am fost convins că Nietzsche trebuie să fi citit şi el cealaltă carte. I-am scris surorii sale, care mai trăia încă, şi ea mi-a confirmat că ea şi fratele său citiseră efectiv cartea împreună cînd ea avea 11 ani. Cred, în acest context, că nu este verosimil ca Nietzsche să-şi fi dat seama că comite un plagiat. Cred mai degrabă că, cincizeci de ani mai tîrziu, acea întîmplare reapăruse inopinat din inconştientul său.

În cazurile de acest gen, există într-adevăr o rememorare a amintirilor, chiar dacă nu ne dăm seama. Acelaşi lucru poate să i se întîmple unui muzician care a auzit un cîntec folcloric sau un cîntec popular în copilăria sa şi le vede, la maturitate, prezentîndu-se ca temă a unei mişcări simfonice. O ideea sau o imagine a retrecut din inconştient în conştient.

Tot ce am spus în prezent despre inconştient nu este decît o schiță superficială despre natura şi funcționarea acestei părți complexe a psihicului uman. Totuşi este posibil ca ea să ne ajute să înțelegem alura materialului subliminal din care se pot produce spontan simbolurile viselor noastre. Acest material

subliminal poate cuprinde tot soiul de trebuinţe, de impulsii, de intenţii; de percepţii şi de intuiţii; de gînduri raţionale sau iraţionale, de concluzii, inducţii, deducţii şi de premise; şi o întreagă gamă de sentimente. Oricare din aceste fenomene psihice poate deveni parţial, temporar sau definitiv inconştient.

Acest material, în cea mai mare parte a sa, a devenit inconştient pur şi simplu pentru că nu mai exista, ca să spunem aşa, loc pentru el în mintea conştientă. Unele din gîndurile noastre îşi pierd energia efectivă şi devin subliminale (adică nu mai primesc aceeaşi cantitate de atenţie conştientă) pentru că nu mai au pentru noi acelaşi interes, pentru că nu mai au nici o legătură cu ceea ce ne preocupă, sau pentru că, dintr-un motiv oarecare, dorim să le îndepărtăm din mintea noastră[1].

A uita, de fapt, este normal şi necesar în această privinţă, cu scopul de a face loc în conştiinţa noastră la noi impresii, la noi idei. Dacă această uitare nu s-ar produce, întreaga noastră experienţă ar rămîne sub pragul conştiinţei, iar mintea noastră ar fi stînjenită pînă la insuportabil. Acest lucru este în aşa măsură de cunoscut astăzi încît toţi cei care au habar de ceva psihologie îl cunosc.

Totodată, la fel cum conţinuturile conştiente ale minţii noastre pot dispare în inconştient, tot astfel alte conţinuturi, noi, care nu au fost niciodată conştiente, pot apărea. Putem avea impresia, de pildă, că ceva este pe punctul de a irupe în conştient, că "ceva pluteşte în aer", că "e ceva putred la mijloc". Descoperirea că inconştientul nu este doar un simplu depozitar al trecutului nostru, că el este umplut de asemenea cu germenii situaţiilor psihice şi ideilor viitoare, a determinat noutatea

[1]Refularea, asupra căreia - după cum am observat deja - Jung nu stăruie, nu este totuna cu uitarea. Pe de altă parte, atît refularea cît şi uitarea nu sînt fenomene psihice premeditate. Refularea este un act mecanic, aşa cum este respiraţia sau defecaţia. Refulatul nu părăseşte mintea conştientă pentru că nu mai există loc pentru el. Ci pentru că este respins din conştiinţă. Schema de inconştient oferită de Jung, este o schemă statică; după cum am mai spus, inconştientul descris de Jung este preconştientul, atunci cînd nu devine o entitate autonomă; sau o funcţie psihică de sine stătătoare. Toate aceste idei pe care le exprimă Jung aici, nu au nici un corespondent în realitate. Dorinţa lui Jung de a-şi făuri o psihologie proprie, cu un vocabular din care să lipsească noţiunile şi expresiile freudiene, dorinţa sa de autonomie în domeniul psihologiei îl conduce la asemenea eforturi neinspirate (n. tr.).

atitudinii mele proprii cu privire la psihologie. Există un mare număr de controverse în acest sens, dar nu încape îndoială că, pe lîngă amintirile unui trecut îndepărtat care a fost conştient, idei noi şi creatoare pot de asemenea să ţîşnească din inconştient, idei care nu au fost niciodată conştiente. Ele se nasc din profunzimile obscure ale minţii noastre ca un lotus şi constituie o parte foarte importantă a psihicului subliminal[2].

Găsim exemple în acest sens în viaţa cotidiană, unde dilemele sînt uneori rezolvate printr-o reevaluare neaşteptată a problemei. Mulţi filosofi, artişti şi chiar savanţi, îşi datorează unele din cele mai bune idei unor inspiraţii bruşte provenind din inconştient[3]. Facultatea de a atinge un filon deosebit de bogat din acest material şi de a-l transforma eficace în filozofie, în literatură, în muzică sau în descoperire ştiinţifică, este ceea ce se numeşte în mod obişnuit geniu. Găsim mărturii evidente în acest

---

[2]I. P. Culianu, reputatul cărturar român dispărut prematur dintre noi, arăta, nu fără justeţe, că inconştientul arhetipal junghian nu este necesar ca ipoteză pentru a explica producerea unor reprezentări, fantezii, vise, mitologeme, cu caracter colectiv. Pornind de la alte premise, Culianu arăta că asemenea producţii apar în chip necesar, şi fără o influenţă directă, oriunde descoperim transmiterea orală culturală a unui set de idei care le presupune. Analiza comparată a religiilor a scos la iveală anumite scheme care se repetă indiferent de spaţiu şi timp. Prezenţa acestor paradigme nu poate fi explicată întotdeauna prin influenţele exercitate de o cultură asupra alteia, influenţe reductibile la materiale culturale. Mintea, spune Culianu, este un soi de moară care macină fără încetare gînduri. Dacă oferim minţii un set de idei oarecare, şi o facem în mod deliberat, atunci ea produce toate expresiile culturale, artistice, spirituale, etc., care au ca punct de plecare şi schema de organizare şi setul de idei dat. Opinia lui Culianu, cu anumite amendamente, ni se pare mult mai aptă de a explica emergenţa unor materiale psihice, "arhetipale", în visele şi fanteziile omului modern. Prin urmare, nu ar fi vorba de o moştenire "filogenetică" a unei capacităţi miraculoase de a produce asemenea lucruri, ci de o "programare" culturală, deliberată a minţii, care are facultatea de a distribui gîndurile în funcţie de anumite scheme de organizare (n. tr.).

[3]Freud admite şi el că o serie de preocupări din starea de veghe pot apărea în vise. Avem, în acest caz, de-a face cu materiale psihice reziduale din ziua care a precedat visul. Totuşi, Jung se referă aici, mai degrabă, la un soi de inspiraţie creatoare care este, evident, un proces psihic involuntar. Acest proces, însă, nu are de-a face cu "inconştientul" psihanalizei. După cum am mai spus deja, Jung atribuie inconştientului virtuţi care nu intră în domeniul de interes al psihanalizei clinice (n. tr.).

sens în însăşi istoria ştiinţelor. De pildă, matematicianul Poincaré şi chimistul Kekule datorează, după propria lor mărturie, importante descoperiri unor imagini revelatoare bruşte apărute din inconştient. Pretinsa experienţă mistică a lui Descartes, care i-a revelat într-o fulgerare ordinea ştiinţelor[4], relevă dintr-un fenomen analog. Romancierul Robert Louis Stevenson, în timp ce căuta ani de-a rîndul o poveste care să exprime sentimentul profund pe care îl avea privitor la o dublă personalitate a fiinţei umane, *Doctorul Jekyll şi Mr. Hyde*, a avut revelaţia ei într-un vis.

Voi descrie mai tîrziu, mai pe larg, modalitatea în care aceste materiale emerg din inconştientul nostru şi voi examina atunci forma în care se exprimă ele. Pentru moment mă voi mulţumi să remarc că facultatea pe care o are psihicul nostru de a produce asemenea materiale inedite este în chip special semnificativă atunci cînd vrem să explicăm simbolismul viselor, căci experienţa mea profesională m-a făcut să constat în repetate rînduri că imaginile şi ideile conţinute în vise nu pot fi atribuite numai unui fenomen al memoriei. Ele exprimă gînduri noi, care nu au trecut niciodată pragul conştiinţei[5].

---

[4]Aluzie la visul din 1916, în care Descartes întrevedea "arborele ştiinţei".

[5]Aluzia la "fenomenul memoriei" se vrea o nouă replică la teoria freudiană a visului. Materialul visului la Freud îl constituie impresii din starea de veghe. De aici rolul memoriei. Jung afirmă că o serie de materiale onirice nu pot fi reduse la experienţe trăite aievea de visător. Şi aceasta pentru că, la prima vedere, el nu le poate asocia cu asemenea întîmplări. În realitate, o structură oricît de complexă, onirică, poate fi redusă, după o muncă adeseori penibilă, la întîmplări sau gînduri care au existat cîndva în conştiinţa visătorului. O pacientă, de pildă, visează că se află într-un subteran - "ca la metrou" - şi aşteaptă un "troleu" (sic) care să o ducă în centru. Observa că troleul este de fapt metrou sau viceversa.

Ea asociază la ideea de subteran faptul că "merge pe burtă", adică ascunde intenţia ei de a-şi procura un alt servici, mai comod, şi a-l părăsi pe actualul. Dar "mersul pe burtă" îl evocă faptul că multă vreme a ascuns părinţilor ei, oameni foarte autoritari şi suspicioşi, intenţia ei de a veni la Bucureşti, unde îşi găsise actualul post. De ce atîta taină? De teamă că tatăl s-ar putea opune, ca de obicei, opţiunilor ei...

Şi tot tatăl apare şi în amintirile ei legate de ideea de a merge în centru. Ori de cîte ori vine la Bucureşti ca să o vadă, "tata o apucă cu maşina numai pe drumuri pline de hîrtoape, lăturalnice (m-am uitat de curînd pe hartă şi am

observat că locuiesc tocmai la marginea Bucureştiului), pe şina tramvaielor...; în loc s-o ia prin centru unde oricum e mai frumos, drumurile sînt mai netede...".

Tot despre centru este vorba şi în obiceiul pacientei de a spune cuiva verde-n faţă, fără diplomaţie, tot ce gîndeşte. Adică, nu o ia pe ocolite. Cîndva mama sa i-a reproşat acest lucru. "Îmi găsisem de lucru la Bucureşti şi i-am spus-o lui tata, în ultimul moment, ca să nu mai aibă nimic de obiectat; mama, în schimb, m-a certat că nu sînt diplomată că ar fi trebuit să-l iau de departe pe tata...".

Observăm că din relatările pacientei apar două idei care se bat cap în cap: pe de o parte, ea "merge pe burtă", adică îşi tăinuieşte intenţiile adevărate de teama unui refuz din partea tatălui, pe de o parte, nu este deloc "diplomată", adică nu se sfieşte să spună verde în faţă ceea ce gîndeşte. Aceste atitudini, contrare, reies şi din structura ciudatului vehicul oniric, despre care pacienta nu poate spune nimic în stare de veghe:metrou (care merge, subteran, pe şine) şi "troleu" (care merge la suprafaţă şi, oarecum, tot pe şine: cabluri electrice)! Această construcţie ciudată, metrou-"troleu", sugerează, deci, ambivalenţa purtării pacientei faţă de tatăl ei. Deşi, iniţial, vehiculul straniu nu-i evoca nimic, analiza minuţioasă a ideilor visătoarei a rezolvat "taina" lui. Aşadar, nu avem de-a face cu o idee care nu a existat niciodată în conştiinţa visătorului, ci cu o reprezentare plastică a purtării ei alternative (n.tr.).

III

FUNCŢIA VISELOR

Insist asupra originii vieţii noastre onirice pentru că ea este solul în care majoritatea simbolurilor îşi găsesc originea creşterii lor. Din nefericire, este dificil să înţelegem visele. După cum am remarcat deja, un vis nu seamănă deloc cu o poveste relatată de mintea conştientă. În viaţa cotidiană, reflectăm asupra a ceea ce vrem să exprimăm, şi alegem maniera cea mai frapantă de a vorbi, străduindu-ne să oferim remarcilor noastre o coerenţă logică. De pildă, o persoană cultivată va încerca să evite o metaforă heterogenă pentru că ea poate deforma efectul spuselor sale. Dar visele au o textură diferită. Visătorul este asaltat de imagini care par contradictorii şi ridicole, simţul timpului este abolit, iar lucrurile cele mai banale pot să îmbrace un aspect încîntător sau înspăimîntător.

S-ar putea să ne pară straniu faptul că mintea inconştientă mînuieşte materialele sale într-o manieră atît de diferită de schemele aparent disciplinate pe care le putem impune gîndurilor noastre în stare de veghe. Şi totuşi, dacă ne dăm osteneala să ne amintim un vis, contrastul este frapant, şi de aici una din raţiunile care fac visele incomprehensibile omului profan.

După logica experienţei diurne normale, visele nu au sens şi de aceea avem tendinţa, fie să nu ţinem cont de ele, fie să ne declarăm total derutaţi de ele[1].

---

[1]În realitate publicul profan acordă interes viselor în ciuda aspectului lor confuz. Lumea antică a apreciat visul şi i-a acordat valenţe divinatorii. Freud afirma, el însuşi, că atracţia pentru vis i-a fost indusă nu de lumea ştiinţifică, în majoritatea ei ostilă unei abordări raţionale, ci de tradiţia populară care se încăpăţînează să acorde visului o semnificaţie şi un sens. Nu-i mai puţin adevărat că omul profan abordează visul într-o manieră mecanică atunci cînd apelează la cărţile de vise. Freud a insistat asupra interpretării pornind de la asociaţiile visătorului arătînd că, atunci cînd ne dăm silinţa să amplificăm

Probabail că acest punct va deveni mai clar dacă începem prin a lua cunoştinţă de faptul că ideile care ne preocupă în timpul vieţii noastre diurne, idei aparent disciplinate, sînt mult mai puţin precise decît ne place să o credem. Dimpotrivă, sensul lor (şi importanţa lor afectivă pentru noi) devine din ce în ce mai imprecis atunci cînd le examinăm îndeaproape. Motivul este că tot ce am auzit sau resimţit poate deveni subliminal, adică poate trece în inconştient. Şi chiar ceea ce reţinem în mintea noastră conştientă şi putem reproduce după dorinţă, a dobîndit o companie inconştientă care colorează ideea ori de cîte ori este amintită. Inpresiile noastre conştiente, de fapt, se împletesc iute cu un element de sens inconştient care are o semnificaţie psihologică pentr noi, deşi nu avem cunoştinţă de existenţa acestui sens subliminal, nici de maniera în care el amplifică sau deformează concomitent sensul convenţional.

Firește, aceste companii inconştiente variază de la o persoană la alta. Fiecare din noi recepţionează orice noţiune generală sau abstractă în contextul său mental propriu, şi prin urmare o înţelege într-o manieră care îi este particulară. Cînd, într-o conversaţie, utilizez cuvinte ca "stat", "bani", "sănătate" sau "societate", pornesc de la supoziţia că ele semnifică mai mult sau mai puţin acelaşi lucru pentru cei care mă ascultă. Dar tocmai restricţia "mai mult sau mai puţin" importă aici. Fiecare cuvînt are un sens uşor diferit pentru fiecare persoană, chiar şi atunci cînd este vorba de persoane care au acelaşi fundal cultural. Motivul acestor variaţii este că o noţiune generală se integrează de fiecare dată într-un context singular, şi că ea este deci înţeleasă şi aplicată într-o manieră personală. Iar variaţiile de sens sînt, firește, cu atît mai marcate cu cît diferă mai mult experienţa socială, religioasă, politică a persoanelor respective[2] .

---

segmentele visului însoţindu-le de propriile noastre impresii şi amintiri, visele capătă sens. Ceea ce este specific interpretării psihanalitice este tocmai acest apel la amintirile visătorului, apel care lipseşte în cazul aplicării metodelor de descifrare populare (n. tr.).

[2]Variaţia de sens a cuvintelor obişnuite provin din aceea că ele răscolesc în noi, odată pronunţate, complexe personale de coloratură afectivă. Atunci cînd admirăm un apus de soare, de pildă, sau cînd comunicăm cuiva contemplaţia noastră, fiecare trăieşte, emoţional, o experienţă proprie. Cu toate astea,

Ori de cîte ori conceptele sînt identice cu cuvintele, variația este imperceptibilă și nu joacă nici un rol practic. Dar îndată ce o definiție exactă sau o explicație precisă devin necesare, descoperim adeseori variațiile cele mai surprinzătoare, nu numai în înțelegerea pur intelectuală a termenului, ci mai ales în valoarea afectivă care îi este atribuită, și în aplicația ei. În general, aceste variații sînt subliminale, încît oamenii nu au cunoștință de ele.

Am putea, evident, să respingem aceste diferențe, considerîndu-le ca superflue, sau ca nuanțe de care putem să nu ne sinchisim pentru că ele nu au prea mult de-a face cu nevoile vieții cotidiene. Dar faptul că ele există arată că pînă și cele mai pozitive conținuturi ale conștiinței se înconjoară de o pîclă de incertitudine. Chiar și conceptul filozofic sau matematic cel mai riguros definit, despre care nutrim convingerea că nu conține decît ce am pus în el, este totuși mai mult decît bănuim. Este un eveniment psihic, și ca atare, parțial incognoscibil. Chiar și numerele pe care le utilizăm pentr a socoti sînt mai mult decît am crede. Ele sînt concomitent elemente mitologice. (Pitagoricienii le-au considerat ca divine). Dar noi ignorăm acest aspect atunci cînd le utilizăm într-un scop practic[3] .

Pe scurt, fiecare concept al conștiinței posedă propriile sale asociații psihice[4] . Dacă asemenea asociații variază în intensitate (după importanța relativă a acestui concept în cadrul personalității noastre totale, sau după natura celorlalte idei și chiar a complexelor care îi sînt asociate în inconștientul nostru), este posibil ca ele să ajungă pînă la a modifica caracterul

---

apusul de soare rămîne un apus de soare. Ceea ce îi conferă un relief personal este experiența subiectivă (n. tr.).

[3]Caracterul "divin" al numerelor nu trebuie privit ca o particularitate mistică, proprie, a lor. Pitagoricienii văd în numere "ceva" de natură divină pentru că ei reduc întregul univers, întreaga existență, la număr, și la operațiile pe care le presupune numărul. În fond, avem de-a face și aici cu o convenție (n.tr.).

[4]Concepția pe care o dezvoltă Jung aici amintește de teoria platoniciană a ideilor absolute. În conformitate cu această teorie, experiența individuală a *binelui*, de pildă, este subiectivă în raport cu ideea absolută de Bine. Jung atribuie conceptelor noastre raționale o "umbră" inconștientă care reprezintă tocmai acest caracter subiectiv al experienței personale (n. tr.).

"normal" al conceptului. Ba chiar este cu putință să se transforme în ceva cu totul diferit pe măsură ce se scufundă mai adînc sub pragul conștiinței. Aspectele subliminale a tot ceea ce ni se întîmplă joacă aparent un rol insignifiant în viața noastră cotidiană. Dar în analiza viselor unde psihologul are de-a face cu expresii ale inconștientului, ele devin foarte importante, căci ele sînt rădăcinile, aproape invizibile, ale gîndurilor noastre conștiente. De aceea obiectele sau ideile curente pot căpăta în vis o semnificație psihologică atît de puternică încît noi ne trezim profund tulburați, deși am visat ceva foarte banal: o odaie încuiată cu cheia, sau un tren pierdut[5].

Imaginile viselor noastre sînt mult mai pitorești și mai frapante decît conceptele sau experiențele care sînt contrapartea lor în viața diurnă. Unul din motive este că în vis, aceste concepte pot exprima sensul lor inconștient. În timp ce în gîndurile noastre conștiente noi ne menținem în limitele afirmațiilor raționale, care au mult mai puțină culoare, căci le-am dezbrăcat de majoritatea asociațiilor lor psihice.

Îmi amintesc un vis pe care l-am avut și pe care l-am găsit foarte dificil de interpretat. În acest vis, un oarecare încerca să se apropie de mine prin spate, și să-mi sară în cîrcă. Nu știam nimic despre acest om decît că preluase una din remarcile mele și-i deformase sensul pînă la grotesc. Dar nu puteam să văd nici un raport între acest fapt și tentativa de a-mi sări în cîrcă. Totuși, mi s-a întîmplat adeseori în viața mea profesională ca cineva să-mi denatureze cuvintele, atît de des încît nu mi-am mai dat silința să mă întreb dacă acest lucru m-a enervat sau nu. De fapt, noi avem interesul să păstrăm un control conștient asupra reacțiilor noastre emoționale. Și tocmai acesta era, mi-am dat seama curînd,

[5]Semnificația psihologică puternică a obiectelor sau situațiilor obișnuite din visele noastre nu are nimic în comun cu caracterul absolut al ideilor (v. n. 4). Atunci cînd visăm, de pildă, că am pierdut un tren, și resimțim o emoție puternică, este pentru că acestei situații i se atribuie un cu totul alt sens în visul nostru. Simbolic vorbind, a pierde trenul sugerează ratarea unei oportunități - de aici emoțiile puternice care ne asaltează în vis (n. tr.).

sensul visului meu. Un dicton austriac apăruse în vis sub formă vizuală. Expresia, banală în Austria, *Du kannst mir auf den Buckel steigen* (poți să-mi sari în cîrcă), semnifică în fapt: "Puțin îmi pasă de părerea ta"[6].

Am putea spune că un asemenea vis este simbolic, întrucît el nu reprezintă situația într-o manieră directă, ci indirectă, cu ajutorul unei metafore al cărei sens inițial îmi scapă. Cînd se

---

[6]Iată un vis asemănător în care se ilustrează o zicală binecunoscută. Cineva visează că în şemineul său arde un foc de gaze şi că nu se sinchiseşte de risipa de gaz, spunîndu-şi că plata gazelor îi revine proprietarului apartamentului. O expresie uzuală tălmăceşte sensul acestui vis: "a arde gazul de pomană". Totuşi, faptul că am redus acest fragment de vis (în realitate visul este mult mai lung) la expresia respectivă nu îi epuizează sensul. Ideea că "arde gazul de pomană" îi evocă visătorului faptul că eforturile sale în direcția realizării unui proiect la care ține foarte mult sînt zadarnice. Cît priveşte aluzia la proprietarul căruia i-ar reveni plata gazelor, acest episod îi evocă un alt vis. Un vis în care se punea problema ambițiilor sale de a se descurca pe cont propriu fără ajutorul familiei. Această dorință de emancipare personală apărea atunci într-o manieră simbolică: visătorul urma să închirieze o cameră la mansardă. Cineva, în vis, îl avertizează că chiria solicitată de proprietar este mai mare decît face. În actualul vis apare o inversiune: nu chiriaşul (visătorul) va "plăti" (pentru faptul că eforturile sale nu sunt încununate de succes) ci "proprietarul".

Alte asociații ale visătorului evocă, de asemenea, masturbarea ("a arde gazul de pomană" = "a o freca" = masturbare). În Biblie se povesteşte isprava lui Onan care a refuzat să se conformeze legii mozaice şi şi-a *risipit* sămînța în loc de a-şi fertiliza cumnata. Dumnezeu l-a pedepsit cu asprime. De aici provine ideea de "plată", în sensul de ispăşire a unei nesupuneri față de Divinitate. (Înțelegem, totodată, că Dumnezeu este totuna cu "proprietarul"). Visul exprimă aici un soi de protest în fața Proniei: "dacă, astăzi - pare să spună el - toate eforturile tale sînt zadarnice, nu e vina ta: nu tu trebuie să <<plăteşti>> că Dumnezeu, întrucît el este responsabil de viața ta. Numai el poate hotărî în destinul tău. Şi, de vreme ce tu nu ai nici un fel de responsabilitate față de propria ta viață, de ce să-ți asumi vina <<neproductivității>> tale?" Dincolo de complicațiile psihice legate de practica masturbării, complicații pe care insistă psihanaliza freudiană, observăm că aluziile sexuale, ca şi celelalte expresii uzuale, servesc unor idei care nu mai au nimic sexual în ele. Este, parțial, ceea ce pretinde Jung atunci cînd se arată interesat, în interpretarea sa, nu atît de complexele sexuale ale visătorului, cît mai ales de ceea ce face inconştientul visătorului cu aceste complexe (v. n. 7, cap I).

Accentul pus de Jung pe expresiile familiare, de genul celei ilustrate de propriul său vis, nu este întotdeauna bine venit. Visele nu vorbesc întotdeauna prin parabole. Sau, mai precis, acolo unde apar, ele nu epuizează sensul total al visului (n. tr.).

produce aşa ceva, ceea ce se întîmplă adeseori, nu este vorba de o travestire deliberată împrumutată de vis. Ci totul se datorează pur şi simplu dificultăţii de care ne izbim în general în sesizarea conţinutului afectiv al limbajului simbolic[7] . În viaţa cotidiană, de fapt, avem nevoie să expunem lucrurile cît se poate de exact, şi am învăţat să îndepărtăm ornamentele fanteziei atît din limbaj, cît şi din gîndirea noastră, pierzînd concomitent o calitate întotdeauna caracteristică a mentalităţii primitive. Cei mai mulţi dintre noi au respins în inconştient toate asociaţiile psihice bizare ataşate fiecărei idei sau fiecărui lucru. Primitivul, în ceea ce-l priveşte, are încă conştiinţa acestor proprietăţi psihice[8] ; el atribuie animalelor, plantelor, pietrelor puteri care ne par stranii şi inacceptabile[9] .

Un băştinaş al junglei africane, de pildă, vede ziua un animal nocturn, şi îl recunoaşte ca o încarnare temporară a vînătorului, a vrăjitorului. Sau poate să-l considere ca un suflet al desişului, un *bush soul*, sau spiritul unuia din strămoşii tribului. Un copac poate juca un rol decisiv în viaţa unui

---

[7]"Travestirea" este o nouă aluzie la teoria visului la Freud. Acesta afirmă că aspectul absurd, încifrat, al viselor noastre ar fi opera cenzurii psihice care deformează conţinutul latent al ideilor visului. Jung vrea să evite, după cum am mai văzut, ideile freudiene despre vise, pentru a-şi impune propriile sale opinii. Din nefericire, aceste opinii se traduc prea des prin expresii nefericite de genul "dificultatea de a sesiza conţinutul afectiv al limbajului simbolic"! (n. tr.)

[8]Este, fără îndoială, o exagerare să credem că primitivul este conştient, în sensul în care înţelegem noi conştienţa astăzi, de aceste conţinuturi psihice. Mai degrabă putem spune că anumite emoţii care îi evocă unele reprezentări, sau asociaţiile sale pe marginea unor reprezentări, banale pentru noi, i se impun într-un mod obsedant, delirant, şi că nu sînt produsul activităţii sale mentale deliberate (n. tr.).

[9]Am mai pomenit de acest proces atunci cînd am vorbit despre *participarea mistică* (v.n. 2, cap. I). În realitate, putem spune că primtivul ia cunoştinţă de conţinuturile sale psihice inconştiente prin proiecţie. Aceasta implică un cod de reprezentări colective convenţionale asociate obiectelor lumii materiale. Cod pe care primitivul îl primeşte de-a gata din partea membrilor mai bătrîni ai colectivităţii. Acest cod îl regăsim şi azi. Persoanele anxioase evocă adeseori caracterul fast sau nefast al animalelor, al plantelor sau pietrelor, etc. De pildă, pisica neagră care îşi intersectează drumul cu al tău este de rău augur... (n. tr.).

primitiv, ca şi cum ar deține în custodie sufletul şi vocea sa, iar omul va avea impresia că soarta lor este comună. Indienii din America de sud afirmă că sînt papagali Aras roşii, deşi îşi dau perfect seama că nu au nici pene, nici aripi şi nici cioc. Căci în universul primitivilor lucrurile nu sînt separate de frontiere atât de riguroase ca în societățile noastre "raționale"[10].

Noi trăim într-o lume "obiectivă", şi am dezbrăcat-o de ceea ce psihologii numesc identitate psihică, sau "participare mistică"[11]. Dar tocmai acest halou de asociații inconștiente dau aspectul colorat şi fantastic al universului primitivului[12]. Noi i-am pierdut cunoştința în aşa măsură încît nu-l recunoaştem atunci cînd îl descoperim la alții. Là noi, aceste fenomene rămîn dedesubtul pragului conştiinței, iar atunci cînd întîmplător se manifestă, mergem pînă a gîndi că se întîmplă ceva anormal.

Mi s-a întîmplat nu numai odată ca persoane cultivate, inteligente, să vină să mă consulte apropo de vise stranii, imaginații sau chiar viziuni, care le-au şocat adînc. Ele au presupus că asemenea lucruri nu se pot întîmpla omului cu mintea sănătoasă, şi că dacă avem într-adevăr viziuni, trebuie că suferim de o afecțiune patologică. Un teolog mi-a spus cîndva că viziunile lui Ezechiel nu erau decît simptome morbide şi, că, atunci cînd Moise şi ceilalți profeți auzeau "voci" care le vorbeau, ei sufereau de halucinații. Vă imaginați care a fost panica acestui om atunci cînd un fenomen asemănător i s-a întîmplat "spontan" lui[13]. Sîntem atît de obişnuiți cu natura

---

[10] Mai degrabă putem vorbi de un fenomen constatat încă şi azi: coexistența a două tipuri de gîndire, credințe sau reprezentări, antinomice, care nu se exclud mutual. Copilul, de pildă, poate descoperi cu regret că Moş Crăciun nu există şi cu toate astea continuă să creadă în existența lui, să-l aştepte an de an cu aceeaşi emoție. Gîndirea omului adult modern se bazează pe discriminarea dintre percepție şi dorință (fantezie). Nu acesta este cazul la copil şi la primitiv (n. tr.).

[11] V. şi n. 2, cap. I. (n. tr.).

[12] Acest univers exterior "colorat" afectiv al primitivului este interiorizat la omul modern. Emoțiile omului modern sînt oarecum autonome în raport cu realitatea percepută. Ele pot fi stimulate însă de dorințele refulate ale individului (n. tr.).

[13] Un fenomen de acest gen, la prima vedere total inexplicabil, este şi visul unei doamne credincioase, un adevărat coşmar. Ea visează că doarme în pat şi

aparent rațională a lumii noastre încît cu greu ne putem imagina că s-ar putea produce ceva pe care bunul simț nu l-ar putea explica. Omul primitiv, expus la un șoc de acest gen, nu s-ar îndoi de sănătatea să mintală: el s-ar gîndi la fetișuri, la spirite, la zei[14].

Și totuși, emoțiile care ne afectează sînt la urma urmei aceleași. De fapt, angoasele care se nasc din edificiul civilizației noastre pot fi mult mai terifiante decît cele pe care primitivii le atribuie demonilor. Atitudinea omului civilizat modern îmi amintește adeseori de un pacient psihotic, el însuși medic, pe care l-am avut în clinica mea. Într-o dimineață în care îl întrebasem cum îi merge, el îmi răspunse că-și petrecuse noaptea dezinfectînd cerurile cu clorură de mercur, dar că în cursul acestei curățenii radicale nu găsise nici urmă de Dumnezeu. Aceasta este o nevroză, sau probabil ceva mai grav. În loc de Dumnezeu, sau de "teama de Dumnezeu", găsim o nevroză sau un soi de fobie. Emoția a rămas aceeași, dar obiectul ei și-a schimbat și numele și natura, și aceasta spre mai rău. Îmi amintesc de un profesor de filozofie care a venit într-o zi să mă consulte apropo de o fobie de cancer. El suferea de convingerea obsedantă că avea o tumoare malignă, deși nimic de acest gen nu se descoperise în cursul duzinelor de radiografii. "Of, știu că nu am nimic", îmi spuse el: "Dar totuși ar putea fi ceva". Ce-i băgase în cap această idee? Ea provenea manifest dintr-o teamă care nu datora nimic voinței conștiente. Gîndul morbid îl

---

că o făptură nedeslușită, sinistră, se așează peste ea, Căutînd să o înlăture, mîinile visătoarei nu întîlnesc nici o rezistență, ca și cum făptura ar fi fost necorporală. Panicată, visătoare își amintește că în asemenea cazuri trebuie să rostești o rugăciune. Gura îi este însă încleștată. În realitate, acest vis terifiant are o explicație foarte simplă: visătoarea citise în *Pateric* că lupta cu Diavolul este apanajul persoanelor realizate, de mare ținută spirituală, ca de pildă Moise, Isus, etc. Ceilalți, simpli călugări, nu sînt ispitiți de diavol întrucît oricum, într-un fel sau altul, ei sînt ai diavolului. Or, visul pacientei ne evocă tocmai o asemenea confruntare. Este un vis de ambiție și parvenire (n. tr.).

[14] În realitate universul omului primitiv este la fel de "rațional" ca și cel al omului modern. Este suficient să înlocuim ideea de "rațional" cu cea de "familiar" pentru a înțelege că nici primitivul și nici modernul nu "gustă" cu plăcere situațiile neprevăzute, necunoscutul, straniul, și în general o altă ordine decît cea prestabilită (n. tr.).

absorbea brusc şi poseda o putere proprie pe care nu putea s-o controleze. Era mult mai dificil pentru acest om cultivat să mărturisească aşa ceva decît pentru un primitiv de a se declara bîntuit de o fantomă. Influenţa malignă a spiritelor rele este admisibilă, cel puţin în cazul unei mentalităţi primitive, dar este un şoc considerabil pentru o persoană civilizată faptul că trebui să recunoască că durerile de care suferă sînt datorate unei forţe stupide a imaginaţiei. Fenomenul primitiv al *obsesiei* nu a dispărut nicidecum; el a rămas acelaşi. Dar este interpretat într-o manieră diferită, mai vătămătoare pentru minte[15] . Am făcut multe asemenea comparaţii între omul civilizat şi cel primitiv. Asemenea comparaţii, după cum o voi arăta mai tîrziu, sînt esenţiale pentru a înţelege tendinţa omului de a crea simboluri, şi rolul pe care îl joacă visele în expresia lor. Căci găsim în multe vise, imagini şi asociaţii analoage ideilor, miturilor şi riturilor primitivilor. Aceste imagini onirice au fost numite de Freud "reziduuri arhaice". Expresia sugerează că ele sînt elemente psihice datînd din timpuri îndepărtate care survin în mintea omului. Acest punct de vedere este caracteristic atitudinii celor

[15] Iată un caz de fobie de cancer care nu are nimic din angoasele omului primitiv. Este vorba de un pacient care visează în repetate rînduri că i-au căzut dinţii şi că va trebui să accepte cu groază că fenomenul este ireversibil. În paralel a apărut şi o fobie de cancer. Pacientul, un ins cultivat, citise despre viaţa lui Freud. Aflase astfel "că părintele psihanalizei" a suferit de un *cancer la maxilar*, care l-a chinuit pînă la moarte. El a suportat operaţii dureroase succesive, şi a trebuit să poarte o proteză dentară. Aceasta făcea penibil efortul de a vorbi, şi mai ales de a se hrăni.

La prima vedere, pacientul se *identificase* cu Freud, atît prin simptomele din vis, cît şi prin cele din stare de veghe. Se punea însă întrebarea care este detaliul biografic care justifica această identificare? Răspunsul nu a fost greu de găsit. Ca şi Freud, pacientul îşi începuse experienţa psihanalitică printr-o *autoanaliză*. Or, se ştie că, azi, autoanaliza nu este admisă ca mărturie a unei experienţe analitice temeinice. Analizatul trebuie să se supună unei *psihanalize didactice*, sub îndrumarea unui analist consacrat. Altfel spus, pacientul trebuie să-şi admită noviciatul. El trebuie să adopte poziţia "pruncului neştiutor care suge de la sînul mamei sale". Or, simbolic, căderea dinţilor visată de pacient exprimă regresiunea psihică pînă la stadiul sugarului care, evident, nu poseda încă dantură.

Fobia de cancer = teama de acesta regresiune (în astrologie "cancerul" este *racul*; iar despre rac se spune că merge întotdeauna înapoi...) (n. tr.).

care consideră inconştientul o simplă anexă a conştiinţei (sau, cu mai mult pitoresc, o pubelă care recepţionează tot ceea ce conştiinţa refuză[16]).

Un examen mai aprofundat m-a condus la ideea că asociaţiile şi imaginile de acest soi fac parte integrantă din inconştient, că le găsim pretutindeni, fie că visătorul este cultivat sau analfabet, inteligent sau idiot. Ele nu sînt nicidecum reziduuri moarte sau lipsite de sens. Ele au o funcţie care le "este proprie" şi o valoare particulară, tocmai în virtutea caracterului lor "istoric". Ele întind o punte între maniera în care ne exprimăm gîndirea noastră conştientă, şi un mod de expresie mai primitiv, mai colorat, mai simbolic. În plus, acest mod de expresie se adresează direct sentimentelor şi ei [illegible]iilor noastre. Aceste asociaţii "istorice" sînt l[illegible]tura între univ[illegible]sul raţional al conştiinţei şi lumea instinctului

Am vorbit deja despre contrastul interesant care există între gîndurile "controlate" ale vieţii noastre de veghe şi bogăţia imaginilor pe care ni le propun visele noastre. Acum puteţi să percepeţi un alt motiv al ac[illegible] diferenţe: în lumea noastră civilizată, am dezbrăcat atîtea [illegible] de energia lor afectivă, încît ele nu mai provoacă în noi reacţii. Le folosim în discursurile noastre, reacţionăm într-o manieră convenţională atunci cînd alţii le folosesc dar ele nu lasă în noi nici o impresie profundă. Este nevoie de mai mult pentru a face să penetreze în noi anumite lucruri, ceva atît de eficace încît să ne determine să ne modificăm o atitudine sau un comportament. Este tocmai ce se întîmplă în limbajul oniric: simbolismul său are atîta energie psihică, încît sîntem obligaţi să-i dăm atenţie.

O femeie, de pildă, era "celebră" pentru stupiditatea prejudecăţilor sale, şi pentru rezistenţa obstinantă faţă de orice argument rezonabil. Am fi putut discuta cu ea o noapte întreagă fără rezultat. Ea nu s-ar fi sinchisit deloc de discuţie. Visele sale, totuşi, foloseau un limbaj total diferit. Într-o noapte, ea visă că asista la o importantă reuniune mondenă. Gazda o primi zicîndu-i: "Vai ce frumos din partea dvs. că aţi venit. Toţi prietenii dvs.

[16] O nouă aluzie la concepţiile lui Freud (n. tr.).

sînt aici şi vă aşteaptă". După care o conduse pînă la uşă şi o deschise. Doamna trecu pragul şi intră... într-un staul.

Acest limbaj oniric era suficient de simplu pentur a fi înţeles de mintea cea mai încuiată. Femeia refuză iniţial să admită sensul unui vis care o atingea atît de direct în amorul propriu. Dar mesajul său fu totuşi înţeles, şi după un timp, ea trebui să-l accepte pentru că nu putea să înlăture senzaţia că se minte pe sine însăşi[17].

Asemenea mesaje ale inconştientului sînt de o importanţă mult mai mare decît se crede în general. În viaţa noastră conştientă sîntem expuşi la tot soiul de influenţe. Cutare ne stimulează sau ne deprimă, evenimentele vieţii noastre profesionale sau sociale ne abat atenţia. Lucru care ne poate incita să ne angajăm pe căi care nu convin individualităţii noastre. Că ne dăm seama sau nu, conştiinţa noastră este constant tulburată de asemenea incidente, şi expusă aproape fără apărare împotriva lor. Şi aceasta cu atît mai mult în cazul persoanelor extravertite, care se ataşează în întregime de lumea lor exterioară, sau al celor ce întreţin un sentiment de inferioritate, şi au îndoieli privind personalitatea lor profundă.

Cu cît conştiinţa se află mai mult influenţată de prejudecăţi, de erori, de fantasme, şi de dorinţe puerile, cu atît se lărgeşte mai mult prăpastia deja existentă, pînă la o disociere nevrotică, aducînd cu ea o viaţă mai mult sau mai puţin

[17] Sensul visului acestei paciente nu ni se pare deloc simplu. La urma urmei, încăpăţînarea şi insensibilitatea ei totală la discursul logic se poate explica şi altfel. În realitate, cum se întîmplă adeseori, pacienta îşi supraestimează terapeutul şi, în general, anturajul (pe care visul îl evocă cu ocazia întîlnirii mondene). Dar această supraestimare intelectuală, spirituală, sau morală, are un efect negativ asupra personalităţii ei, care riscă să se neantizeze. Împotriva acestui pericol caută să lupte, fără succes, pacienta, prin încăpăţînarea ei. Visul o consolează spunînd: "N-ar trebui să te simţi inferioară faţă de nivelul intelectual, spiritual sau moral al anturajului tău, toţi sînteţi o apă şi un pămînt". Jung nu observă, din nou, rolul ambianţei existenţiale precise a visătorului în apariţia visului. El tratează visul ca pe un soi de *insight* salvator care nu are nimic de-a face cu realitatea existenţială a visătorului. Or tocmai acest lucru este păgubitor în terapie. Caracterul artificial al interpretării lui Jung rezultă şi din refuzul visătorului de a o admite. În realitate, Jung o priveşte de sus pe pacienta sa, hrănindu-i astfel complexul de inferioritate. El îşi satisface nevoia de dominaţie, o înclinaţie morbidă în cadrul terapiei (n. tr.).

artificială, foarte îndepărtată de instinctele normale, de natură şi de adevăr.

Funcţia generală a viselor este de a încerca să restabilească echilibrul nostru psihologic cu ajutorul unui material oniric care, într-o manieră subtilă, reconstituie echilibrul total al întregului nostru psihic. Este ceea ce numesc funcţie complementară (sau compensatoare) a viselor în constituţia noastră psihică. Aceasta explică de ce cei care sînt lipsiţi de realism sau care au o foarte bună opinie despre ei înşişi, sau care fac proiecte grandioase fără legătură cu capacităţile lor reale, visează că zboară sau că se prăbuşesc. Visul compensează deficienţele personalităţii lor şi, în acelaşi timp, îi avertizează de pericolul demersului lor. Dacă nu se ţine cont de aceste avertismente, se pot produce accidente adevărate. Subiectul poate cădea pe scări sau poate avea un accident de maşină[18].

Îmi amintesc de un bărbat care era prins fără scăpare în nişte afaceri necurate. El dezvoltă o pasiune aproape morbidă pentru formele cele mai periculoase de alpinism, ca un soi de compensaţie. Încerca să se "depăşească pe sine". Într-un vis, la un moment dat, s-a văzut depăşind piscul unui munte înalt şi călcînd practic în gol. Cînd mi-a povestit visul, am văzut îndată pericolul care îl ameninţa şi am încercat să dau multă greutate avertismentului, pentru a-l convinge să se potolească. Am mers pînă a-i spune că visul său îi prevestea moartea într-un accident la munte. În zadar. Şase luni mai tîrziu, el a păşit la propriu în gol. Un ghid l-a observat atunci cînd împreună cu un prieten cobora pe o coardă într-un loc dificil. Prietenul său păşise momentan pe un soi de cornişă, iar visătorul îl urmă. Brusc, el respinse coarda, după propriile explicaţii ale ghidului, "ca şi cum ar fi păşit în gol". Căzu pe prietenul său, antrenîndu-l în căderea sa, şi ambii decedară[19].

---

[18] Visele de zbor şi de cădere abundă în zilele noastre. Un astfel de vis de zbor, însoţit de fobia de cădere, are o pacientă care îşi doreşte din inimă să se descurce pe cont propriu în viaţă. Teama de cădere evocă frica ei că nu îşi va putea menţine multă vreme "platforma". Că va amesteca părinţii în afacerile ei personale. (n. tr.).

[19] Moartea "voluntară" a visătorului nu trebuie privită ca un soi de fatalitate datorată inconştientului. Visele noastre exprimă desigur dorinţele noastre cele

Un alt caz tipic este cel al femeii care ducea o viață foarte ambițioasă. În stare de veghe era trufașă și autoritară, dar avea vise șocante, care îi evo[illegible] tot soiul de lucruri neplăcute. Cînd i le revelam, refuza cu indignare să le admită. Visele deveniră mai amenințătoare și pline de referințe la plimbările pe care avea obiceiul să le facă singură în pădure, lăsîndu-se în voia unor reverii sublime. Am realizat pericolul care o amenința, dar ea refuza să-mi asculte avertismentele. Puțin după, a fost atacată sălbatic în pădure de un pervers sexual. Fără intervenția cîtorva persoane care i-au auzit strigătele, ar fi fost ucisă.

Nu există nici un fel de magie. Visele sale mi-au relevat că această femeie dorea în secret să i se întîmple ur asemenea incide[illegible]așa cum alpinistul căuta inconștient satis[illegible]de a găsi o ieșire definitivă din dificultățile sale. Foarte evident, nici unul, nici altul nu se aștepta să-și plătească dorințele cu un preț atît de mare. Ea s-a ales cu cîteva oase rupte, el și-a pierdut viața.

Visele așadar, pot uneori să anunțe anumite situații cu mult înai[illegible]ele să se producă. Acesta nu este în mod necesar un mi[illegible]au o profeție. Multe crize, în viața noastră, au o lungă poveste inconștientă. Noi ne îndreptăm spre ele pas cu pas, fără [illegible]ne dăm seama de pericolul care se acumulează. Dar ceea ce scapă conștiinței noastre este adeseori perceput de inconștient, care poate să ne transmită informația prin intermediul visului.

Visele ne adresează adeseori avertismente de acest gen. Dar se întîmplă la fel de des să nu conțină nici un soi de punere în gardă. De aceea, a presupune că ele constituie un fel de mîn binevoitoare care ne va salva la timp nu pare de fel justificat. Pentru a exprima lucrurile într-o manieră mai pozitivă, se pare că din timp în timp ele sînt inspirate de o intenți[illegible]inevoitoare, și din timp în timp nu. Mîna misterioasă poate chiar să ascundă și capcane. Visele acționează uneori ca și Oracolul din Delfi, care spune regelui Cresus că dacă va traversa Halys va distruge o mare împărăție. Și numai după ce va fi suferit o înfrîngere totală, [illegible]efe[illegible]tul înțelese că împărăția respectivă era a sa.

---

mai tainice, dar o fac în chip halucinant și nu *în realitate*. Coincidența visului cu realitatea în cazul citat de Jung, poate fi pur fortuită. Ea nu implică neapărat o relație cauzală de la vis la acci[illegible]tul mortal din realitate (n. tr.).

Nu ne putem permite să fim naivi în interpretarea viselor. Ele se nasc într-o minte care nu este tocmai umană, ci se aseamănă mai degrabă cu un murmur al naturii, mintea unei frumoase şi generoase, dar de asemenea unei crude zeiţe. Dacă am vrea să caracterizăm această minte, ne-am apropia de ea cu siguranţă mai mult întorcîndu-ne spre mitologiile vechi sau la lumea fabuloasă a pădurii primitive, decît considerînd conştiinţa omului modern. Nu neg nicidecum marile cuceriri pe care ni le-a adus evoluţia societăţii civilizate. Dar aceste cuceriri s-au efectuat cu preţul unor enorme pierderi, a căror amploare de abia începem să o întrevedem. Comparaţiile pe care le-am făcut între mentalitatea primitivului şi mentalitatea omului civilizat aveau parţial ca scop acela de a arăta cu ce se soldează cîştigurile şi pierderile.

Omul primitiv era mult mai guvernat de instinctele sale decît omul modern "raţional", descendentul său, care a învăţat să se "controleze". În procesul civilizaţiei am ridicat un perete despărţitor, din ce în ce mai ermetic, între conştiinţa noastră şi straturile instinctive mai profunde ale psihicului, şi am despărţit-o, în final, de baza somatică a fenomenelor psihice. Din fericire, nu am pierdut aceste straturi instinctive fundamentale. Ele fac, stabil, parte din inconştient şi se exprimă numai prin limbajul imaginilor onirice. Aceste fenomene instinctive, pe care nu le recunoaştem întotdeauna ca atare căci se manifestă sub o formă simbolică, joacă un rol vital în ceea ce am numit funcţia de compensare a viselor.

Pentru a salvgarda stabilitatea mentală, şi chiar sănătatea fiziologică, trebuie ca conştientul şi inconştientul să fie integral legate, pentru ca să evolueze paralel[20] . Dacă sînt separate

[20] Ideea "legării" conştientului şi inconştientului, a evoluţiei lor "paralele", este cît se poate de neinspirată. În realitate, nu este cu putinţă să "legi" aceste două instanţe psihice pentru simplul motiv că ele desemnează fenomene de alt ordin.

Jung vorbeşte de conştient şi inconştient ca şi cum ar avea de-a face cu entităţi organice distincte. De pildă, emisferele cerebrale care ar adăposti chipurile, fiecare în parte, o modalitate de gîndire specifică. Şi atunci, desigur, aceste două entităţi ar trebui "legate" pentru a restabili unitatea gîndirii care include conştient+inconştient. În psihanaliza freudiană, conştientul şi inconştientul nu desemnează entităţi ci modalităţile unei pulsiuni care tinde să se descarce prin accesul la motilitate.

reciproc, sau "disociate", rezultă tulburări psihologice. În această privinţă, simbolurile viselor noastre sînt mesagerii indispensabili care transmit informaţiile dinspre partea instinctivă spre partea raţională a minţii umane, iar interpretarea lor îmbogăţeşte sărăcia conştiinţei, în aşa fel încît ea învaţă să înţeleagă din nou limbajul uitat al instinctelor.

Fireşte că este inevitabil ca oamenii să se îndoiească de această funcţie, întrucît simbolurile sale trec adesea neobservate sau neînţelese de noi. În viaţa normală, comprehensiunea viselor este adeseori considerată ca superfluă. Pot da ca exemplu experienţa pe care am avut-o într-un trib primitiv din Africa orientală. Spre marea mea surprindere, membrii acestui trib negau că visează. Dar în cursul conversaţiilor răbdătoare şi indirecte, am descoperit curînd că ei visau la fel ca oricine altcineva, dar că erau convinşi că visele lor nu au sens. "Visele oamenilor obişnuiţi nu valorează nimic", afirmau ei. Ei socoteau că singurele vise care au importanţă sînt cele ale şefilor şi vracilor. Numai acestea, care priveau prosperitatea tribului, aveau o mare importanţă în ochii lor[21] . Nenorocirea era că şeful tribului şi vraciul pretindeau amîndoi că nu aveau decît vise lipsite de sens. Ei puneau acest fenomen pe seama epocii în care englezii veniseră să se instaleze în ţinutul lor. Şeful districtului, adică funcţionarul englez însărcinat să se ocupe de acest trib îşi

---

Inconştientul la care se referă Jung exprimă dimensiunea "mitologico-filozofică" a reprezentărilor noastre curente. În acest sens, "legarea" conştientului şi inconştientului ar putea însemna o invitaţie la conştientizarea şi tălmăcirea "mesajelor" interioare, adevărate enigme iniţiatice pentru mentalitatea omului modern. Traducerea acestor "informaţii" interioare în termenii înţelegerii noastre curente, integrarea sensului lor în conduita noastră zilnică formează ceea ce Jung numeşte evoluţia lor (a conştientului şi inconştientului) paralelă. (n. tr.).

[21] Această mentalitate este prezentă şi la omul modern chiar dacă nu, în mod special, în tărîmul viselor. În domeniul politic, de pildă, există prejudecata că numai opiniile "specialiştilor", adică ale politicienilor de profesie, sînt autorizate. În economie, la fel: tehnocraţii sînt chemaţi să rezolve problemele economice. Diviziunea muncii, în lumea modernă, aminteşte, în bună măsură, de mentalităţile primitive. Dar această asemănare este numai formală. În realitate, pretenţia unui membru "profan" al tribului că visele sale nu au sens ascunde o altă idee. Aceea că nu toate visele noastre sînt importante (pentru colectivitate) (n. tr.).

asumase în ochii lor rolul de a visa aceste vise privilegiate, în funcție de care își reglase tribul purtarea pînă atunci.

Atunci cînd oamenii acestui trib admiteau că visau, dar că visele lor nu ar avea sens, ei acționau ca și omul modern care crede că visul nu are importanță pentru el, pur și simplu pentru că nu-l înțelege[22] . Dar chiar și omul civilizat poate remarca cu ocazia unui vis, de care probabil că nu-și mai amintește, că acesta poate să-i modifice favorabil sau defavorabil dispoziția psihică. Visul a fost sesizat, însă într-o manieră subliminală. Și este ceea ce se produce de obicei. Numai arareori un vis este în mod particular impresionant, sau revine la intervale regulate, încît oamenii să dorească să-l interpreteze[23] .

Trebuie să avertizez aici cu privire la analiza confuză sau incompetentă a viselor. Există oameni atît de dezechilibrați mental, încît este foarte periculos să le interpretezi visele. Într-un

---

[22] Paralela este forțată. Omul modern nu acordă importanță visului întrucît cultura sa științifică, rațională, accentuează latura pozitivă a vieții. Psihanaliza, insistînd asupra viselor, a creat o categorie de "specialiști ai visului", limitînd însă interpretarea lui la interesele pur terapeutice, legate de un subiect care acuză simptome nevrotice (n. tr.).

[23] Este interesantă, în acest sens, întîmplarea unui prieten care afirma hotărît că el nu visează niciodată. El era de părere că preocuparea mea pentru vise este o inutilă pierdere de vreme. În cîteva rînduri mă desființase în anturajul unor prieteni comuni, cu vorbe ca: "Asta n-are nimic mai bun de făcut decît să-și scrie visele și să le analizeze!" În ochii lui, activitatea mea nu valora mai mult decît o... "labă tristă" (Cer din nou iertare cititorilor pentru expresiile licențioase, dar nu văd cum aș putea lămuri "cazul" amicului meu dacă le-aș înlocui cu formulări mai voalate!).

Curînd m-a sunat însă, anxios, ca să-mi declare franc că regretă tot ce a spus pe seama mea, că mă roagă să-l iert, etc. Mi-a mărturisit că a avut un vis, un coșmar care l-a trezit la miezul nopții într-o stare de confuzie totală. Mai mult, insista să-i interpretez visul....

Analiza a scos la iveală mai multe lucruri interesante. Mă voi limita să lămuresc numai cauza angoasei care a însoțit visul. Ea nu era legată de conținutul propriu-zis al visului, *ci de semnificație pe care o împrumutase la prietenul meu faptul de a visa.* Nu pierderea inutilă de vreme îl îngrijorase pe el, ci ideea de masturbare. Societatea noastră dezaprobă deschis masturbarea și o asociază activităților neproductive. Negativitatea ei culturală are darul de a provoca la masturbator o reacție de angoasă. Este ceea ce trăise și amicul meu. Faptul că visase (și el) evocase în imaginația lui semnificația de "labă tristă". Era ca și cum ar fi recunoscut pe față că este (și el) un masturbator. Or, tocmai această idee, persecutată de societate, a atras angoasa (ca o formă de apărare împotriva faptului de a visa) (n. tr.).

asemenea caz, o conştiinţă foarte unilaterală este separată de un inconştient iraţional sau "dement" la fel de unilateral, încît nu le putem pune în legătură fără precauţii speciale[24].

În ansamblu, este cît se poate de stupid să credem că ar exista metode prefabricate şi sistematice pentru interpretarea viselor, ca şi cum am putea cumpăra pur şi simplu o lucrare de consultat în care să găsim traducerea unui simbol dat[25]. Nici un simbol care apare în vis nu poate fi sustras minţii individuale care îl visează - nu există nici o interpretare determinată şi directă a viselor. Maniera în care inconştientul completează sau compensează conştiinţa variază atît de mult de la un individ la altul, încît este imposibil să stabilim în ce măsură am putea clasifica visele şi simbolurile lor.

Este adevărat că există vise şi simboluri izolate (pe care prefer să le numesc "motive") care sînt tipice şi revin adeseori. Printre aceste motive găsim căderea, zborul, visele în care eşti urmărit de animale sălbatice sau de oameni ostili, în care eşti insuficient sau absurd îmbrăcat în locuri publice, în care eşti grăbit, sau pierdut într-o mulţime zăpăcită, cele în care te baţi cu arme inutilizabile sau fără putinţă de apărare, cele în care alergi fără să ajungi undeva. Un vis tipic al copilăriei este cel în care visătorul devine infinit de mic sau infinit de mare, sau trece dintr-o extremă în alta, ca, de pildă, în *Alice în ţara minunilor*. Dar trebuie să subliniez din nou că aceste motive trebuie considerate în contextul visului, şi nu ca nişte cifre ale unui cod care se explică prin ele însele[26].

---

[24] "Inconştientul dement" este, din nou, o expresie neinspirată. Nu există nimic "dement" în inconştientul nostru. Poate exista însă un *eu* imatur, fragil, incapabil să controleze pornirile inconştiente. Un astfel de eu este, evident, expus fără scăpare pulsiunilor interioare cărora le va sucomba în ceea ce îndeobşte numim delicvenţă sau imoralitate patentă (n. tr.).

[25] Aşa zisele *chei de vise*, foarte căutate de publicul cititor, nu au, în acest sens, nici o eficienţă. Surprinde însă că există persoane care, deşi s-au lămurit în această privinţă, apelează totuşi la "cheile de vise", sau la diferite tabele de simboluri gata interpretate, căutînd să-şi explice astfel visele. Un motiv ar fi acela că aceste persoane nu pot admite că *visele au numai* un caracter "profan", în sensul că nu deţin cine-ştie-ce aură misterioasă, şi încearcă să le găsească o semnificaţie mistică, ocultă (n.tr.).

[26] În realitate, nu contextul visului este important ci contextul existenţial al visătorului. Cineva, de pildă, visează că zboară şi că s-a înălţat la o mare

Visul recurent este un fenomen demn de remarcat. Există cazuri în care persoane au avut acelaşi vis din copilărie şi pînă la bătrîneţe. Un vis de acest gen este în general un efort pentru a compensa un defect particular în atitudinea visătorului vizavi de

---

înălţime. Privind în jos, însă, i se face rău, o apucă ameţeala (este vorba de o visătoare), şi se teme să nu cadă. În cursul terapiei, persoana afirmă că se teme să urce cu liftul întrucît, ori de cîte ori o face, nu o părăseşte gîndul că cablurile liftului s-ar putea rupe şi ea s-ar prăbuşi în gol. În plus, are oroare de tot ce îi evocă maşinalul: calculatoare, instrumente electronice, mecanice, maşini. Pentru că nu ştie unde pune mîna şi ce poate să iasă din asta!

Observăm că visul preia tema centrală a fobiei pacientei. El îi arată că singură, fără nici un ajutor, a reuşit să se înalţe foarte sus şi că o apucă ameţeala cînd priveşte în jos. Freud interpretează acest vis tipic legîndu-l de experienţa sexuală şi de trăirile ei. Probabil, ar spune el, pacienta se masturbează şi, concomitent, se teme de consecinţele morale ale faptelor sale. Această tălmăcire nu explică însă celelalte detalii ale fobiei pacientei. Sentimentul că "maşinile" o persecută, că nu le înţelege mecanismul, modul de funcţionare, şi că orice gest greşit ar putea atrage o catastrofă, trădează confuzia ei confruntată cu "mecanismul" ordinii sociale care se "răzbună", fie pe stîngăciile noastre, fie pentru că nici el nu este perfect. Conformismul social, pe care îl luăm de-a gata prin educaţie, are ceva "maşinal" în structura să. Ştii, de pildă, că este suficient să absolvi cursurile unei facultăţi pentru a primi astfel răsplata cuvenită: o anumită poziţie socială confortabilă. Cu toate astea, lucrurile nu stau întotdeauna aşa. Conformarea ta "mecanică" la exigenţele sociale, aplicarea şi vieţuirea automată după anumite principii prestabilite nu conduc întotdeauna la rezultate benefice. În mod general, civilizaţia noastră se bazează pe funcţionarea automată a unor exigenţe prestabilite. Natura însăşi se supune unor ritmuri şi legi mecanice previzibile. Să ne întrebăm ce s-ar întîmpla dacă "regula" anpotimpurilor ar fi alta. Dacă, ziua nu ar fi zi, şi nici noaptea noapte. Toate aceste condiţii apriorice susţin activitatea noastră şi o condiţionează. În momentul în care aceste elemente nu funcţionează după cum ne-am fi aşteptat, lucrurile iau o întorsătură tragică. Într-o societate confuză, în care totul merge alandala, este practic imposibil să-ţi menţii o anumită "platformă", o coerenţă a conduitei şi a atitudinii. De aici teama de prăbuşire, de cădere. Pacienta sesizează, intuitiv, că ceva nu-i în regulă cu ea însăşi. Şi asta pentru că, în ciuda aparenţelor, toată lumea din jur pare să fie "în regulă". În realitate, nu (numai) ea este în neregulă, ci şi întregul ei anturaj. Nu o ştie însă, şi atunci se suspectează: "Nu cumva - îşi zice sieşi - nu sînt eu în toate minţile? Oare, ce îmi lipseşte de nu sînt fericită?", etc

Teama ei de anormalitate porneşte de la premisa că totul în jur "funcţionează" perfect. Or, nu aşa stau lucrurile! Nimic în jurul nostru nu funcţionează perfect. Deşi, fiecare din noi căutăm să simulăm "normalitatea".

Iată, astfel, că visul tipic de zbor poate căpăta un cu totul alt înţeles dacă nu-l limităm la interpretările scolastice de natură sexuală, sau "mistică" - dacă, îl aliniem deopotrivă cu problematica diurnă a visătorului (n. tr.).

viață. Sau el poate să se tragă dintr-un traumatism care l-a marcat pe individ cu o cicatrice caracteristică. El poate anticipa, totodată, un eveniment important din viitor[27] .

Eu însumi am visat unul şi acelaşi motiv mai mulți ani de-a rîndul, în care descopeream o parte din casa mea a cărei existență o ignoram. Uneori, era vorba de apartamentele părinților mei, morți de mult timp, în care tatăl meu, spre marea mea surprindere, avea un laborator în care studia anatomia comparată a peştilor iar mama mea un hotel pentru fantome. De obicei, această aripă necunoscută a casei mele era un vechi edificiu istoric, uitat de multă vreme, pe care îl primisem moştenire. Acolo se găseau mobile vechi interesante, şi spre sfîrşitul seriei de vise am descoperit o bibliotecă veche cu cărți necunoscute mie. În final, în ultimul vis, am deschis una din aceste cărți, şi am găsit o mulțime de imagini simbolice surprinzătoare. Cînd m-am trezit, inima-mi bătea de emoție.

Cu puțină vreme înainte de a fi avut acest ultim vis, comandasem unui librar o culegere clasică din alchimiştii Evului Mediu. Găsisem un citat într-o operă despre care gîndeam că este probabil în legătură cu alchimia bizantină, pe care doream să-l verific. La cîteva săptămîni după visul cu cartea necunoscută, am primit un pachet de la librar. El conținea un volum în pergament datînd din sec. al XVI-lea care era ilustrat cu imagini fascinante simbolice care îmi aminteau, de asemenea, de cele din visul meu. Întrucît redescoperirea principiilor alchimiei devenise o parte importantă din munca mea în calitate de pionier al psihologiei, motivul visului meu recurent era uşor de înțeles. Casa, firește, era simbolul personalității mele, şi al cîmpului său conştient de interese. Iar aripa necunoscută reprezenta o anticipare a unui nou cîmp de interes şi de cercetări care scăpa încă conştiinței mele. Din acel moment, n-am mai visat niciodată acest vis[28] .

---

[27] Există, mai precis, vise recurente şi motive onirice recurente. "Visele recurente" sînt impresii trăite care se repetă cu obstinație. Sînt visele caracteristice nevrozelor traumatice. "Motivele recurente" sînt anumite teme care revin, în mod general, în vis. De pildă, unul din motivele recurente ale unui pacient este marea. El se visează la mare, în vacanță... (n. tr.).

[28] Din nefericire, Jung îşi tratează visul său, mai precis seria de "motive recurente" onirice (v. n. 27), la fel de dogmatic ca şi şcoala freudiană, care

reduce visele la procese sexuale disturbate. Jung îşi interpretează visele *reducîndu-le la interesele sale intelectuale.* Ca şi Freud, el nu observă pluralitatea factorilor care interferează în existenţa sa şi îşi imaginează că visul său, ultimul din faimoasa serie, nu ar avea altceva mai bun de făcut decît să-i prevestească un eveniment intelectual viitor Reducţionismul interpretării junghiene nu este cu nimic mai presus, cel puţin în acest caz, decît cel freudian. Accentul este pus, însă, pe interesele conştiente ale visătorului. Jung procedează cu visele sale ca şi cum şi-ar fi asimilat în totalitate inconştientul - ceea ce este, evident, fals.

După experienţa mea, "motivele recurente" nu trebuie interpretate într-o serie cauzală. În exemplul citat la nota 27, visătorul visează în repetate rînduri că se află pe litoral, în vacanţă, dar visele sale, ca şi la Jung, nu se repetă identic. Interpretarea este nuanţată în funcţie de situaţia visătorului în momentul apariţiei visului. Cu alte cuvinte, aceleaşi "motive" onirice capătă un alt sens în alte situaţii de viaţă. Fenomenul este asemănător cu cel al viselor tipice citat pe scurt de Jung (n. tr.).

IV
ANALIZA VISELOR

Am început acest studiu subliniind diferența dintre un semn și un simbol. Semnul este întotdeauna mai puțin decît conceptul pe care îl reprezintă, în timp ce simbolul trimite mereu la un conținut mai vast decît sensul său imediat și evident. Pe de altă parte, simbolurile sînt produse naturale și spontane. Nici un geniu, niciodată, nu a luat o pană sau un stilou zicîndu-și: acum voi inventa un simbol. Nimeni nu poate lua un gînd, mai mult sau mai puțin rațional, constituind concluzia logică a unui raționament, sau creat deliberat, pentru a-i da apoi o formă "simbolică". Indiferent de deghizarea cu care o împodobim, oricît ar fi ea de fantastică, o asemenea idee va rămîne întotdeauna un semn, atașat la gîndirea conștientă pe care o semnifică, și nu un simbol care sugerează ceva care nu a fost încă cunoscut. În vise, simbolurile se prezintă spontan, căci visul este un eveniment, și nu o invenție. Ele sînt deci sursa principală din care ne extragem cunoașterea simbolismului.

Dar trebuie să subliniez că simbolurile nu apar numai în vise. Ele intervin în tot soiul de manifestări psihice. Există gînduri și sentimente simbolice, fapte și situații simbolice. Se pare adeseori că chiar și obiectele inanimate cooperează cu inconștientul în crearea formelor simbolice. Există numeroase întîmplări, demne de crezut, cu pendule care se opresc în momentul morții proprietarului: cum ar fi cea a lui Frederic cel Mare de la Sans-Souci. Alte exemple foarte răspîndite sînt cele ale oglinzii care se sparge, ale tabloului care cade, cînd survine un deces. Sau sfărîmării de diverse obiecte, mai puțin frapante dar inexplicabile, într-o casă în care locuitorul trece printr-o criză afectivă. Dar dacă scepticul refuză să creadă în asemenea povești, ele reapar mereu, și aceasta este suficient pentru a dovedi importanța lor psihologică.

Există, totodată, multe simboluri, şi printre ele cele mai importante, care nu sînt individuale ci colective, atît în natură cît şi în originea lor. Acestea sînt mai degrabă imagini religioase. Credinciosul le atribuie o origine divină, şi le consideră ca un produs al unei revelaţii. Scepticul afirmă că ele au fost inventate. Şi unul şi celălalt greşesc. Este adevărat, aşa cum remarca scepticului, că simbolurile şi conceptele religioase au fost de-a lungul secolelor obiectul unei elaborări minuţioase şi foarte conştiente. Este de asemenea adevărat, cum crede credinciosul, că originea lor este atît de îndepărtată în misterul trecutului încît par să nu aibă o origine umană. Dar ele sînt de fapt "reprezentări colective", emanînd din vise şi din imaginaţia creatoare profundă. Ca atare, ele sînt manifestări involuntare, spontane, care nu datorează nimic inventării deliberate.

Acest fapt, după cum voi explica mai tîrziu, are o influenţă directă şi importantă asupra interpretării viselor. Este evident că dacă vom presupune că un vis este simbolic, îl vom interpreta altfel decît persoana care presupune că el îşi împrumută forţa esenţială de la un gînd sau o emoţie, deja cunoscute şi pur şi simplu travestite în vis. În acest din urmă caz, nu prea ar mai avea sens să interpretăm un vis, pentru că nu am găsi în el decît ceea ce ştim deja [1].

Din acest motiv am spus mereu elevilor mei: "Învăţaţi cît mai mult posibil cu privire la simbolism. Apoi uitaţi totul atunci cînd interpretaţi un vis". Acest sfat este de o asemenea importanţă practică încît mi-am impus dintotdeauna să-mi zic că nu înţeleg suficient visul altuia pentru a-l putea interpreta corect. O fac în fond pentru a controla talazul propriilor mele asociaţii şi reacţii, în aşa fel încît să nu le substitui incertitudinilor şi

[1] Jung continuă să ignore, voit sau nu, teoria freudiană despre inconştient şi, implicit, despre emoţiile refulate. "Refulatul" nu este nicidecum o idee conştientă căreia i se retrage interesul şi se scufundă în inconştient. Există idei care nu au pătruns niciodată în conştiinţă pentru că au fost împiedicate s-o facă de instanţele morale (supraeul subiectului). Or, aceste idei, tendinţe, etc., revin, într-o manieră deghizată, în conştiinţă fie sub forma simptomelor nevrotice, fie în vise. Iată de ce este important să interpretăm asemenea vise (n. tr.).

ezitărilor pacientului. Întrucît este de cea mai mare importanță terapeutică pentru un analist de a sesiza corect mesajul particular al unui vis (adică contribuția adusă conștientului de către inconștient), este esențial pentru el să-i exploreze conținutul cu cea mai extremă minuție.

Am avut un vis, în epoca în care lucram cu Freud, care ilustrează bine acest punct particular. Am visat că eram "la mine", aparent la primul etaj, într-un salon agreabil și confortabil în stilul sec. al XVIII-lea. Am fost surprins că nu mai văzusem pînă atunci această cameră și am început să mă întreb cu ce seamănă, oare, parterul. Am coborît, și am descoperit că odăile erau mai întunecate, cu pereții acoperiți de lambriuri de lemn, cu mobile masive datînd din sec. al XVI-lea sau chiar dintr-o perioadă anterioară. Surprinderea și curiozitatea mea crescură. Voiam să văd arhitectura totală a casei. Am coborît în pivniță unde am găsit o ușă dînd spre o scară care ducea la o cameră amplă boltită. Ea era pavată cu pietre mari, iar pereții păreau foarte vechi. Am examinat mortarul și am descoperit că era compus din fărîme de cărămidă. Evident pereții erau de origine romană. Curiozitatea mea nu înceta să crească. Într-un colț, am văzut un inel de fier fixat într-o dală. Am ridicat-o, și am văzut o altă scară foarte strîmtă ducînd la un soi de beci, care semăna cu un mormînt preistoric, conținînd cranii, ceva oase, și fragmente ceramice. Și m-am trezit.

Dacă Freud, atunci cînd a analizat acest vis, ar fi urmat metoda mea consistînd în explorarea asociațiilor referitoare la vis, și la contextul său, ar fi auzit o poveste pe cinste. Dar mă tem că ar fi minimalizat-o considerînd-o o simplă tentativă de a scăpa unei probleme care era în realitate a sa. Visul era de fapt un rezumat al vieții mele, și în paticular, al evoluției mele spirituale. Am crescut într-o casă veche de 200 de ani, mobilele noastre datau în majoritate de acum circa 300 de ani, și intelectual aventura mea spirituală fusese lectura lui Kant și a lui Schopenhauer. Marele eveniment al zilei era opera lui Charles Darwin. Cu puțin înainte, trăiam încă în universul medieval al părinților mei, în ochii cărora lumea și oamenii erau guvernați de

omnipotența și providența divină. Această lume devine brusc arhaică și perimată. Credința mea creștină își pierduse caracterul absolut prin descoperirea religiilor orientale și a filozofiei grecești. De aceea parterul casei mele era atît de întunecos, de silențios și manifest nelocuit[2] .

Interesul pe care mi l-a inspirat istoria fusese trezit de studiul anatomiei comparate și al paleontologiei, în timp ce eram asistent la Institutul de anatomie. Eram fascinat de osemintele omului fosil, în particular de omul din Neanderthal, în jurul căruia se discuta mult și de craniul Pithecanthropului din Dubois, care era încă obiectul controverselor celor mai violente. De fapt, acestea erau asociațiile reale ale visului meu. Dar nu am îndrăznit să-i vorbesc de cranii, de schelete sau de cadavre lui Freud căci experiența mă învățase că aceste teme îi erau dezagreabile. El se hrănea cu ideea că mi-aș fi dorit moartea sa prematură. Ajunsese la această concluzie în urma interesului pe care îl arătasem pentru mumiile lui Bleikeller din Breme, pe care le-am vizitat împreună în 1909 cînd intenționam să ne îmbarcăm pentru America.

Astfel se face că am ezitat să-mi exprim propriile mele gînduri, căci în urma unei experiențe recente fusesem frapat de prăpastia de netrecut care separa punctul de vedere și bazele lui Freud de ale mele. Mă temeam să nu-i pierd prietenia dacă i-aș fi revelat propria-mi lume interioară, care bănuiam că i s-ar fi părut foarte bizară[3] . Nefiind absolut sigur de psihologia mea, i-am spus aproape automat o minciună privind "asociațiile mele

[2] Nu înțelegem, totuși, de ce parterul casei, în visul lui Jung, este întunecos, etc., și mai ales ce corelație există între el și credința lui creștină?! (n. tr.)

[3] Jung se afla într-o perioadă de "criză de personalitate". În fața "patriarhului" Freud, personalitatea lui Jung pălea. Sentimentul lui de inferioritate, în special în domeniul profesional, răzbate neîncetat din scrisorile adresate, în perioada de cooperare zeloasă, lui Freud. De aici teama de a nu-și pierde călăuza intelectuală și profesională, cu atît mai mult cu cît Jung se plîngea mai mereu de lipsa sa de experiență în domeniile studiate de Freud. Dar admirația fără egal pe care i-o arăta lui Freud presupune, concomitent, și o formă foarte "subtilă" de ostilitate. De aceea, după cum vom vedea în nota 7, bănuiala lui Freud privind intențiile homicide ale lui Jung nu este deloc deplasată (n. tr.).

libere" în scopul de a nu fi nevoit să întreprind sarcina imposibilă de a-l face să înțeleagă constituția mea psihică foarte personală și total diferită de a lui[4].

Trebuie să-l rog pe cititor să mă scuze că m-am oprit atîta asupra încurcăturii în care m-am aflat atunci cînd am avut de gînd să-i vorbesc lui Freud de visul meu. Dar este un bun exemplu de dificultăți de care ne izbim în analiza efectivă a unui vis, într-atît de mult contează diferențele existînd între personalitatea analistului și cea a analizatului[5].

Mi-am dat curînd seama că Freud căuta în mine vreo "dorință de nemărturisit". Și aceasta m-a determinat să-i sugerez că craniile pe care le visasem constituiau probabil o referință la unii membri din familia mea cărora, dintr-un motiv sau altul, le-am dorit moartea. Această supoziție a avut aprobarea sa, dar eu n-am fost satisfăcut de această soluție trucată.

În timp ce căutam un răspuns convenabil la întrebările lui Freud, am fost brusc tulburat de o intuiție privind rolul pe care îl joacă factorul subiectiv în comprehensiunea psihologică. Această intuiție a fost atît de puternică, încît nu am mai avut decît o idee, să ies cît mai repede din această situație încurcată, ceea ce am făcut prin intermediul facil al minciunii. Nu era elegant, iar moral de neadmis, dar dacă n-aș fi făcut-o, aș fi riscat un conflict definitiv cu Freud, și nu mă simțeam capabil de așa ceva din mai multe motive.

Intuiția mea era comprehensiunea bruscă și neașteptată că visul meu mă avea pe *mine însumi*, viața *mea* și universul *meu*,

---

[4] Nu știm ce înțelege Jung prin diferența de constituție psihică! Este probabil că Jung își amintește aici despre ambițiile sale de a constitui o psihologie "ariană", specifică spiritului german, o "psihologie națională", care să se adreseze germanilor, un soi de alternativă la psihologia evreiască a lui Freud! Jung a încercat să realizeze așa ceva în timpul ascensiunii nazismului, și a făcut mult pentru a înlocui lexicul psihanalizei freudiene cu un vocabular mai adecvat idealurilor național-socialiste (n. tr.).

[5] Nu despre "dificultăți" de interpretare este vorba în relatarea lui Jung, ci despre un *transfer negativ*. Jung caută să-și protejeze, în realitate, ideile homicide, să le oculteze. El se teme de ochiul scrutător al lui Freud, și mai ales, nu dorește (încă) o rupturã cu Freud. El acționează, prin urmare, contrar exigențelor psihanalizei care cer pacientului o sinceritate absolută față de terapeut (n. tr.).

ca sens, opunînd realitatea mea unei structuri teoretice axate pe o mentalitate străină mie[6] , din raţiuni şi scopuri care îi erau proprii. Nu era visul lui Freud. Ci al meu. Şi într-o străfulgerare îi înţelesei mesajul[7] .

Acest conflict ilustrează un punct esenţial al analizei viselor. Este mai puţin o tehnică pe care o putem învăţa şi aplica urmînd reguli, cît mai ales un schimb dialectic între două personalităţi. Dacă tratăm această analiză ca pe o tehnică mecanică, personalitatea psihică a visătorului în individualitatea sa nu mai are posibilitatea de a se manifesta, iar problema terapeutică este redusă la această simplă întrebare: cine, dintre analist sau visător, îl va domina pe celălalt? Am renunţat să practic hipnoza din acest motiv precis: nu voiam să-mi impun voinţa altuia. Doream ca procesul de vindecare să se nască din propria personalitate a pacientului, şi nu din sugestia făcută de mine, al cărei efect ar fi fost pasager. Scopul meu era de a proteja şi de a menţine intacte demnitatea şi libertatea

---

[6] Vezi şi n. 4 (n. tr.).

[7] Problema opoziţiei dintre realitatea mea culturală şi realitatea altuia, atunci cînd e vorba de afirmarea naţionalismului, şi mai ales în tărîmul psihanalizei, ascunde, în special la Jung, ostilitatea de care el tocmai se fereşte. Este vorba de aversiunea faţă de Freud, faţă de reputaţia şi talentul lui, aversiune care se deplasează, însă, pe planul conflictului superfluu de "realităţi" interioare sau culturale. Interpretarea osemintelor din visul lui Jung ca expresii ale dorinţei sale de a-şi suprima "părintele" spiritual nu este deplasată. În fond, Jung însuşi asociază vizavi de aceste imagini interesul său pentru anatomia comparată (o nouă aluzie la diferenţierile de natură "culturală") şi, în special, pentru paleontologie. Acest "interes" trădează de fapt ceea ce Freud caută în visul lui Jung: "Eram fascinat de osemintele omului fosil - declară Jung - în particular de omul din Neanderthal, *în jurul căruia se discuta mult* şi de craniul pithecantropului... *care era încă obiectul controverselor celor mai violente*". Sublinierile mele în declaraţia lui Jung, scot în evidenţă adevăratul "obiect" al interesului său (care era tot un "om", într-un fel "strămoşul" sau "părintele" său şi ale cărui teze făceau mare vîlvă în lumea ştiinţifică. Desigur, mă gîndesc la Freud! Visul a operat o deplasare de la Freud la omul preistoric. Jung nu sesizează acest lucru şi se revoltă împotriva evidenţei, împotriva interpretării lui Freud. De altfel, mă surprinde faptul că, deşi evoluţia ulterioară damatică a relaţiilor profesionale şi amicale dintre cei doi oameni de ştiinţă a confirmat-o, Jung rămîne încă tributar "psihologiei" sale, şi nu realizează sau nu admite înclinaţiile sale oedipiene care, fără îndoială, au stat la baza visului său (n. tr.).

pacientului meu, aşa încît să-şi poată fasona viaţa după propria sa dorinţă. În acest troc cu Freud, am realizat pentru prima oară că înainte de a construi teorii generale cu privire la om şi la psihicul său, ar trebui mai întîi să cunoaştem mai bine fiinţele umane reale cu care avem de-a face.

Individul este singura realitate. Cu cît ne depărtăm mai mult de ea, cu atît mai mult îi substituim idei abstracte despre *Homo Sapiens*, şi cu atît mai mult riscăm să ne înşelăm. În acest secol de bulversări sociale şi de schimbări rapide, este de dorit să ştim mult mai mult despre fiinţele umane luate individual, căci mult depinde de calităţile mentale şi morale ale fiecăreia dintre ele. Şi totuşi, dacă vrem să vedem lucrurile în justa lor perspectivă, trebuie să înţelegem trecutul omului la fel de bine ca şi prezentul său. De aceea comprehensiunea miturilor şi simbolurilor este esenţială.

V
ARHETIPUL ÎN SIMBOLISMUL VISULUI

Am sugerat deja că visele deţin şi o funcţie compensatoare. Această ipoteză implică că visul este un fenomen psihic normal, prin care reacţiile inconştiente sau impulsiile spontane sînt transmise la conştiinţă. Multe vise pot fi interpretate cu ajutorul visătorului, care furnizează concomitent asociaţiile şi contextul imaginii onirice, cu ajutorul cărora îi putem explora toate aspectele.

Această metodă convine tuturor cazurilor obişnuite, cele în care o rudă, un prieten, un bolnav, vă povesteşte un vis ca să spunem aşa în decursul unei conversaţii. Dar cînd este vorba de vise obsesionale, sau posedînd o încărcătură afectivă puternică, asociaţiile personale pe care le propune visătorul nu mai sînt suficiente pentru o interpretare satisfăcătoare. În aceste cazuri trebuie să luăm în considerare faptul (pe care Freud l-a observat şi l-a comentat primul) că găsim în vis elemente care nu sînt individuale, şi nu pot fi extrase din experienţa personală a visătorului. Aceste elemente, despre care am vorbit deja, sînt ceea ce numeşte Freud: "reziduuri arhaice", forme psihice pe care nu le poate explica nici un incident al vieţii individului, şi care par să fie înnăscute, originale, şi constituie o moştenire a spiritului uman [1].

După cum corpul omului este o corelaţie completă de organe care fiecare în parte este rezultatul unei lungi evoluţii istorice, tot astfel trebuie să ne aşteptăm să găsim în minte o organizare analoagă. După cum nici corpul, nici mintea n-ar putea fi un produs fără istorie. Şi prin "istorie" nu vreau să vorbesc de cea pe care o construieşte mintea referindu-se

[1] Freud vorbeşte explicit de aceste componente psihice ereditare atunci cînd observa că intensitatea unor afecţiuni nevrotice nu poate fi pusă numai pe seama incidentului traumatic trăit de pacient (n. tr.).

conştient la trecut, cu ajutorul limbajului şi a altor tradiţii culturale. Vreau să vorbesc de dezvoltarea biologică, preistorică şi inconştientă a minţii la omul arhaic, al cărui psihic era încă aproape de cel animal.

Acest psihic incredibil de vechi este fundamentul minţii noastre, după cum structura corpului nostru se fondează pe tipul cel mai general de structură a mamiferelor. Ochiul exersat al anatomistului sau biologului găseşte multe urme ale acestui tip iniţial în corpul nostru. Cercetătorul care are experienţa explorării minţii umane poate, la fel, să vadă analogii existînd între imaginile mentalităţii primitive, "reprezentările sale colective", şi temele sale mitologice.

După cum biologul are nevoie de anatomia comparată, psihologul nu se poate lipsi de o "anatomie comparată a psihicului". Altfel spus, trebuie, în practică, nu numai ca psihologul să aibă o experienţă suficientă a viselor şi a celorlalte expresii ale activităţii inconştiente, ci şi să cunoască mitologia în sensul său cel mai larg. Dacă el nu este echipat astfel, nimeni nu poate decela analogiile importante. Nu este posibil, de pildă, să sesizezi analogia între un caz de nevroză compulsională şi clasica posedare demonică, dacă nu ai o cunoaştere exactă atît a uneia, cît şi a celeilalte.

Punctul meu de vedere privitor la "reziduurile arhaice", pe care le-am numit "arhetipuri" sau "imagini primordiale", a fost atacat constant de oameni care nu posedă o cunoaştere suficientă a psihologiei viselor şi nici a mitologiei. Se crede adeseori că termenul "arhetip" desemnează imagini sau motive mitologice definite. Dar acestea nu sînt nimic altceva decît reprezentări conştiente: ar fi absurd să presupunem că reprezentări atît de diverse ar putea fi transmise ca moştenire.

Arhetipul rezidă în tendinţa de a ne reprezenta asemenea motive, reprezentare care poate varia considerabil în detalii, fără a-şi pierde schema fundamentală. Există, de pildă, multe reprezentări al motivului fraţilor duşmani, dar motivul însuşi rămîne acelaşi. Criticii mei au presupus greşit că aş vrea să vorbesc de "reprezentări moştenite", şi în consecinţă au respins ideea arhetipurilor ca fiind complet falsă. Ei nu au ţinut cont de faptul că dacă arhetipurile ar fi fost reprezentări originale ale

conştiinţei noastre (sau moştenite de ea), ar trebui să fim în măsură să le înţelegem, în loc să fim nedumeriţi şi derutaţi atunci cînd ni se prezintă. "Arhetipul" este în realitate o tendinţă instinctivă, la fel de precisă ca şi impulsul care împinge pasărea să-şi construiască cuibul, şi furnicile să se organizeze în colonii

Trebuie să precizez raporturile între arhetipuri şi instincte. Ceea ce noi numim "instinct" este o pulsiune fiziologică percepută de simţuri. Dar aceste instincte se manifestă de asemenea prin fantasme, şi adeseori ele îşi revelează prezenţa numai prin imagini simbolice. Aceste manifestări sînt cele pe care le-am numit arhetipuri. Originea lor nu este cunoscută. Ele reapar în orice epocă şi pretutindeni în lume, chiar şi acolo unde nu este posibil să explici prezenţa lor prin transmiteri din generaţieîn generaţie, nici prin fecundări încrucişate rezultînd din migraţii.[2].

Îmi amintesc de mulţi oameni care au venit să mă consulte pentru că erau derutaţi de visele lor, sau de cele ale copiilor lor. E nu înţelegeau nimic din ele. Deoarece visele lor conţineau imagini a căror origine nu o puteau găsi în amintirile lor, sau pe care erau siguri că nu le-au transmis copiilor lor. Şi totuşi, unele din aceste persoane erau extrem de cultivate. Printre ele existau chiar şi psihiatrii.

Îmi amintesc în mod special de un caz al unui profesor care a avut brusc o viziune şi se credea nebun. Am luat din raft o carte veche de patru sute de ani şi i-am arătat o gravură antică reprezentînd exacta viziunea să: "N-aveţi dreptate să vă credeţi nebun, i-am zis. Viziunea dvs. era cunoscută cu patru sute de ani în urmă" La care el se aşează pe un scaun, dărîmat, dar din nou normal.

---

[2] Dezvoltarea teoriei arhetipurilor, sau a inconştientului colectiv, este una din contribuţiile junghiene cele mai importante la studiul psihicului abisal. Jung nu se mărgineşte la analiza *inconştientului personal*, adică a refulatului în accepţia freudiană. El afirmă, bazîndu-se pe materiale clinice uimitoare, că indivizii cei mai obişnuiţi, fără pretenţii culturale, developează în vise, fantasme, reverii, imaginaţie activă, etc., motiv4e simbolice spirituale familiare imageriei religioase, legendelor şi miturilor.

Întrebaţi asupra sensurilor acestor motive, ei dau din umeri, incapabili să ofere explicaţiile lămuritoare. Jung conchide că aceste viziuni se nasc spontan, fără contribuţia deliberată a subiectului. (V. şi opinia lui Culianu, n. 12, Cap. II.) (n. tr.).

Un caz foarte important mi-a fost oferit de un om care era el însuşi psihiatru. Într-o zi, el mi-a adus un carneţel manuscris pe care i-l dăduse cadou de Crăciun fiica sa de zece ani. Carneţelul conţinea o serie de vise pe care ea le visase la vîrsta de opt ani. Era seria de vise cea mai stranie pe care am văzut-o vreodată, şi am înţeles pe deplin de ce tatăl fusese mai mult decît mirat citindu-le. În ciuda alurii lor infantile, aveau ceva de supranatural şi conţineau imagini a căror origine era total incomprehensibilă tatălui. Iată motivele principale care figurau acolo:

1. "Fiara răufăcătoare", un monstru cu formă de şarpe cu multiple coarne, care ucide şi devorează toate celelalte animale. Dar Dumnezeu survine din patru colţuri, fiind de fapt patru zei, şi face să renască la viaţă animalele moarte.

2. O urcare la cer, unde se celebrează o serbare cu dansuri păgîne. Şi o coborîre în infern, unde îngerii fac fapte bune.

3. O hoardă de animale mici o îngrozesc pe tînăra fată, se măresc într-o manieră inspăimîntătoare şi unul dintre ele sfîrşeşte prin a o devora.

4. Un şoricel este invadat de viermi, de şerpi, de peşti şi de fiinţe umane, şi astfel şoricelul devine uman. Acest vis reprezintă cele patru etape ale originii umanităţii.

5. O picătătură de apă apare ca un microscop. Copila vede picătura plină de ramuri de copac. Aceasta reprezintă originea lumii.

6. Un copil rău are în mîini un bulgăre de pămînt din care aruncă fragmente în toţi trecătorii. Astfel toţi trecătorii devin răi.

7. O femeie beată cade în apă şi iese apoi dezmeticită şi ameliorată.

8. Scena este în America unde mulţi oameni se zvîrcolesc într-un furnicar, atacaţi de furnici. Copila, într-un moment de panică, cade într-un rîu.

9. Un deşert pe lună, în care copila se scufundă atît de adînc încît ajunge în infern.

10. Copila vede o bulă luminoasă: o atinge. Se degajă vapori. Apare un om care o ucide.

11. Copila visează că este grav bolnavă. Brusc, din pielea ei ies păsări şi o acoperă complet.

12. Roiuri de muşte întunecă soarele, luna şi toate stelele, mai puţin una. Această stea cade pe copilă.

În textul original german, fiecare vis începe cu fraza rituală: "A fost odată ca niciodată...". Prin aceste cuvinte copila lasă să se înțeleagă că ea consideră fiecare din vise ca un soi de basm, pe care ar vrea să-l povestească tatălui ca un cadou de Crăciun. Tatăl a încercat să explice visele prin contextul lor. Dar nu a izbutit, căci nu păreau să comporte nici o asociație personală.

Posibilitatea ca aceste vise să fie produsul unei elaborări conștiente nu poate fi exclusă desigur decît de cineva care a cunoscut-o suficient pe copilă pentru a fi sigur de sinceritatea ei. (Chiar dacă erau imaginate, fără îndoială că n-ar fi constituit mai puțin o provocare la adresa înțelegerii noastre). În cazul prezent, tatăl era convins de autenticitatea viselor, încît nu am motiv să mă îndoiesc de așa ceva. Am cunoscut-o eu însumi pe mititică, dar înaintea epocii în care i-a oferit tatălui aceste vise. Astfel că nu am putut să o întreb în privința lor. Ea trăia în străinătate, și muri de o maladie infecțioasă la un an după acest Crăciun.

Visele ei au un caracter evident special. Ideile lor dominante au o natură filozofică marcată. Primul vis, de pildă, vorbește de un mostru care le ucide pe celelalte animale. Dar Dumnezeu face să renască totul printr-o *Apokatastasis* divină, sau restaurare finală. În lumea occidentală, această idee este cunoscută grație tradiției creștine. Îi găsim menționarea în Faptele Apostolilor III,21: Christosul "pe care trebuie să-l păstreze cerul pînă la timpurile restaurației universale". Printre Părinții Bisericii, grecii, Origene de pildă, au insistat asupra ideii că la afîrșitul timpurilor Mîntuitorul va restaura toate lucrurile în perfecțiunea stării lor originare. Dar după sfîntul Matei (XVII, 11) există deja o foarte veche tradiție evreiască după care Ilie trebuie să vină mai întîi pentru a restaura toate lucrurile. Regăsim aceeași idee în prima Epistolă către Corinthieni (XV, 22) "Căci după cum toți mor în Adam, tot așa vor retrăi în Christos".

Am putea presupune că copila a extras această gîndire din educația sa religioasă. Dar ea avea o cultură religioasă foarte limitată. Părinții săi, oficial, erau protestanți, dar în fapt nu cunoșteau Biblia decît din auzite. Este în mod special cu neputință ca o imagine atît de absconsă ca cea a *Apokatastasiei*

să-i fi fost explicată micuței. Tatăl său, cu certitudine, nu auzise niciodată vorbindu-se de acest mit.

Nouă din cele douăsprezece visuri conțin tema distrugerii și a restaurării[3] . Și nici unul nu arată urmele unei educații sau a unei influențe specific creștine. Dimpotrivă, ele au un raport mult mai strîns cu miturile primitive[4]. Acest raport este confirmat în al doilea motiv, "mitul cosmogonic" (creația lumii și a omului) care figurează în al patrulea și al cincilea vis.

Aceeași legătură între moarte și resurecție, Adam și Christos (moartea și resurecția) figurează în Epistola către Corinthieni (I, XV, 22) pe care am citat-o deja. Trebuie observat aici că ideea unui Christos mîntuitor este reluarea unei teme precreștine, răspîndită în lumea întreagă, cea a eroului și salvatorului care a fost devorat de un monstru, și reapare miraculos după ce a triumfat asupra lui. Unde și cînd a luat naștere această temă este un mister. Nu știm nici măcar cum să ne conducem investigațiile. Singura certitudine aparentă este că acest motiv a fost familiar fiecărei generații, care pare să-l fi

---

[3] Tema distrugerii și a restaurării, prezentă în majoritatea viselor citate, este amplificată în chip nepermis de Jung. În fond, această temă evocă jocul alternanței pulsiunii agresive care, atunci cînd și-a atins scopul, în vis, se transformă în inversul ei. Jung pare să neglijeze faptul că travaliul visului organizează impresiile preconștiente ale visătorului în funcție de pulsiunea care se cere descărcată (în speță, agresivitatea). Conținutul imagistic al visului este mai puțin important; la urma urmei, el cuprinde imagini familiare universului copilăriei, oferite din abundență de basme. Faptul că fetița este ea însăși obiectul agresivității, ca în visele 10,11, etc., se explică simplu dacă trecem în revistă destinul probabil al pulsiunilor. O pulsiune poate fi transformată în inversul ei, așa cum am văzut mai sus atunci cînd am vorbit de restaurare, sau întoarsă împotriva subiectului așa cum este cazul aici.

Visele fetiței angajează o agresivitate psihică clivată care îi apare astfel, cu totul străină, ca o proprietate a obiectelor exterioare. (De altfel, este de-a dreptul curios că deși chiar Jung observa mai sus că pulsiunile (instinctele) "se manifestă de asemenea prin fantasme" sau prin imagini simbolice, el neglijează acest aspect atunci cînd analizează visele fetiței).

Faptul că întîlnim referiri biblice la tema "distrugere și restaurare", nu are nimic surprinzător: în fond, agresivitatea este o componentă universală a speciei umane. Că această agresivitate capătă la Părinții bisericii o expresie religioasă este un fapt secundar (n. tr.).

[4] Ceea ce dovedește odată în plus că agresivitatea este o constantă umană. Sau că, mai precis, refularea agresivității - cu toate consecințele ei - este una din condițiile civilizației umane (n. tr.).

primit ca moştenire de la o generaţie precedentă. În aşa fel încît am putea presupune, fără riscul erorii, că originea sa urcă pînă într-o epocă în care omul nu ştia încă că posedă un mit al eroului, pentru că el nu reflecta încă conştient asupra a ceea ce zicea. Personajul eroului este un arhetip care provine din timpuri imemoriale[5].

Producerea arhetipurilor de către copii este particular importantă pentru că putem, uneori, să obţinem certitudinea că copilul nu a avut acces direct la tradiţia în cauză. În cazul prezent, familia micuţei nu avea decît o cunoaştere superficială asupra tradiţiei creştine. Temele creştine, firește, puteau fi reprezentate de idei ca Dumnezeu, îngerii, cerul, infernul şi răul. Dar maniera în care le utilizează copila indică o origine total necreştină.

Să luăm primul vis cu Dumnezeu compus din patru zei, venind din "patru colţuri". Colţurile a ce? Visul nu face aluzie la nici o cameră, care de altfel nu ar conveni la ceea ce este manifest un eveniment cosmic, în care Fiinţa Universală intervine ea-însăşi. Această "cuaternitate", această importanţă dată cifrei patru, este prin ea însăşi o idee stranie, care joacă totodată un rol important în multe religii şi filozofii. Creştinismul i-a substituit frumuşel noţiunea de Trinitate, pe care copila, putem s-o presupunem, trebuie s-o fi cunoscut. Dar cine, într-o familie aparţinînd clasei mijlocii de azi, ar fi putut să audă vorbindu-se de cuaternitate divină? Era o idee suficient de răspîndită printre oamenii care studiau filozofia hermetică în Evul Mediu, dar ea s-a pierdut spre debutul secolului al XVIII-lea şi s-a uitat cu desăvîrşire de cel puţin două sute de ani. Oare unde a găsit-o copila? În viziunea lui Ezechiel? Dar nici o învăţătură creştină nu-l identifică pe Dumnezeu cu serafimii[6].

---

[5] Jung îşi continuă ideea fixă o producţiei originale a copilei care, pasă-mi-te, ar deţine o sursă interioară de filozofie hermetică. Eroare tragică, cu consecinţe (n. tr.).

[6] Problema "cuaternităţii divine" este inadecvată aici. În fond, cele "patru colţuri" poate fi pur şi simplu o indicaţie spaţială care traduce expresia "de pretutindeni". Ideea acestei totalităţi spaţiale evocată prin cuaternitatea nu poate caracteriza decît o civilizaţie urbană. În mediul rural "totalitatea spaţială" trebuie să aibă o reprezentare sferică (v. "bula" din visul 10).

Pe de altă parte, să nu neglijăm faptul că integrarea psihică a pulsiunii agresive presupune, atît la copil cît şi la adult, angajarea unei funcţii/pulsiuni

Ne-am putea pune aceeaşi întrebare în privinţa şarpelui cu coarne. În Biblie, într-adevăr, găsim multe animale cu coarne, în Apocalipsă, de pildă. Dar toate par să fie patrupede, deşi domnul lor este dragonul al cărui nume grec (drakon) semnifică de asemenea şarpe. Şarpele cu coarne apare în alchimia latină a secolului al XVI-lea unde se vorbeşte despre *quadricornutus serpens*, simbol al lui Mercur opus Trinităţii creştine. Dar această referinţă este puţin accesibilă. După cîte ştiu eu, ea nu figurează în nici un autor. Şi această copilă nu avea nici un mijloc de a o cunoaşte[7].

În al doilea vis apare un motiv care este indiscutabil necreştin şi conţine o răsturnare a valorilor stabilite; de pildă, dansurile păgîne executate de oameni în paradis şi faptele bune făcute de îngeri în infern. Oare unde a găsit copila o noţiune atît de revoluţionară, demnă de geniul lui Nietzsche?[8].

Aceste întrebări ne aduc o alta: Care este importanţa compensatoare a acestor vise, cărora micuţa le-a atribuit o asemenea valoare încît le-a dăruit tatălui ca dar de Crăciun? Dacă aceste vise ar fi fost visate de un vraci dintr-un trib primitv, am fi putut pe bună dreptate să presupunem că ele reprezintă variaţii pe temele filozofice ale morţii, învierii sau restauraţiei finale, ale originii lumii, creaţiei omului şi relativităţii valorilor. Dar am putea fi tentaţi să renunţăm la interpretarea acestor vise datorită dificultăţii lor consternante, dacă le-am întruchipa la nivel personal. Ele conţin indiscutabil imagini colective, analoage într-o oarecare măsură doctrinelor predate tinerilor, în triburile primitive, în momentul iniţierii lor. În acel moment, li se spune ce au făcut Dumnezeu sau zeii sau

---

psihice specifice care are un caracter *totalizant* - de aici rezultă deopotrivă posibilitatea ca şi această funcţie/pulsiune să capete o expresie imagistică în vise (n. tr.).

[7] De fapt, nu este deloc nevoie ca visătoarea să fi cunoscut imaginea şarpelui cu coarne dintr-o sursă exterioară. Imaginea în sine este o *condensare* onirică ce aduce laolaltă caractere animale opuse, cornutele-tîrîtoarele, care evocă şi ele, simbolic, pulsiuni antagonice. Şi aici găsim la lucru *funcţia* sau *pulsiunea totalizantă* (v. n. 6) (n. tr.).

[8] Aceeaşi problemă ca la nota 7, numai că transpusă în domeniul moral (n. tr.)

animalele fondatoare, cum au fost creați lumea și omul, cum vor sfîrși și care este sensul morții lor. Există oare circumstanțe în care noi, în interiorul civilizației creștine, oferim o învățătură analoagă? Da, în timpul adolescenței. Dar mulți nu se mai gîndesc la aceste lucruri decît la bătrînețe sau în pragul morții.

Or micuța se găsea concomitent în aceste două situații. Ea se apropia de pubertate și, în același timp, de capătul vieții[9]. Aproape nimic în simbolismul viselor sale nu anunță debutul unei vieți normale de adult, ci există, dimpotrivă, multiple aluzii la distrugere și la restaurație. Cînd am citit aceste vise pentru prima oară, într-adevăr am avut sentimentul tulburător că ele sugerează un dezastru iminent[10]. Motivul era natura particulară a compensației pe care o deducem din simbolismul lor. Ea era contrară a tot ceea ce ne-am fi așteptat să găsim în conștiința unei fetițe de această vîrstă[11].

Aceste vise ne relevă un aspect nou și oarecum terifiant al vieții și al morții. Ne-am fi așteptat să găsim imagini de acest gen la o persoană în vîrstă care privește înapoi, și nu la un copil care, normal, privește înainte. Atmosfera lor amintește de vechiul dicton latin după care viața nu este decît un vis de scurtă durată, și nicidecum veselia și exuberanța primei tinereți. Viața acestei copile seamănă cu legămîntul sacrificiului primăvăratic[12] de care vorbește poetul. Experiența ne arată că apropierea nebănuită a morții aruncă o umbră anticipată asupra vieții și viselor victimei. Chiar și altarul bisericilor creștine reprezintă pe

---

[9] Moartea fetiței trebuie pusă și pe seama intoarcerii împotriva subiectului a pulsiunii agresive (v. n. 3). Jung vrea să afirme aici că cele două momente existențiale, pubertatea și moartea, ele însele arhetipale, atrag singure întreaga imagerie "arhetipală" prezentă în visele fetiței (n. tr.).

[10] Poate că în această constatare, că visele "sugerează un dezastru iminent", găsim și răspunsul la întrebarea lui Jung privind caracterul compensator al viselor fetiței, cît și "valoarea" pe care le-a atribuit-o ea încît le-a făcut cadou tatălui de Crăciun (n. tr.).

[11] Afirmații care trebuie să ne surprindă pentru că nu știm de ce nu am putea să ne așteptăm la prezența tendințelor agresive la o fetiță de 8 ani !? Conduita agresivă este general umană: ea nu ține de vîrstă și nici de sex (n. tr.).

[12] Ver sacrum vovensum (n. a.).

de o parte mormîntul, pe de alta resurecția, deci transformarea morții în viață eternă.

Iată ideile pe care visul le sugerează copilei. Aceste vise erau o pregătire pentru moarte, exprimată prin scurte istorioare, analoage basmelor care fac parte din inițierea primitivului, sau *Koans*-urilor din buddhismul Zen[13]. Acest mesaj nu se aseamănă doctrinei creştine, cît mai degrabă gîndirii primitive[14] . El pare să fi luat naştere în afara tradiției culturale istorice, la izvoarele de mult timp uitate ale psihicului, care, începînd cu epoca istorică, au alimentat speculația filozofică şi religioasă asupra vieții şi morții.

Este ca şi cum evenimente încă viitoare şi-ar proiecta deja umbra asupra copilei, trezind gînduri care, deşi în mod normal adormite, acompaniază sau descriu apropierea unei întîmplări fatale. Deşi forma particulară în care se exprima ele este mai mult sau mai puțin personală, schema lor generală este colectivă. Le găsim pretutindeni şi în toate timpurile, şi ele variază ca şi instinctele care variază considerabil de la o specie la alta, deşi servesc aceloraşi scopuri generale. Nu credem că fiecare animal care vine pe lume îşi crează propriile instincte ca o achiziție personală, şi nu credem cu atît mai puțin că ființele umane inventează la naştere comportamentul care le caracterizează ca specie. Ca şi instinctele, schemele colective ale gîndirii umane sînt înnăscute şi moştenite. Dar ele funcționează, atunci cînd au ocazia, într-o manieră mai mult sau mai puțin asemănătoare la toți oamenii. Fenomenele afective din care decurg tipurile de gîndire, sînt vizibil asemănătoare în lumea întreagă. Le putem identifica chiar şi la animale, şi chiar animalele însele se înțeleg

[13] Koanul nu are nimic de-a face cu inițierea în misterele morții, în sensul comentat aici de Jung. Un koan este o formulare succintă a unui adevăr neașteptat prin simplitatea şi evidența sa. El are menirea de a zdruncina mentalul discipolului de Zen, un mental format la şcoala unei logici formale. Exemplu de koan: ştim cum bat din palme două mîini - dar o singură mînă? (n. tr.).

[14] În măsura în care "doctrina creştină" poate fi asemănată cu o *elaborare secundară*, în sensul acordat acestui concept în interpretarea viselor, gîndirea visului, visul propriu-zis (la fetița noastră) are un caracter primitiv. Pentru că ne apropie mult mai direct de sursele pulsionale agresive prezente în aceste materiale (n. tr.).

reciproc în atare privință, chiar şi atunci cînd aparţin unor specii diferite. Dacă caracterul înnăscut al arhetipului surprinde, ce să spunem atunci de insecte şi de complexitatea funcţiilor lor simbolice? Căci, la urma urmei, majoritatea dintre ele nu-şi cunosc părinţii, şi nu au primit nici un fel de învăţătură. Oare de ce ar trebui, în schimb, să presupunem că omul ar fi singura fiinţă vie lipsită de instincte specifice, sau că psihicul său nu mai comportă nici o urmă a evoluţiei sale?[15].

Fireşte că dacă identificăm psihicul cu conştiinţa am putea uşor concepe ideea eronată că omul se naşte pe lume cu un psihic vid, şi că mai tîrziu psihicul său nu conţine nimic mai mult decît ceea ce el a învăţat prin experienţă individuală. Dar psihicul este mai mult decît conştiinţa. Animalele nu au decît o conştiinţă limitată, dar multe din reacţiile şi impulsiile lor denotă existenţa unui psihic. Iar primitivii fac o grămadă de lucruri a căror semnificaţie le este necunoscută[16].

Veţi constata acelaşi fenomen dacă îi întrebaţi pe oamenii civilizaţi sensul real al pomului de Crăciun sau al oului de Paşte. De fapt, şi ei fac o grămadă de lucruri fără să ştie de ce. Înclin să cred că, în general, întîi acţionăm şi mult mai tîrziu ne mai preocupăm să ştim de ce[17]. Practicianul se găseşte constant în faţa unor pacienţi, altminteri inteligenţi, care se comportă într-o manieră stranie şi complet imprevizibilă, pe care nu o pot explica.

La prima vedere, asemenea reacţii şi pulsiuni par să aparţină unei naturi intim personale şi încetăm să ne mai ocupăm

---

[15] Poate pentru faptul că omul nu este un animal specializat, aşa încît anumite componente înnăscute ale bagajului său biologic şi-au diminuat forţa pulsională atunci cînd nu au mai fost utile adaptării. În fond, limbajul articulat, transmiterea informaţiilor culturale prin cuvinte, a făcut caducă transmiterea ereditară a însuşirilor speciei pe calea "viziunii interioare" a arhetipului (n. tr.).

[16] Ceea ce nu dovedeşte musai că avem de-a face cu manifestări de alt ordin. Primitivii nu fac decît să repete ordonanţele tradiţiei, chiar dacă nu li se lămureşte sensul. În fond, chiar şi în zilele noastre, oare cîţi credincioşi mai cunosc sensul şi semnificaţia ritualului creştin al botezului!? Asta nu înseamnă că botezul creştin nu este un act cultural, care relevă din conştiinţă (n. tr.).

[17] În cazul riturilor religioase nu ne mai preocupă să ştim de ce pentru că sîntem încrezători în eficacitatea lor magică (n. tr.).

de ele, considerîndu-le un comportament particular. De fapt, ele se fondează pe un sistem instinctual preformat şi mereu activ, care caracterizează omul. Unele forme de gîndire, unele gesturi universal comprehensibile, şi multe atitudini urmează o schemă stabilită cu mult înainte ca omul să atingă stadiul reflectării. Este chiar de crezut că originile îndepărtate a acestei facultăţi reflexive proprie omului să-şi fi avut obîrşia în consecinţele penibile ale ciocnirilor afective violente. Să luăm, dacă vreţi, în scopul ilustrării acestei teorii, cazul omului hăţişurilor care, într-un moment de mînie sau de decepţie, pentru că nu a prins nici un peşte, îşi strangulează fiul mult iubit, apoi este cuprins de un imens regret contemplînd micuţul cadavru pe care îl ţine în braţe. Un astfel de om ar putea să-şi amintească de acest moment toată viaţa.

Nu putem şti dacă o experienţă de acest gen a fost efectiv cauza iniţială a dezvoltării conştiinţei la om. Dar nu încape îndoială că un şoc de o natură afectivă analoagă este adeseori necesar pentru a trezi oamenii şi a-i determina să ia aminte la ceea ce fac. Acesta este celebrul caz al seniorului spaniol din secolul al XIII-lea, Raimond Lullus, care, după o lungă curte a reuşit să obţină o întîlnire secretă cu doamna pe care o admira. Ea îşi descheie tăcută rochia şi îi arătă sînul, mîncat de cancer. Şocul schimbă viaţa lui Lullus. El deveni un eminent teolog şi unul din cei mai mari misionari ai Bisericii. În cazul unei schimbări atît de bruşte, putem demonstra adeseori că un arhetip lucra de multă vreme în inconştient, aranjînd abil circumstanţele care aduc criza.

Asemenea experienţe par să demonstreze că structurile arhetipale nu sînt forme statice. Sînt elemente dinamice care se manifestă prin impulsuri la fel de spontane ca şi instinctele. Unele vise, anumite viziuni sau gînduri pot să apară brusc şi, oricît de minuţioasă ar fi investigaţia, ea nu le poate revela cauza. Asta nu înseamnă că această cauză nu există. Dar ea este atît de îndepărtată, atît de obscură, încît nu o putem percepe. Într-un asemenea caz, trebuie să aşteptăm fie ca visul şi sensul său să fie înţelese, fie să sutvină un eveniment exterior care să

explice visul. În momentul visului, un asemenea eveniment poate aparține încă viitorului. Dar ca și gîndurile noastre conștiente, inconștientul nostru și visele sale se ocupă de viitor și de posibilitățile sale. Toată lumea a crezut multă vreme că principala funcție a viselor este de a prezice viitorul[18]. Din Antichitate și pînă în Evul Mediu, visele au jucat un rol în pronosticul medical. Pot confirma printr-un vis modern elementul de pronostic (sau de pre-cunoaștere) conținut într-un vis antic pe care îl citează Artemidor din Daldis, în secolul doi după Christos. Un om a visat că îl vede pe tatăl său pierind în flăcările unei case incendiate. Nu după multă vreme, moare el însuși de un *phlegmon* (un foc[19] sau febră mare) datorat, presupun, unei pneumonii. Întîmplarea a vrut ca unul din colegii mei să fi suferit de o febră gangrenoasă, de fapt de un *phlegmon*, care i-a fost fatală. Unul din foștii săi pacienți, care nu știa nimic despre boala medicului său, a visat că doctorul a murit *într-un foc mare*. Era în momentul în care medicul tocmai fusese internat, iar maladia lui se afla în stare incipientă. Visătorul nu știa nimic în afară de faptul că medicul său se îmbolnăvise și fusese internat. Trei săptămîni mai tîrziu medicul a murit[20].

---

[18] Ca și cum visul ar fi mesajul unui *spiritus absconditus*, vocea unui înțelept (guru) din noi, și nu un proces psihic de reprezentare și purjare a pulsiunilor refulate. Totuși, nu trebuie să negăm existența viselor oraculare, a viziunilor, care, în optica freudiană, sînt fenomene de tip oniric dar nicidecum vise (n. tr.).

[19] Din grecescul *phlegein*, a arde.

[20] Visele diagnostic în adevăratul sens al cuvîntului nu au nimic în comun cu premoniția. Pentru medicii antici visul era o sursă de informații privitoare la natura maladiei pacientului. Există chiar un simbolism al visului medical studiat de tămăduitorii antichității în care corpul și organele sale, sîngele, funcțiile biologice, etc., capătă fiecare expresii concrete.

Cît privește visul în care fiul își visează tatăl murind într-un incendiu, pentru ca la scurt timp să moară el însuși de o febră mare, credem că nimic nu indică aici o constelare premonitivă. Visul poate fi interpretat separat de moartea propriu-zisă a fiului. Ca și în cazul Dora, studiat de Freud, unde avem de-a face cu un vis de incendiu oarecum asemănător, putem admite că întîlnim și aici, la fel, pulsiuni agresive scindate, adică evacuate din personalitatea visătorului și autonomizate. Aceste pulsiuni sînt asociate unor forțe ale naturii sau catastrofelor naturale: fulger, tunet, cutremur, inundație (potop), incendiu, etc., care pot sluji dorințelor nemărturisite ale visătorului.

După cum o arată acest exemplu, visele pot avea un caracter de anticipare sau de pronostic, aşa încît orice persoană care pretinde să le interpreteze trebuie să ţină cont de acest aspect, mai ales cînd un vis, care are manifest un sens, nu oferă un context suficient explicaţiei. Un asemenea vis pare adeseori că purcede din neant, şi ne întrebăm care i-ar putea fi cauza. Firește, dacă am cunoaşte evenimentul ulterior al cărui mesaj este, cauza sa ar apare cu claritate. Căci numai conştiinţa noastră este încă în ignoranţă. Inconştientul pare deja informat şi ajuns deja la o concluzie pe care o exprimă în vis. În fapt, se pare că inconştientul este capabil să observe faptele şi să extragă concluzii din ele, la fel ca şi conştiinţa. El poate chiar utiliza unele fapte şi poate anticipa rezultatele lor posibile, tocmai pentru că noi habar n-avem de aşa ceva. Dar atît cît putem judeca după vise, operaţiile inconştientului, în acest caz, sînt instinctive. Această distincţie este importantă. Analiza logică este prerogativa conştiinţei. Procedăm în virtutea ei la o selecţie conformă raţiunii şi cunoştinţelor noastre. Inconştientul, în schimb, pare a fi ghidat mai ales de tendinţele instinctuale reprezentate de forme de gîndire corespunzătoare, adică de arhetipuri. Un medic căruia îi cerem să descrie derularea unei maladii va utiliza concepte raţionale ca "infecţie" sau "febră". Visul e mai poetic. El reprezintă corpul bolnav al omului ca şi cum ar fi casa sa terestră şi febra - focul care a distrus-o[21].

Cum arată visul pe care l-am evocat, spiritul arhetipal a rezolvat situaţia în aceeaşi manieră cum o făcea pe timpul lui Artemidor. Ceva, a cărui natură este mai mult sau mai puţin

---

Acest tip de vise de calamitate au avantajul că eliberează eul visătorului de culpabilitatea morală care succede exploziei necontrolate de mînie. Visătorul contemplă întreaga scenă onirică fără a avea sentimentul că a provocat-o el. El poate resimţi chiar sentimente contrare, de îngrijorare faţă de soarta persoanei calamitate (n. tr.).

[21] Jung sugerează aici cele două tipuri de funcţionare mentală care caracterizează mintea noastră. În speţă, el se referă la *gîndirea dereistică*, specifică proceselor inconştiente, adică celor care sînt sustrase controlului mental conştient. Manifestări psihice ale acestui tip de gîndire sînt visele şi tot ce ţine de oniric (oniroid). Jung nu face nici o distincţie între "gîndirea dereistică", care se desfăşoară inconştient, şi inconştientul propriu-zis. Ba mai mult, el atribuie acestei gîndiri o cunoaştere magică care nu se limitează la determinările de tipul spaţiu-timp (n. tr.).

cunoscută, a fost sesizat intuitiv de inconştient şi supus acţiunii arhetipurilor. Aceasta sugerează că spiritul arhetipal s-a substituit gîndirii conştiente şi raţionamentelor sale pentru a asuma sarcina pronosticului. Arhetipurile sînt deci dotate cu o iniţiativă proprie şi cu o energie specifică. De asemenea, ele pot furniza concomitent, în forma simbolică care le este proprie, o interpretare plină de sens şi pot să intervină într-o situaţie dată cu propriile lor impulsuri şi gînduri. În această privinţă, ele funcţionează ca nişte complexe. Ele vin şi pleacă după cheful lor, adeseori opunîndu-se intenţiilor noastre conştiente sau modificîndu-le într-un chip extrem de deranjant. Putem percepe energia specifică a arhetipurilor atunci cînd avem ocazia să apreciem fascinaţia pe care o exercită ele. Ele par să vrăjească. Aceeaşi calitate caracterizează complexele personale şi, la fel ca şi complexele personale, complexele sociale de caracter arhetipal au o istorie. Dar în timp ce complexele individuale nu suscită decît capricii personale, arhetipurile crează miturile, religiile şi filozofiile care influenţează şi caracterizează naţiuni şi epoci întregi. Considerăm complexele personale ca o compensare de atitudine născută dintr-o conştiinţă unilaterală şi pervertită[22]. La fel, miturile cu caracter religios pot fi interpretate ca un soi de terapeutică mentală dirijată împotriva suferinţelor şi subiectelor de nelinişte care afectează umanitatea: foamea, războiul, bolile, moartea.

Mitul universal al eroului, de pildă, se referă întotdeauna la un om foarte puternic sau la un om-zeu, care triumfă asupra răului încarnat de dragoni, de şerpi, de monştri, de demoni, eliberîndu-şi poporul de distrugere şi de moarte. Naraţiunea sau repetarea rituală a textelor sacre şi a ceremoniilor şi cultului eroului cuprinzînd dansuri, imnuri, rugăciuni, sacrificii, inspiră asistenţei emoţii numinoase[23] (aşa cum ar face-o o vrajă magică) şi exaltă individul pînă la un punct în care se identifică cu eroul.

Dacă încercăm să întruchipăm situaţia cu ochii credinciosului, putem probabil să înţelegem cum poate fi eliberat omul obişnuit de neputinţa şi de mizeria sa şi cum poate fi el

[22] Fără nuanţă morală.

[23] Să amintim că *numinosul* (din latinescul *numen*: divinitate) desemnează ceea ce, pe pămînt, pare divin.

dotat, măcar temporar, cu un caracter aproape supraumân. Adeseori, o asemenea convingere îl va susține multă vreme și-i va impune un anumit stil vieții sale. Ea poate chiar da tonul unei întregi societăți. Un exemplu remarcabil ne este dat de misterele din Eleusis care au fost suprimate în cele din urmă la începutul secolului al VII-lea al erei creștine. Ele exprimă, împreună cu Oracolul din Delfi, esența spiritului vechii Grecii. La o scară mult mai mare, era creștină își datorează numele și importanța sa misterului antic al omului-zeu, care își are rădăcina în mitul arhetipal al lui Osiris-Horus, al vechiului Egipt.

În general se crede că în timpurile preistorice, într-o anumită ocazie, ideile mitologice fundamentale au fost "inventate" de un filozof sau un profet vîrstnic și ingenios, și că un popor credul și lipsit de simț critic le-a rămas "credincios" pe vecie. Se spune, de asemenea, că poveștile relatate de un cler avid de putere nu sînt adevărate, că nu sînt decît simple scorneli. Dar cuvîntul "a inventa" provine precis din latinescul *invenire*, adică a găsi, și de aici a găsi "cercetînd". În al doilea caz, cuvîntul însuși sugerează o anumită intuiție a ceea ce vei găsi.

Permiteți-mi să revin la ideile ciudate conținute în visele micuței. Mi se pare improbabil ca ea să le fi căutat, pentru că a fost mirată atunci cînd le-a găsit. Aceste idei i s-au prezentat mai degrabă ca niște povești ciudate și neașteptate, care i s-au părut atît de remarcabile încît să le facă cadou tatălui ei de Crăciun. Făcînd astfel, totodată, ea le-a ridicat pînă la domeniul misterului creștin mereu viu, unde nașterea Domnului-Nostru este combinată cu secretul pomului veșnic verde care poartă lumina ce tocmai s-a născut (aluzie la al cincilea vis)[24].

[24] Metoda de interpretare a viselor folosite de Jung se inspiră din exercițiul silogismului. El compară tematic visele fetiței cu miturile și legendele antice, găsește numitori comuni - în speță, ideile de distrugere și de restaurare -, și conchide că aceste vise sînt identice funcțional și semantic cu miturile respective, că și unele și altele, sînt opera inconștientului clarvăzător. De fapt, această metodă nu stă în picioare. Numai și pentru faptul că miturile antice, inclusiv cel creștin, așa cum le avem noi azi, sînt rezultatul unor elaborări îndelungate în timp, în care intervenția conștientă, ideologică, nu este absentă.

În al doilea rînd, nu putem aprecia valoarea mitico-inițiatică a viselor fetiței decît în măsura în care ignorăm natura lor compensatoare - aluzie

Deşi există numeroase mărturii istorice a relaţiei simbolice care există între Christos şi pom, părinţii fetiţei ar fi fost foarte încurcaţi dacă ea le-ar fi cerut să-i explice exact motivul pentru care ei decorează un brad cu lumînări aprinse, pentru a sărbători Naşterea. "Oh, dar nu-i decît un obicei creştinesc", ar fi răspuns ei. Un răspuns serios ar fi necesitat o dizertaţie aprofundată asupra simbolismului antic al morţii zeului, legătura sa cu cultul Marii Mame şi cu simbolul său, arborele, pentru a nu menţiona decît un aspect al acestei probleme complicate[25].

Cu cît plonjăm mai adînc în originile unei "imagini colective" (sau, în limbaj ecleziastic, ale unei dogme), cu atît descoperim mai mult o încîlceală, aparent fără sfîrşit, de scheme arhetipale care, înaintea timpurilor moderne, n-au făcut niciodată obiectul cugetării[26]. Iată de ce, în chip paradoxal, noi ştim mai multe despre simbolismul miturilor decît generaţiile care ne-au precedat. În realitate, oamenii de odinioară nu reflectau asupra simbolurilor. Ei trăiau şi erau inconştient animaţi de semnificaţia lor[27].

---

făcînd la agresivitatea clivată - şi ne deplasăm asupra structurii scenariului oniric care aminteşte izbitor de elaborări asemănătoare (n. tr.).

[25] Împodobirea pomului de Crăciun este, fără îndoială, o restaurare simbolică a momentului naşterii lui Christos. Se întîmplă ca şi în crizele de melancolie, cînd retrăim în amintire, cuprinşi de emoţii intense, detaliile unor evenimente trăite cîndva, în trecut, şi care au lăsat urme adînci în sufletul nostru.

Pomul de Crăciun şi lumînările reprezintă cosmosul, bolta înstelată; globul din vîrf - steaua magilor care anunţa Naşterea Mîntuitorului şi indica locul... Restaurarea acestui moment precis, cu mari rezonanţe în sufletul credinciosului, se face în chip magic, prin ceea ce s-a numit "participare mistică" (imitarea simbolică a evenimentului dorit).

Tot ceea ce adaugă Jung la aceste fapte, inclusiv ceea ce lasă să se înţeleagă, nu este decît o amplificare de ordin speculativ, o elaborare de tip teologal. Altfel spus, evenimentele şi intenţiile lor "crude" sînt ignorate de dragul stufoşeniei simbolurilor absconse (n. tr.).

[26] "Încîlceala" cu pricina nu este decît opera "savanţilor" care s-au preocupat mai mult de literatura mistică şi mai puţin sau deloc de aspectul psihologic, de fapt trăit, consemnat de mituri. Filozofia omului-zeu, şi altele la fel, este opera savanţilor care au scăpat din vedere eficacitatea reală a mitului, caracterul său de eveniment trăit... (n. tr.).

[27] Totul se întîmplă aici ca şi în viaţa de zi cu zi a oricărui individ. El se simte cuprins de nostalgie şi-şi retrăieşte cu emoţie momentele esenţiale ale vieţii sale. Îşi aduce aminte, de pildă, cum a cunoscut-o pe soţia sa, cum s-a

Voi da exemplul unei experienţe pe care am avut-o la primitivii de la muntele Elgon, în Africa. În fiecare dimineaţă, în zori, ei îşi părăseau colibele, suflau sau scuipau în mîini, şi le ridicau spre primele raze de soare ca şi cum i-ar fi oferit suflul sau saliva lor zeului care urca la orizont, *mungu.* (Acest termen al limbajului swahili, pe care îl utilizau pentru a explica un act ritual, este derivat dintr-o rădăcină polineziană care echivalează cu *mana* sau *mulungu.* Aceste cuvinte, şi alţi termeni analogi, desemnează o "putere" de o extraordinară eficacitate, care împregnează totul, şi pe care o calificăm drept divină. Cuvîntul *mungu* este echivalent pentru ei cu Dumnezeu sau Allah). Cînd i-am întrebat care era sensul acestui gest, sau de ce îl făceau, s-au arătat total încurcaţi. Tot ce au găsit să spună a fost: "L-am făcut dintotdeauna. Aşa s-a făcut mereu cînd soarele a răsărit". S-au pus pe rîs cînd le-am sugerat, ca o concluzie evidentă, că soarele este *mungu.* În fapt, soarele nu este *mungu* decît atunci cînd se află deasupra orizontului. *Mungu* este,mai precis, răsăritul soarelui[28].

îndrăgostit, cum s-au căsătorit şi o mulţime de detalii de viaţă intimă care s-au atenuat în timp. Asemenea reamintiri, de astă dată la nivel colectiv, şi evocînd evenimente de natură cosmică, repetate la infinit, capătă noi şi noi contururi şi valenţe, adăugate cu sau fără voie de naratori, de mitografi, filozofi sau teologi. În final, un savant modern va descoperi în cutare istorisire antică sensuri care scăpau/scapă naratorului. Un urmaş al lui Jung ne va vorbi despre arhetipurile inconştientului colectiv şi va afirma că noi, care am trăit experienţele narate, nu reflectăm asupra simbolismului lor. Că el, care reflectează asupra lor, ştie mai multe decît noi! Interesul pentru evenimentul trăit se deplasează astfel în sfera speculaţiei intelectuale sterile, care nu mai are nici un ecou asupra vieţii imediate (n. tr.).

[28] Dacă ne imaginăm o grădiniţă de copii în care, în fiecare dimineaţă, copiii sînt obligaţi să-şi expună mîinile la inspecţia sanitară; dacă acest obicei se perpetuează la infinit fără ca cineva să se mai sinchisească de rostul lui, ba chiar şi în absenţa educatoarei care este eventual înlocuită cu luna plină, putem avea o imagine asupra modului cum se întîmplă în realitate în cazurile studiate de Jung.

Desigur că pentru ochii unui spectator străin acest obicei nu are nici un sens. Dacă totuşi el va vrea să-i găsească unul, se va juca de-a detectivul şi va reflecta cam aşa: "De bună seamă că faptul de a-ţi expune mîinile este în legătură cu dovada nevinovăţiei: arăţi că nu ai nimic de ascuns, că n-ai

Sensul a ceea ce făceau era evident pentru mine, dar nu şi pentru ei. Ei se mulţumeau să facă, fără să gîndească la ce fac. De aceea erau incapabili să se explice. Am conchis că ei îşi ofereau sufletele lui *mungu*, căci suflul (vieţii) şi saliva semnifică "substanţa sufletului". A sufla sau a scuipa pe ceva are un efect "magic". Christos, de pildă, şi-a folosit saliva pentru a-l vindeca pe orb. Un alt exemplu este cel al fiului care aspiră ultima răsuflare a tatălui său muribund cu scopul de a-i lua sufletul. Este foarte improbabil ca aceşti africani, chiar într-un trecut îndepărtat, să fi ştiut mai mult despre sensul ceremoniei lor. De fapt, strămoşii lor ştiau probabil şi mai puţin, pentru că erau şi mai inconştienţi de motivele lor şi reflectau şi mai puţin asupra faptelor lor[29].

Faustul lui Goethe spune foarte bine: "*Am Anfang war die Tat*" (La început era fapta). "Faptele" nu au fost niciodată inventate. Ele au fost făcute. Gîndirea, de altfel, este o descoperire relativ tîrzie a omului[30]. Mai întîi, el a fost împins să acţioneze de factori inconştienţi. Mult mai tîrziu a început să reflecteze asupra cauzelor care îl împing. A trebuit, fără îndoială, mult timp ca să parvină la ideea absurdă că este împins de el însuşi, pentru că mintea sa nu putea identifica nici o altă forţă motrică decît a sa proprie.

Ideea că o plantă sau un animal s-ar inventa singure, ne-ar face să rîdem. Şi totuşi, mulţi oameni cred că psihicul sau mintea s-au inventat singuri, fiindu-şi astfel propriul lor creator. În fapt, mintea a atins stadiul său actual de conştiinţă aşa cum

---

înşfăcat nimic sau că te descotoroseşti de tot. Luna plină evocă..., etc, etc.". Toate aceste deducţii dibace nu au însă nimic în comun, aşa cum am încercat să demonstrez, cu semnificaţia obiceiului studiat (n. tr.).

[29] Jung insinuează aici că manifestările rituale, de genul celor observate de el în munţii Elgon, s-au impus conştiinţei primitivului în mod spontan, fără nici o logică adiacentă. Dar, după cum o dovedeşte ceremonia împodobirii pomului de Crăciun, această logică există (chiar dacă este ignorată de executant, de privitor). Ea derivă dintr-o intenţie conştientă grefată pe o trebuinţă extrem de pragmatică (n. tr.).

[30] Mai precis: gîndirea speculativă, pentru că studiile asupra primitivilor au dovedit existenţa gîndirii spontane pragmatice, într-o manieră absolut identică cu cea a omului modern. Primitivul este extrem de inventiv şi deloc naiv atunci cînd vrea să mănînce (n. tr.).

ghinda se transformă în stejar, cum saurienii s-au transformat în mamifere. Ea a evoluat de-a lungul timpului şi continuă s-o facă, aşa încît noi sîntem împinşi, atît de forţe interioare, cît şi de stimuli exteriori[31].

Aceste forţe interioare vin dintr-o sursă profundă care nu este alimentată de conştiinţă şi scapă controlului său. În mitologia veche, aceste forţe erau numite *mana*, spirite, demoni sau zei. Ele sînt încă şi azi la fel de active. Dacă sînt conforme dorinţelor noastre, vorbim de inspiraţie sau de impulsuri fericite, şi ne felicităm pentru că sîntem "tipi inteligenţi". Dacă aceste forţe ne sînt defavorabile, declarăm că nu am avut noroc sau că anumite persoane ne sînt ostile sau că pricina nefericirii noastre trebuie să fie patologică. Singului lucru pe care nu vrem să-l admitem este că depindem de "forţe" care scapă voinţei noastre. Este totodată adevărat că, în ultima vreme, omul civilizat a obţinut o anumită doză de voinţă, de care se poate folosi după bunul plac. El a învăţat să-şi facă eficace treaba fără a recurge la incantaţii şi la tam-tam pentru a se pune în stare de hipnoză. El se poate chiar lipsi de rugăciunea zilnică prin care imploră ajutorul divin. El poate realiza ceea ce a ales să facă, şi-şi poate traduce ideile în fapte, oarecum fără piedică. În timp ce primitivul pare să fie jenat la fiecare pas de temeri, de superstiţii şi de alte obstacole invizibile[32]. "A vrea înseamnă a putea", rezumă superstiţia omului modern.

Dar omul contemporan îşi susţine credinţa cu preţul unei evidente lipse de introspecţie. El nu vede că, în ciuda raţiunii şi

---

[31] Evoluţia istorică a minţii, ca şi a modelului ei: transformarea saurienilor în mamifere evoluate, este o concepţie care trebuie cel puţin amendată. Se pare că anumite evenimente bruşte exterioare, cataclisme naturale, schimbări accidentale radicale ale ecosistemului, a ambianţei culturale (la om), etc., produc mutaţii imprevizibile atît în ordinea animală cît şi în cea umană-mentală. Aşa încît, se pune întrebarea care mai este rolul "forţelor interioare" al arhetipurilor, într-un cuvînt al condiţionărilor interioare, în dezvoltarea şi evoluţia minţii? (n. tr.).

[32] Omul modern a realizat o societate civilă care îi garantează şi îi susţine activitatea individuală. El a înlocuit ordinea juridică divină cu cea omenească, instanţele cereşti cu cele pămînteşti, etc. De aceea el se sinchiseşte mai puţin de zei, demoni, etc., cît mai ales de legea civilă şi de cea penală. De aici şi lipsa de actualitate a riturilor de a face propice, prezente pretutindeni în lumea primitivă şi în Antichitate (n. tr.).

eficacității sale, el este totuşi posedat de "puteri" care scapă controlului său. Zeii şi demonii săi nu au dispărut cu totul. Nu au făcut decît să-şi schimbe numele. Şi ei îl ţin în şah prin nelinişte, aprehensiuni vagi, complicaţii psihologice, o nevoie insaţiabilă de pilule, de alcool, de tutun, de hrană şi mai ales printr-o proliferare impresionantă de nevroze.

ANDRIEŞ C. LUCIAN
Nr 2602
Biblioteca Personală

ANEXĂ

Psihologia visului

Utilizarea sa ca mijloc de cunoaştere şi agent terapeutic

de Roland Cahen

„Psihologia visului" *(utilizarea sa ca mijloc de cunoaştere şi agent terapeutic)* este un articol semnat de Roland Cahen şi publicat într-o monografie dedicată visului, într-un context mult mai larg decît simpla problemă a interpretării. Am publicat în *anexă* acest articol din două motive: 1. el ne oferă o sinteză pe puncte a principalelor probleme care incumbă interpretării; 2. ilustrează în chip minunat modalitatea de operare atît cu metoda junghiană, cît şi cu cea freudiană. Ne ajută să observăm astfel cum cele două metode, în ciuda divergenţelor lor mai mult teoretice, se împletesc, în special în privinţa rezultatului comun obţinut.

Dar cine este R. Cahen? Cel mai important traducător al operei lui Jung în limba franceză; şi cel mai autorizat. El însuşi analist practician, junghian! R. Cahen abordează problema visului de pe o poziţie relativ imparţială deşi, în cîteva rînduri, opţiunea sa junghiană se face simţită. În mare însă, articolul său nu contravine intereselor teoretice ale celor doi corifei ai psihanalizei: Freud şi Jung.

M-am reţinut să comentez în spiritul în care am făcut-o pînă acum acest material, lăsînd cititorului sarcina de a aprecia în lumina celor citite deja ce trebuie şi ce nu trebuie să-i dăm Cezarului (Freud)!

J.C.

I. FENOMENOLOGIA VISULUI ŞI TENTATIVA DE DEFINIŢIE

Ce este visul?

Nu am nevoie să-l definesc. Toţi ştim: visul este un fenomen care relevă din lumea faptelor. Este un dat al experienţei. Visul relevă dintr-un plan existenţial care s-a impus mai mult sau mai puţin fiecăruia din noi şi care ne înscrie în realitate, într-o anumită realitate umană şi mentală, la care trebuie să participăm, şi care merge de la beatitudine şi de la sentimentul fericirii supreme[1] la angoasa cea mai profundă şi la coşmar.

Pare paradoxal să zicem că visul ne înscrie în real. Acest paradox este totuşi pivotul oricărui interes care ne apropie de vis: visul este în lumea interioară echivalentul obiectului din lumea exterioară. În lumea exterioară percepem obiectul; în lumea interioară percepem, la fel, visele. Acestea din urmă au chiar în economia noastră mentală o imediatitate mai mare decît percepţiile pentru că nu mai au nevoie de intermedierea simţurilor. Întrucît visele tratează adeseori despre obiectele exterioare, ele le înscriu şi le fac să trăiască în interior şi, prin urmare, ele contribuie la edificarea realităţii umane: cuplul uman. de pildă, s-ar mai constitui el oare fără partea sa de visare?

Cînd spun: „vis", fiecare din voi ştie la fel de bine despre ce e vorba ca şi cum aş spune: noapte şi zi. Visul este un dat iraţional ca orice dat al percepţiei externe sau interne. Este o

[1] "Atunci cînd Dumnezeu va isprăvi captivitatea Sionului, vom fi ca şi cei care visează", Psalmi, 126.

suită de imagini, cel mai adesea descusute, care se derulează în ființa mea mentală și i se impune. Am spus bine „în ființa mea mentală" căci visul este ca și o marfă care nu poate fi exportată. Adeseori dificil de memorat, el se lasă și mai greu de povestit. Povestit, el a devenit altceva decît trăirea care a fost. Visul este un munte de irațională și de aparente incoerențe care, mai mult sau mai puțin, noapte de noapte, vine să sfideze rațională noastră, vine să busculeze cadrele noastre cele mai sigure, plonjîndu-ne de fiecare dată - și chiar plonjîndu-l pe cel mai echilibrat, pe cel mai solid dintre noi, pe cel mai rațional - într-o lume de irațional. Și acest fenomen este în așa măsură de derutant încît primul gest, la trezire, este să-l numim absurd, ba chiar delirant și să-l alungăm: „Ceea ce este mai aproape este și mai obscur" (Lévi-Strauss).

Aceasta este, cel puțin la o primă aproximare, atitudinea și reacția incomprehensiunii mele și a „defenselor" mele de individ ajuns la rațională în fața acestei lumi imaginare, proteiforme, din care s-a degajat cu chiu cu vai rațională și din care se degajă zi de zi, iar și iar.

Pentru noi analiștii[2] , visul țîșnește într-o dublă liniște: liniștea nopților și liniștea acestei situații umane foarte speciale, unică în istoria oamenilor și a relațiilor lor, care este confruntarea analitică. Această confruntare este de o originalitate majoră și creatoare, grație „liniștii analitice", liniște accentuată de prezența noastră, distrată în aparență, dar vigilentă. În cadrul acestei prezențe silențioase, securizante și catalizante, noi permitem *și facem să emeargă imaginația ființelor care ne fac onoarea redutabilă a încrederii lor, oarecum ca și prestigitatorul care scoate iepurașul din pălărie.* Dar tot așa cum iepurașul s-a aflat deja în pălărie, în fundul ei dublu, ignorat de gură-cască, la fel și aceste tone de psihism care vor avea

[2] Analiști = psihanaliști (n. tr.)

nevoie de trei ani pentru a se deversa şi a se verbaliza erau deja acolo în fundul dublu, insondabil şi ignorat al personalităţii conştiente, care s-a numit - în lipsa unui termen mai potrivit - inconştient. Din acest fund dublu, insondabil şi ignorat al personalităţii conştiente a visătorului emerge, treptat, materialul său oniric.

Aşadar, în liniştea nopţilor visătorului şi în liniştea analitică - care trimite eul visătorului la obscurităţile, în aparenţă insondabile, ale vieţii sale interioare de unde vor apare încetul cu încetul elementele nedigerate ale „refulatului", cele ale prospectivului şi ale dorinţei născînde - ţîşneşte visul.

Dacă raţiunea şi inconştientul, fără îndoială pentru a se afirma, au încercat în decursul secolelor de lumini să minimalizeze visul, numeroşi autori i-au subliniat totuşi importanţa:

pentru Aristotel visul era activitatea mentală a sufletului omului adormit;

pentru Moreau de Tours tocmai activitatea mentală a visului este responsabilă de lumea nebuniei, atunci cînd este exagerată;

pentru Freud visul este o confidenţă, dar o confidenţă voalată făcută în termeni improprii;

pentru Jung visul este o exteriorizare specifică a inconştientului care apare în conştient.

Este bine stabilit azi (şi este poziţia noastră personală) că visul este expresia acestei activităţi mentale care trăieşte în noi, care gîndeşte, simte, încearcă, speculează, în marja activităţii noastre diurne şi la toate nivelurile, de la planul cel mai biologic la cel mai spiritual al fiinţei, fără ca noi să o ştim. Manifestînd un curent psihic subiacent şi necesităţile unui program vital înscris în profunzimea fiinţei, visul exprimă aspiraţiile profunde ale individului şi, în acest context, va fi pentru noi o sursă infinit preţioasă de informaţii variate,

Astfel ne apare fenomenologia de bază a visului.

II. POZIȚIA LUI FREUD ŞI A LUI JUNG

Să ne oprim o clipă asupra demersului nostru. Oare ce înseamnă a vrea să interpretezi visele? Mai întîi înseamnă să le înțelegi. Dar ar trebui să ne întrebăm şi: oare ce este înțelegerea? Kant - la care este întotdeauna util să revenim atunci cînd avem interogații axiomatice - a definit comprehensiunea ca o cunoaştere adecvată intențiilor noastre. Acest „intențiile noastre" face să intre în fenomenul înțelegerii toată subiectivitatea şi toate particularitățile funcțiilor psihologice şi mentale ale celui care încearcă să înțeleagă.

Prin urmare, fenomenul interpretării visului nu poate fi decît interrelațional şi subiectiv la pătrat, de pildă între doi indivizi: medic - pacient, sau între rațiunea cercetătorului şi natura de descifrat.

Dacă „intențiile noastre" variază, adică dacă presupunerile, referințele şi aşteptările cercetătorilor diferă, „comprehensiunile" lor diferă şi ele.

De aici, parțial, certurile dintre şcoli care au marcat domeniul nostru şi dincolo de care încercăm să ne situăm.

„Nimic n-ar fi mai eronat decît să pretinzi să explici visele cu ajutorul categoriilor şi a unei psihologii împrumutate de la conştient. Visul reflectă o anumită funcționare care este independentă de scopurile conştiente ale eului, de voința sa, de dorințele şi de intențiile sale. Adeseori el se opune acestora. Această funcționare se prezintă - şi tocmai în aceasta constă titlul său de noblețe - ca o 'derulare' lipsită în aparență de intenționalitate, ca tot ce se derulează în natură", aici, l-am citat pe Jung[3] . „Prin urmare, tocmai în psihologia visului prejudecățile teoretice

[3] C.G. Jung: "L'Homme a la découverte de son âme". Préfaces et traduction du Dr. Roland Cahen, 6e édition, Editions du Mont - Blanc, Geneve, et Hachette, Paris, 1962, et 8e édition, Petite Bibliothéque, Payot, 1966.

suportă cele mai violente dezmințiri şi se află cel mai puțin în largul lor[4] ".

În timp ce Freud - apropo de Freud voi fi mai scurt, prea scurt şi schematic şi-mi cer scuze de la colegii noştri freudieni - are tendința să vadă într-un vis o manifestare deja oarecum perturbată a vieții mentale sau o formă de activitate psihică care, dacă se agravează, se va îndrepta spre patologic - simtome isterice, idei obsesive şi delirante - care au deci prea puțin sens în sine şi care manifestă în cel mai bun caz o dorință mai mult sau mai puțin infantilă. Jung s-a eliberat complet de aceste prejudecăți reziduale vizavi de vis. El vede în vis o expresie spontană, normală, creatoare, a inconştientului, sub formă imaginară şi simbolică.

Freud a încercat, mai degrabă, să detecteze în vise, oarecum independent de ele - coborîndu-le la rangul de simple mijloace - perturbațiile complexuale şi patologice pe care le-ar putea conține. Jung. dimpotrivă, s-a interesat de sensul lor.

În privința psihologiei visului, de asemenea, ca şi apropo de multe alte lucruri. Jung a criticat şi continuat lucrările marelui său precedesor.

Şi, pentru a situa poziția mea, voi spune că opera lui Jung este, în ochii mei. o tentativă reuşită de a merge dincolo de opera lui Freud, nu de a o scurt-circuita, nu de a i se opune, ci de a merge dincolo.

Dacă Jung consideră ca fundamental valabile unele din datele psihologiei onirice frudiene (presupun că sînt cunoscute fenomenele de condensare, de aglutinare) el îi condamnă în schimb îngustimea şi unilateralitatea; în special, intenția de a

[4] C.G. Jung: "Ma vie", Traduction du Dr. Roland Caher et d'Yves Le Lay, Gallimard, Paris, 1967; şi "La guérison psychologique". Préface et adaption du Dr. Roland Cahen, Librairie de l'Université, Geneve et Buchet - Chastel, Paris, 1953.

reduce toate visele la un monism oarecare, fie el sexual după Freud, sau voluntarist după Alfred Adler - monismul explicației prin dorință de pildă, îi pare absolut inacceptabil - oricare ar fi pentru ființă importanța sferei sexuale sau volitive.

La urma urmei, pentru Jung, lumea viselor este la fel de bogată, la fel de diversă şi la fel de polimorfă ca şi lumea conştientului. Căci ea poate include toate structurile care privesc eul şi conştientul, nu numai afective (plăcere, neplăcere), ci de asemenea ideative, perceptive, senzoriale; visul prezintă chiar o diversitate, o bogăție, care pot depăşi cele ale conştientului; pentru că visul poate face apel, printre altele, la toate materialele psihice subliminale, amintiri, percepții şi apercepții, criptomnezii, refulări, la toate elaborările endogene, la toate conținuturile psihice în devenire care nu au atins încă pragul conştienței.

În această lume onirică şi nelimitată, visul posedă, în ochii lui Jung, o valoare care nu ar trebui subestimată: visul este pentru el - şi pentru noi de asemenea - autoreprezentarea şi autodescrierea spontană a situației actual constelată şi prezentă în inconştient. *Visul aduce un soi de bilanț interior, cel al situației intrapsihice prezente.*

Dacă noi le cerem pacienților noştri să-şi noteze visele este pentru că, mai ales, visul pacientului nostru, pe care nu-l cunoaştem decît superficial, ne conduce în grădina necunoscută, în grădina secretă în care se țes dinamismele care contează, în particular, din punctul de vedere al terapiei acestor bolnavi. Experiența a arătat că visele pot fi fie pur reacționale la o situație unde trăirea şi conştientul sînt elementul determinant, fie alcătuite din manifestări complet spontane şi endogene ale inconştientului, ca să spunem aşa fără nici o stimulare conştientă. Între aceste două posibilități extreme toate nuanțele şi toate combinațiile sînt curente.

Visul ne apare ca un punct geometric, un loc de intersecţiare a trăirii înmagazinate într-un soi de magazie cu accesorii, adică memoria vitală, şi o tendinţă care nu se poate exprima. Visătorul va extrage de aici, în funcţie de o lege dublă:

1. în funcţie de ce se găseşte aici;

2. în funcţie de o lege a selecţiei.

Cînd inconştientul vrea să exprime ceva el merge, cu o siguranţă somnambulică - e cazul să o spunem - şi caută imaginea cea mai potrivită şi cea mai expresivă pentru ceea ce vrea să zică. Această imagine este adeseori frapantă, pertinentă ba chiar impertinentă; ea exprimă cu o precizie adeseori extraordinară, ceea ce ar solicita multe fraze, ba chiar perifraze, în schimbul ei.

Astfel Jung nu poate accepta ca generală noţiunea de faţadă a visului. Departe de a nu fi *decît*, visul este adeseori tocmai ce este, adică o expresie valabilă a vieţii interioare momentan constelată, care cere să fie luată în sensul ei cvasi-literal: fără nici o concesie pentru vreo teorie, oricare ar fi ea. Faţada visului este ininteligibilitatea lui, adică proiecţia propriei noastre ignoranţe.

III. ATITUDINEA ANALISTULUI LA ÎNCEPUT

În practică, care trebuie să fie atitudinea analistului?

Analistul, în faţa acestui fenomen extraordinar polimorf, trebuie să ştie să-şi uite toate cunoştinţele, limitîndu-se oarecum la cultura sa generală, la cîteva ipoteze de lucru, cum ar fi de pildă ipoteza că există un inconştient, că în acest inconştient se ţes şi se formează unele lucruri care importă pentru viaţa, pentru echilibrul, pentru sănătatea visătorului. Şi chiar şi aceste ipoteze de lucru trebuie să fie mînuite, în fiecare caz aparte, *cu tact, nuanţă şi măsură.*

IV. NECESITATEA CUNOAŞTERII BIOGRAFIEI VISĂTORULUI

Înainte de a aborda încercarea de interpretare onirică, o primă condiţie indispensabilă este o cunoaştere biografică a visătorului, suficient de adîncă, clară şi minunţioasă pe cît posibil (roman familial, anamneza medicală, genul de educaţie, bagajul de studii, formaţie ştiinţifică şi religioasă, profesia exersată, amoruri, căsătorie, ambianţa trecută şi actuală în care a trăit şi în care trăieşte, drame exterioare, colective, intime, generale pe care a fost obligat să le trăiască; dacă a fost deportat, de pildă, este altceva decît dacă n-ar fi fost).

Înainte de a ne lansa în munca de interpretare onirică trebuie să cunoaştem fişa medicală a visătorului, care ne oferă datele privind raportul subiectului cu corpul său, schema sa corporală, statica şi dinamica, raportul său cu maladia, ba chiar şi cu moartea. Trebuie să cunoaştem planul său social care ne oferă raportul său cu societatea; dacă este sărac, nu este ca şi cum ar fi bogat; planul său sexual care ne oferă raporturile sale cu lumea tentaţiilor, cu viaţa dorinţelor şi cu obsesiile; planul sentimental care ne oferă raportul cu „tu"; planul vieţii spirituale care ne oferă raportul cu sacralul şi cu divinul; planul său formativ care ne oferă raportul cu concretul; planul profesional care ne oferă lămuriri privind activităţile sale.

V. ASOCIAŢIILE ŞI INCONŞTIENTUL PERSONAL

După ce am obţinut această cunoaştere biografică, analiza este mult mai uşoară.

Dar cum va proceda practicianul care a ştiut să se descotorosească de toate ipotezele sale de lucru, de toate impedimentele sale teoretice?

Visul fiind o exteriorizare a psihicului profund, care se exprimă numai cu vocabularul de care dispune, adică cu materialele imaginare, mai mult sau mai puțin arhaice, primitive, personale sau colective, el constituie, în general, un mesaj perfect ermetic şi incomprehensibil la prima vedere, deopotrivă pentru visător ca şi de altfel pentru analist. Analistul este , cu adevărat, de fiecare dată, ca şi Champollion în fața primelor hieroglife.

Ei bine, la Jung, ca şi la Freud, aceste asociații sînt chemate în ajutor ca să furnizeze grila care va permite desciifrarea mesajului aparent incomprehensibil. Ele sînt cele care vor permite descifrarea, în fiecare caz în parte, acestui limbaj necunoscut de toți, inclusiv de visătorul însuşi.

Asociațiile vor furniza alfabetul, vocabularul, lexicul, personale şi ocazionale ale limbajului oniric. Astfel, dacă noi am visat acum opt zile despre Marcel, şi mai visăm despre el peste 14 zile, Marcel nu va mai avea aceeaşi valoare asociativă şi nici afectivă în primul şi în al doilea caz.

Prin urmare, asociațiile sînt cele care ne permit să „decriptăm" acest mesaj formulat într-un limbaj personal şi concomitent variabil. Vedeți, aceste constatări moderne au dat lovitura de grație „cheilor de vise", stîngace şi banale.

Dar şi aici Jung, deşi a acceptat asociațiile şi le-a dat toată importanța pe care o merită, ne-a învățat să mînuim procedeul asociativ cu nuanțe esențiale: el ne-a învățat să nu ne pierdem în lanțurile asociative rectilinii care ating, oricare ar fi punctul de plecare, complexele momentan active şi constelate la visător, complexe a căror prezență nu mai este de demonstrat, a căror mărturie nu mai este de adus: existența complexelor este empiric şi ştiințific stabilită

Dacă ne pierdem în seriile asociative rectilinii, ne împiedicăm fără doar şi poate de complexe, care sînt în fiecare;

trebuie să o spunem mereu, complexele sînt un element normal, necesar, al unui psihic normal. „Psihicul" profund este pe bază de complexe, personale sau moştenite, fundamental prezente în fiinţa umană; aceste complexe sînt la fel de indispensabile unei fiinţe normale ca şi o anatomie şi o fiziologie corporale normale. Este desigur injust că aceste complexe au, la public, o atît de proastă reputaţie.

Din punctul de vedere al igienei mentale, trebuie să reabilităm însuşi termenul de complexe, care sînt deopotrivă de formative şi indispensabile pentru un organism mental ca şi astrele pe un cer înstelat: un individ care ar fi lipsit de complexe ar fi un soi de debil mental sau afectiv.

Dar, ca toate lucrurile din natură, complexele pot fi calitativ şi cantitativ rău venite. Numai atunci le remarcăm, la fel ca o indigestie stomacală, şi de aceea au o reputaţie atît de proastă. Or, împiedicîndu-ne de complexe, am putea lăsa cu totul de-o parte sensul unui vis. Astfel, dacă unul din noi va visa în această noapte o masă de conferinţă va trebui să-i cerem asociaţiile privitoare la cuvîntul masă şi cele privitoare la cuvîntul conferinţă; căci această masă nu este orice masă; ea este o masă precisă şi, dacă visul îşi dă silinţa să o precizeze, trebuie să ţinem cont de acest fapt. Trebuie să ne ataşăm într-o manieră concentrică de detaliile specifice ale visului dacă vrem să izbutim să-i discernem sensul şi nu să ne pierdem într-o înşiruire de idei la infinit.

Această metodă a asociaţiilor are o importanţă capitală pentru tot ceea ce este „tematism personal" la visător, dar există şi cazuri în care visătorul nu are nici un fel de evocări asociative. Acesta a fost unul din punctele de plecare în divergenţele de gîndire dintre Jung şi Freud. În loc de a se încăpăţîna dogmatic, ca acesta din urmă, asupra noţiunii de rezistenţă sau de cenzură (noţiuni care, natural, în multe cazuri, îşi păstrează valoarea lor fundamentală), Jung a conceput această „sterilitate ideativă şi

asociativă" a analizei ca o mărturie a faptului că ar putea exista aici, probabil, un element care nu a fost niciodată în relație cu eul și cu conștientul său. Poate fi vorba de un factor care emană, în chip endogen, din străfundurile bazale ale psihicului, fie că e vorba de un element al sintezelor personale sau dimpotrivă de un element care, deși prezent în subiect, nu este achiziția vieții sale individuale, un element inconștient, preexistent planurilor personale, deci de un element inconștient colectiv.

Această sărăcie asociativă a pacienților a fost una din piedicile dintre Freud și Jung și unul din punctele de plecare care l-a dus pe Jung la această *faimoasă noțiune a inconștientului colectiv.*

VI. METODA AMPLIFICĂRII ȘI INCONȘTIENTUL COLECTIV

Ce-i de făcut atunci cînd nu există asociații?

Ajungem la celebra metodă a amplificării. Cînd asociațiile au fost evocate, cînd toate resursele asociative au fost solicitate cu încăpățînare și epuizate fără succes, Jung consideră că practicianul este autorizat să facă un efort asociativ personal pentru a aduce oarecum pacientului „elemente de depanare" extrase din paralele istorice, etnografice, etc.; în acest sens științele, aporturile disciplinelor învecinate, ne sînt atît de utile; în acest sens sîntem recunoscători colegilor noștri din disciplinele învecinate pentru că ne-au oferit știința și contribuția lor.

Aceste paralele istorice, sociologice, mitologice, etnologice, extrase din folclor ca și din istoria religiilor, ne permit să punem conținutul visului, lipsit de asociații, în raport cu patrimoniul psihic și uman general.

Sînt perfect conștient de faptul că această intervenție a analistului se situează în cadrul general al contra-transferului. Cititorul este în general la curent cu ceea ce este vorba aici, așa

că nu voi insista: cînd sînt prezent în cîmpul vital al pacientului meu, există deja transfer şi contra-transfer; dincolo de contra-transferul spontan, pe care îl asigur prin prezenţa mea, dincolo de elementele de contra-transfer afectiv, de simpatie, de devotament, Jung consideră că analistul are dreptul, ba chiar datoria să aducă o contribuţie de contra-transfer intelectual, punînd la dispoziţia pacientului său ştiinţa de care poate dispune.

Astfel, această noţiune de amplificare intră în cadrul general al întîlnirii inter-umane care este, aşa cum se ştie deja, inseparabilă de noţiunile de transfer şi contra-transfer.

Această metodă de amplificare cere să fie mînuită cu cea mai mare rezervă şi cu cea mai extremă prudenţă, altminteri se deschide poarta la tot felul de abuzuri şi prozelitismelor celor mai negre, care nici nu îndrăznesc să-şi spună numele.

Această metodă, mînuită de cineva competent, ne permite în practică să ieşim cu bine din impasuri. Ea îi permite subiectului să se confrunte cu problemele general umane care depăşesc cu mult anvergura eului său conştient şi a persoanei sale individuale, probleme pe care adeseori el nici măcar nu bănuieşte că le duce cu sine, cînd de fapt gestaţia lor continuă în el de ani, ba chiar de decenii.

Ajunşi aici, noi sîntem mult mai bine echipaţi pentru a aborda interpretarea unui vis: ne-am dezbărat deja de cunoaşterea noastră teoretică; dispunem de o istorizare biografică a visătorului; asociaţiile sale ne-au oferit întregul său context asociativ. Metoda amplificării se străduieşte să facă la fel în privinţa datelor relevînd din stratul inconştientului colectiv.

Această metodă de amplificare, care este una din originalităţile esenţiale ale lui Jung şi ale şcolii sale, apare ca fiind concomitent o metodă de depanaj accidental şi ocazional şi, pe de altă parte, o metodă *sui generis*, care a devenit necesară prin existenţa problemelor legate de inconştientul colectiv.

Această metodă ne conduce spre aprecieri teoretice şi de asemenea spre teoria cunoaşterii. Dar trebuie să o mînuim, în practică, cu cea mai extremă prudenţă căci dacă un analist o aplică cu uşurătate, fără să fi extras materialul asociativ, fără ca pacientul să fi depăşit nu ştiu ce tabu, nu ştiu ce conţinut inflamant care nu poate fi verbalizat, dacă analistul se lansează în nu ştiu ce paralelă istorică, el crează sau riscă să creeze, la pacientul său, un soi de sechestru mental. În ciuda şi chiar datorită acestor discursuri încîntătoare, analizatul va fi şi mai incapabil să degaje conţinutul mental personal pe care nu l-a putut verbaliza. Dacă analistul se lansează cu uşurinţă în consideraţii etnografice, religioase, filozofice generale, în simbolism, el riscă să treacă pe lîngă o trăire interioară. Este neîndoielnic că unul din lucrurile care riscă cel mai mult să discrediteze şcoala lui Jung este apelul uşuratic la această metodă a amplificării.

VII. RECOLTAREA DE ASOCIAŢII

Orice efort de interpretare onirică comportă trei faze:

1. visul este visat şi mai mult sau mai puţin memorat;

3. analistul şi visătorul vor încerca aventura interpretării;

Dar, pentru a trece de la 1 la 3 trebuie să trecem prin:

2. treapta intermediară indispensabilă, care este recoltarea asociaţiilor.

Din cele trei faze cea mai delicată este, aţi ghicit, a doua. Prima este foarte simplă: visul este un automatism mental; visul este sau nu visat; el este mai mult sau mai puţin clar, mai mult sau mai puţin net, mai mult sau mai puţin vag, este memorat mai mult sau mai puţin clar, într-o manieră mai mult sau mai puţin difuză, dar el există sau nu. Modificările visului, care se produc în momentul trecerii din starea de somn la starea de veghe, trebuie să fie incluse în travaliul imaginar al visului.

Pentru a treia fază, analistul i-ar putea fi de un oarecare ajutor pacientului său şi, cooperînd amîndoi, ei vor putea să se îndrepte spre o interpretare la care, de comun acord, ar putea, dacă totul merge bine, să adere.

Dar, pentru recolta de asociaţii, în schimb, analistul nu-i poate fi, practic, pacientului decît de un mărunt ajutor: analistul şi analizatul depind de bunul plac al psihicului asociativ şi subiacent subiectului în obţinerea de asociaţii, şi de capacitatea de receptare a conştientului său, care trebuie să ştie, sau să înveţe să ştie, în cursul analizei, cu o virtute cvasi-maternală, să le adune şi să le culeagă. Căci, de fapt, aceste asociaţii apar adeseori cu multă fragilitate, în chip insuficient. Or, *ele sînt capitale*, fără ele, în majoritatea cazurilor, sensul unui vis rămîne şi va rămîne, de-a pururi, literă moartă, cel puţin pentru tot ceea ce relevă din sfera conştientului şi a inconştientului său personal.

VIII. VISUL ESTE CA O DRAMĂ ÎN PATRU ACTE

Jung ne sfătuieşte pentru a uşura claritatea şi analiza să considerăm visul ca şi cum el ar constitui o dramă prescurtată, cu ale sale patru acte:

1. expoziţia şi personajele sale, locul geografic, epoca, decorurile;
2. acţiunea care se anunţă şi se înoadă;
3. peripeţia sau drama;
4. această dramă evoluează spre punctul terminus, spre soluţionare, deznodămînt, detentă, indicaţie sau concluzie.

Această schemă de repartiţie în patru acte este în general foarte lămuritoare şi valabilă.

Despre visele, în special, care se termină prin trezirea precipitată a visătorului, Jung crede că pentru a fi reuşit să străpungă toate mecanismele fiziologice şi psiho-fiziologice

protectoare ale somnului, ele trebuie să fi conținut o tendință psihologică de o asemenea importanță sau de o asemenea urgență, încît inconștientul să le facă să treacă oarecum în priză directă în conștient pentru a fi sigur că ele nu vor scăpa conștientului și eului visătorului.

IX. NOȚIUNEA DE COMPENSARE

Una din perspectivele cele mai utile în practică este noțiunea de compensare. Nu vreau să mă pierd în planurile biologice, dar, așa cum se știe, tot biologicul este format din sisteme cu autoreglare; psihologicul, care ține de el, la o scară pe care nu vrem să o discutăm aici, nu scapă acestei norme. Orice echilibru psihologic al ființei se face, după Jung, între planurile sale conștiente și planurile sale inconștiente, în dimensiunea verticalității sale, ca la un velier între velă și chilă.

Dacă avem nevoie de o cunoaștere biografică atît de minuțioasă ca cea pe care am descris-o mai sus, este pentru că, grație acestei cunoașteri biografice, putem *căuta relația de complementaritate între situația conștientă, trăită, obiectivă a visătorului și imaginile visului său.* Există o relație de complementaritate, o relație de contrapondere realmente dinamică, între conștient și inconștient, manifestată în actualitatea mișcării sale de către vis.

Grație aportului materialelor subconștiente, revelate în vis, se vor crea extensii, compensații, ale subiectivismelor conștiente. Unilateralitățile, dorințele, angoasele, defensele, aspirațiile conștientului, vor găsi, în imaginile onirice bine înțelese o compensație salutară și prin urmare corecții esențiale.

Această noțiune de compensare asupra căreia nu vreau să insist, este de o mare utilitate practică; ea este într-adevăr, împreună cu ipoteza inconștientului, unul din criteriile pe care trebuie să le păstrăm în minte în travaliul practic.

Una din cele cîteva ipoteze de păstrat în minte este într-adevăr de a te întreba, ori de cîte ori eşti în prezenţa unui vis un pic cam obscur: oare ce vrea să compenseze visul acesta? Această noţiune de compensare este foarte uşor de mînuit cîtă vreme avem de-a face cu problemele personale ale subiectului. În caz de conflict, în caz de afectivitate alertată, căci *tocmai în caz de afctivitate alertată sîntem noi consultaţi*, putem vedea adeseori cu multă precizie ce element al conştientului cutare vis vine să-l compenseze. Această noţiune de compensare este ca şi „bara" balanţei care leagă conştientul şi inconştientul. În faţa unei afectivităţi alertate, această noţiune de legare prin compensaţie este foarte uşor de mînuit; dar gîndiţi-vă la cele zece miliarde de celule cerebrale descrise de Pr. Bremer! Acest număr egalează de patru ori populaţia globului, fiecare individ responsabil este ca un şef de guvern mondial, ba chiar al unei lumi de patru ori mai populată! Rezultanta murmurului acestor celule - dacă este îngăduit să comparăm fiecare celulă cerebrală cu un locuitor al Pămîntului - este ceea ce numesc conştiinţa mea, „inconştientul" meu fiind o rezultantă inactualizată care trece în general neobservată. Veţi conveni că compensările care se pot face în această simfonie pe nenumărate voci între conştient şi inconştient pot fi în număr practic infinit.

Complexitatea fără limite a compensaţiilor umane posibile, dincolo de schemele interpretative, dincolo de monisme, este atît de mare încît ideea compensaţiei devine foarte delicat de manevrat din momentul în care nu mai avem de-a face cu probleme imediat practice sau imediat personale; poate fi vorba de pildă de situaţii sociale, de situaţii culturale, sau de probleme spirituale.

Compensaţiile spontane care iau naştere aduc mari servicii oamenilor.

Din nefericire, facultatea reparatorie a compensaţiei nu este nelimitată.

Din momentul în care lucrurile s-au agravat, se poate întîmpla ca tentativa de compensare să fie la fel de dezechilibrată şi dezechilibrantă ca şi datul iniţial pe care trebuie să-l redreseze.

În afară de limitarea sa de către infinitatea de compensaţii posibile, această noţiune de compensare îşi mai găseşte limitarea şi în faptul *autonomiei inconştientului.* Procesele autonome ale inconştientului scot la iveală date a căror semnificaţie relevă din alt plan, din altă dimensiune a reflecţiei.

Nu este mai puţin adevărat că arta terapeutică a analizei constă într-o bună măsură în a lăsa să apară compensaţiile salutare care se ivesc, în facilitarea conştientizării lor, în accelerarea integrării lor, care vor contracara defectele şi infirmităţile unei personalităţi.

X. PERSPECTIVELE DE INTERPRETARE

O altă ipoteză de lucru pe care trebuie să o păstrăm în minte este noţiunea de perspectivă de interpretare.

Freud, după cum ştiţi, conform referinţei sale principale, supune visele la cercetarea acestor mari determinări ale comportamentului uman care sînt instinctele şi pulsiunile. Modul său interpretativ este în mare reductiv şi cauzal. Jung, deşi a recunoscut ceea ce are ca fundamental această perspectivă, ca esenţial valabil, i-a arătat limitările şi insuficienţele, ba chiar pericolele, dacă este mînuită cu sectarism şi unilateralitate. La interpretarea reductivă sau cauzală el a arătat necesitatea de a adăuga -nu este vorba de o excludere - necesitatea de a adăuga o perspectivă prospectivă, sintetică şi finală; prospectivă şi anticipativă nu în sensul unei profeţii, ci în sensul căutării „pantei energetice", afective şi libidinale, care se pot manifesta în vis, cu titlu de ipoteze de lucru.

Interpretare sintetică, căci viața mentală procedează, în afară de nevoile analizei, printr-o suită necesară şi ineluctabilă de sinteze mentale, mai mult sau mai puțin parcelate, mai mult sau mai puțin succesive, mai mult sau mai puțin generale. Din acest punct de vedere, trebuie să spunem chiar că termenul psihanaliză este unul eronat. Dacă psihanaliza nu ar face decît să analizeze şi nu ar sintetiza, ar fi o intreprindere destinată eşecului şi dăunătoare. Orice analiză şi orice efort analitic sînt urmate implicit şi automat de o sintetizare, că o vrem sau nu. (Adeseori analiştii nu o doresc de fel; aceste sinteze trecătoare, precipitate şi premature, vor trebui să fie, la rîndul lor, dizolvate şi vor sta astfel la originea unor noi obstacole şi a unor noi rezistențe, în funcție de inerția lor proprie.) Dacă visele aduc, cu contextul lor asociativ, elemente majore pentru analiza reductivă şi cauzală a unei situații sau a vieții trecute, ele aduc în acelaşi timp, cu o pertinență şi o subtilitate fără pereche, la momentul dorit, în chip cvasi-organic şi cu o consecvență fără cusur, elementele necesare sintezei travaliului analitic şi mental în curs.

Interpretare finală, în fine. Perspectiva de interpretare nu trebuie să se lipsească de dimensiunea finalității, care relevă din ştiință în aceeaşi măsură ca şi dimensiunea cauzalității. *Dimensiunea finalității nu trebuie să fie străină vieții biologice, psihologice şi mentale.*

Jung a arătat, după mulți alții, că finalitatea este o mărime, o dimensiune inerentă vieții biologice, că ea este de asemenea inerentă oricărei evoluții mentale, oricărei vieți psihice iar cauzele nu sînt adeseori decît un mijloc către un scop.

În rezumat, dacă Freud se întreabă care este cauza visului, a ce este el simptomul, Jung se întreabă pe de altă parte care îi este scopul, ce semnifică ba chiar ce simbolizează şi spre ce tinde el.

Este cît se poate de evident că această perspectivă prospectivă, sintetică şi finală, adăugată la perspectiva reduc-

toare şi cauzală, ne permite adeseori să discernem tendinţele dinamice inerente autoreglării şi autoevoluţiei psihice a unui subiect.

Psihoterapia încearcă să permită jocul, să facă să intre în joc, prin prezenţa noastră catalitică, aceste virtuţi vitale majore care sînt autoreglarea şi autoevoluţia unei fiinţe, binecuvîntările naturii, care îşi fac jocul dincolo de stîngăciile noastre de analişti.

Astfel, pentru Jung, putem acum să precizăm, visele pot fi, concomitent: 1. o expresie a trecutului trăit, fie că trecutul a fost trăit real sau pur imaginar, 2. un bilanţ al situaţiei prezente şi al compromisurilor între tendinţele de comportament şi cele intrapsihice, 3. expresia unei determinări subliminale a viitorului în gestaţie, a proiectului vital al unei fiinţe.

Să repetăm, pentru a evita orice neînţelegere, că psihologia analitică încearcă în fiecare caz în parte să concilieze metoda reductivo-cauzală şi metoda prospectivo-sintetică: e vorba aici de două perspective înfrăţite ale unui acelaşi ansamblu unitar.

XI. PLAN SUBIECT, PLAN OBIECT

Avem aici unul din punctele în care dezacordul între Freud şi Jung răzbate cu cea mai mare forţă şi totodată într-o manieră revelatoare. În unele cazuri trebuie să o spunem: trăiască divergenţele! Nu este vorba de faptul de a crea o unanimitate suspectă unde nimeni nu mai distinge ce-i aparţine. Problema e ca fiecare să-şi agite loial drapelul.

Cînd cineva îl visează pe unul din apropiaţii săi sau pe o persoană cu care întreţine relaţii vitale, bunul simţ comun dintotdeauna invită să regăsim în personajul visului personajul în carne şi oase din viaţa curentă. Visul ar trata astfel relaţia vitală dintre visător şi persoana din anturajul său. Visul, înţeles

în această perspectivă, poate atunci să reflecte o dizarmonie relațională, o neliniște, o problemă de adaptare reciprocă, proiecte, pe scurt el exprimă o problemă concretă a comportamentului sau a tensiunii interumane, este *planul obiectului*; îl iau pe prietenul meu, pe copilul meu, pe patronul meu, ca atare, ca ființă sau obiect existînd.

Dar apropo de un personaj cu care visătorul nu întreține relații importante sau nici un fel de relații, sau atunci cînd e vorba de un personaj istoric, ba chiar de un personaj pur și simplu imaginat sau fantasmatic, trebuie să mărturisim că perspectiva spontană a bunului simț se arată absolut sterilă.

Cînd visătorul îl visează pe papa Pius al XII-lea, pe Napoleon sau pe Gengis Khan, Jung a arătat că ar trebui să concepem figura din vis ca fiind expresia unui aspect al visătorului, încarnarea unei fracțiuni sau a unei „fracțiuni" din el însuși, valabil travestită și exprimată prin figura selecționată.

Astfel, dacă îl visez la noapte pe Gengis Khan, Gengis Khan va exprima partea din mine invadatoare, distrugătoare, cuceritoare; e ca și cum inconștientul ar merge să caute, din magazia de accesorii, cam ca la operă, personajul concomitent cel mai apropiat și cel mai pertinent pentru a exprima fracțiunea din mine care este în joc.

Aici, ca și în paragraful precedent, nu este vorba de perspective care se exclud; interpretarea pe planul obiectului și interpretarea pe planul subiectului sînt adeseori dificil de separat. Iar în practică, adeseori, numai prin tatonări sau în funcție de asociațiile visătorului trebuie să alegem planul clivajului, planul interpretării celei mai corespunzătoare situației exterioare, imaginii visate, situației intrapsihice a visătorului. Sînt cînd unul, cînd altul, ba chiar amîndouă, în proporții nuanțate și variabile la infinit.

Aceste două planuri de interpretare sînt ambele productive. Interpretarea pe planul obiectului va oferi indicații de compor-

tament obiectiv; interpretarea pe planul subiectului va ajuta la elaborarea introspectivă, reflexivă - în sensul de reflectare - şi intrapsihică a problemelor în curs.

Împletirea practică a acestor două planuri de interpretare continuă pînă la finalizarea lor; o reajustare a comportamentului poate aduce noi reflecţii, noi elaborări utile pentru maturizarea subiectului şi, pe de altă parte, elaborarea intrapsihică a problemelor pe planul subiectului ar putea contribui substanţial la determinarea şi la deciderea unei schimbări comportamentale.

Regăsim, apropo de aceste două planuri de interpretare, marile probleme inerente cooperării a ceea ce s-ar putea numi două realităţi, realitatea exterioară, extroversiunea, şi realitatea interioară, introversiunea, pentru care cele două planuri de interpretare al obiectului şi al subiectului nu sînt decît prelungirile în domeniul psihologiei onirice.

Această psihologie onirică trebuie să reflecte în ch[illegible] necesar, cumva, acest dat fundamental cum că lumea exterioară nu este decît una din cele două surse de impresii care ne asaltează. Cealaltă sursă este lumea interioară, care este concomitent, suportul şi lutul elaborărilor noastre intime care, rîndu-le, vor ţîşni spre exterior. Dialectica între cele două lumi exterioară şi interioară se regăseşte pe planul interpretării.

În practică şi de regulă generală, la începutul unei analize, domină planul obiectului, mai ales la subiecţii tineri, pentru a ceda treptat, pas cu pas, din ce în ce mai mult, interpretării pe planul subiectului şi elaborării intrapsihice a problemelor. Natural că această indicaţie cere să fie înţeleasă cu multă suplețe. Cu cît analizatul este mai avansat în vîrstă cu atît mai mult ne aşteptăm ca ea să nu mai corespundă.

Cu siguranţă că aţi simţit deja că există o relaţie între interpretarea reductivă şi cauzală care, esenţialmente, se situează pe planul obiectului, pentru că se caută o cauză, pe care să o

identificăm în concret, şi interpretarea prospectivo-sintetică şi finală care, în ce o priveşte, se situează mai ales pe planul subiectului.

Nu vreau să insist; totuşi problema este de o importanţă capitală. Cred că există atîtea discuţii între şcolile freudiene şi junghiene datorită planului subiectului şi planului obiectului. Pentru că şcoala freudiană ignoră planul subiectului ea ne reproşează, nouă junghienilor, atitudinea noastră nuanţată vizavi de fenomenul transferului. Întrucît colegii noştri freudieni ignoră această dimensiune a planului subiectului, totul trebuie să treacă pentru ei pe planul obiectului. Ei trebuie să încarneze totul cu aceeaşi seninătate, şi pe Lucifer şi pe Dumneze Tatăl, într-un interval de cîteva zile, săptămîni sau luni, ceea ce este extrem de dificil! Cînd am putea, graţie interpretării pe planul subiectului, să ajutăm pacientul să înţeleagă că multe lucruri privesc demonismul său sau idealismul său interioare. Nu am avea nevoie, cum e cazul la freudieni, să încarnăm toate trăirile lui prin transferul în personalitatea analistului.

Cred că în ziua în care colegii noştri freudieni vor accepta această noţiune a planului subiectului, majoritatea discuţiilor, de altminteri vane, astăzi, între şcoli, cît şi majo-ritatea divergenţelor noastre teoretice se vor destrăma[5].

XII. SERIILE DE VISE

Ceea ce dă toată soliditatea şi toată validitatea sa travaliului de analiză onirică în psihoterapie, nu este interpretarea unui fragment de vis, este studiul şi interpretarea unei serii de materiale onirice ale subiectului, pe o porţiune de

[5] Urmează un scurt pasaj pe care nu l-am mai tradus în care autorul se adresează direct adepţilor freudieni. Nu are nici o relevanţă în contextul problematicii onirice (n.tr.).

viață mai mult sau mai puțin prelungită. Dacă nu avem decît un fragment de vis, am face mai bine să schimbăm specialitatea! Căci ar fi o activitatea relativ hazardoasă amintind mai degrabă de ghicitorie.

În cursul interpretării unui vis, erorile sînt întotdeauna posibile. Ceea ce-i va oferi siguranță travaliului de analiză onirică, este studiul seriei de vise ale aceluiaşi subiect. Studiind o serie de vise, pe o perioadă mai mult sau mai puțin lungă, vom întîlni repetiții tematice, care scot în evidență într-o manieră fundamentală, sub o formă de fiecare dată nuanțată şi un pic diferită -revelînd „panta evolutivă" a subiectului - marile teme ale personalității studiate, ba chiar filozofia sa, miturile personale şi colective, „mitologemele" sale individuale.

Dacă, în cursul travaliului, sînt comise erori - şi uneori ele există -, visele ulterioare, grație mecanismului de compensare despre care am vorbit mai sus, grație interferențelor subtile între conştient şi inconştient mobilizate, vor comenta, oarecum, interpretările precedent formulate, confirmînd pertinențele, infirmînd erorile, permițîndu-ne astfel să rectificăm *a posteriori* o îndoială care a subzistat eronat, sau o afirmație prea categorică avansată.

Grație studiului unei serii de vise, travaliul analitic poate fi comparat cu o sinusoidă care oscilează şi se amortizează în jurul axei sale ascendente.

În practică, este cît se poate de evident că aceste serii de vise sînt comparabile cu un film cu numeroase episoade, cam la fel ca acele filme ale epocii mute, în 1925, ca „Le maître de forges" unde în fiecare săptămînă găsim un nou episod.

Surpriza, da! minunarea practicianului, nu este mică, să constate această coeziune interioară şi această coerență extraordinară a materialelor, acolo unde pînă la Freud şi Jung nu se credea că s-ar putea găsi altceva decît incoerență, dezordine, confuzie alogică, în timp ce seriile de vise exprimau un minunat

talaz vital, constructiv şi dinamic, dacă s-ar fi ştiut să fie urmat şi utilizat.

În general, materialul oniric al unui subiect în analiză este atît de abundent încît se întîmplă să nu putem examina toate visele sale într-o manieră exhaustivă, din lipsă de timp. La fel, în practică, o interpretare nu epuizează aproape niciodată sensul şi semnificaţia unui vis ci se limitează la ceea ce pare practic util.

Trebuie să ne consolăm pentru că nu există aici un inconvenient major. Experienţa a arătat că dacă un lucru important a fost neglijat el va reapare în materialele ulterioare.

Un vis bine înţeles, bine asimilat îl ajută pe visător să facă asemenea progrese sau îi deschide asemenea orizonturi încît neglijarea unor vise din lipsă de timp nu este un necaz ireparabil.

XIII. ATITUDINEA ANALISTULUI

Încă o dată, în faţa acestei lumi fascinante şi cu multiple faţete, aşa cum am mai spus, atitudinea dezirabilă a analistului, în cursul acestui travaliu de analiză onirică, este o atitudine pe care Freud a definit-o ca fiind una de atenţie flotantă şi neconcentrată. Trebuie să laşi lucrurile să se deruleze şi cred că analistul este adeseori comparabil cu un bun mamoş, un bun radiolog, un bun catalizator al recoltei asociative în particular.

O interpretare de vise reuşită constituie un acord, acord între analizat şi analist. Nu este vorba de fel de vreo competiţie intelectuală; cei doi protagonişti trebuie să poată să adere valabil la interpretarea găsită şi propusă în comun. Nici pentru unul şi nici pentru celălalt, o repet, nu poate fi vorba de o confruntare intelectuală. Pentru tratament în particular, ar fi eronat, ba chiar periculos, ca analistul „să aibă dreptate împotriva pacientului"; marele viraj, marea revoluţie psihiatrică, începînd cu primele lucrări ale lui Freud, este că de aici înainte psihiatrul „nu ştie

mai bine" decît pacientul său. Psihiatrul, din acest moment, în loc de a fi un soi de *pater familias* şi de autocrat, se află la dispoziţia pacientului; el urmează înclinaţiile acestuia. Nu încape vorbă ca analistul să aibă dreptate împotriva pacientului său, ceea ce n-ar suscita decît reticenţe şi rezistenţe care, într-un atare caz, ar fi bine fondate.

Aici se pune problema de a ajuta pacientul să atingă mai mult decît o înţelegere pur intelectuală. Dacă analiza constituie pentru Jung „arta liniştii, populată şi creatoare", este pentru că această linişte, graţie unui moment acut al metabolismului ideativ - dacă îmi permiteţi această imagine - trebuie să ajute subiectul *să simtă în fiinţa sa proprie discursul psihologic al cărui teatru este el, să participe emoţional la acest discurs,* pentru care visul, fragment retezat dintr-un curent inconştient fără îndoială necurmat, nu este decît un exponent fragmentar.

Prin urmare, trebuie să-l aducem pe visător să trăiască emoţional afectivitatea şi conflictele viselor sale.

XIV. INTERES PRACTIC

Interesul practic al travaliului nostru oniric de pînă acum este că *visul aduce perspectiva inconştientului;* interpretarea sa fie că este verbalizată sau implicită, face manifestă perspectiva inconştientului, plasînd progresiv pacientul în axa psihicului său profund. Totul se întîmplă ca şi cum analistul - dacă interpretează un vis, ceea ce de altfel el nu face întotdeauna - s-ar insinua în perspectiva inconştientului subiectului pentru a-l ajuta să simtă şi să descopere, sau chiar pentru a indica cu voce tare conştientului visătorului ceea ce inconştientul exprimă în imagini.

Este şi motivul pentru care analizatul este înclinat să-i atribuie analistului său puteri „supranaturale" adică transcon-

ştientiale, tocmai acelea din inconştientul său. De unde, în parte, şi acest *faimos fenomen al transferului.*

În cursul travaliului analitic, firește, el trebuie să țină cont şi de perspectiva conştientului; numai ținînd cont deopotrivă şi de perspectiva conştientului ca şi de cea a inconştientului vom putea avansa spre confruntare, spre înfruntare şi, de aici, spre armonizarea acestor două planuri majore ale unei personalități: conştientul şi inconştientul, care trebuie să parvină la o armonizare, la o conviețuire ideo-emoțională.

Adeseori, pentru că pacienții noştri sînt deja subiecți cu conştient fragil, trebuie, cu cea mai mare grijă, să menajăm valorile lor conştiente, căci dacă le-am călca în picioare am distruge şi conştientul, aşa încît nu ar mai exista nimic care să fie prezent pentru a integra materialele care vor apare.

Vor rezulta din această procedură luări de cunoştință succesive şi progresive, adăugîndu-se unele altora; acestea se acompaniază, ca de un şoc în retur, de o acțiune consecutivă asupra inconştientului. Conştientizarea ne apare astăzi - *şi este unul din meritele istorice ale lui Freud de a fi scos în relief această noțiune de „luare de cunoştință"* - drept detonatorul oricărei reacții în lanț care debutează la nivel conştient, care se perpetuează şi se derulează în profunzimile ființei şi care, din lanț în lanț, din care noi nu cunoaştem de altminteri decît cîteva, merge "să se piardă în intimitatea silențioasă a țesutului", pentru a folosi frumoasa expresie a Pr. Leriche. Atingem aici îndeaproape *însăşi medicina psihosomatică.*

Astfel, analiza viselor, grație interferențelor între conştient şi inconştient pe care o declanşează ea, în ambele sensuri, va prezida la o mobilizare a energiei psihice, la eliberarea sa din simptome şi, în bună parte, la transferul ei din inconştient în conştient.

De îndată ce pacientul „înțelege"[6] - în sensul mai larg şi nu numai intelectual - îndată ce el simte, „bungheşte" semnificația,

[6] „Cuprinde" - literal în limba franceză, în text (n.tr.).

nouă pentru el, a unui vis, şi iată că se deschide o nouă perspectivă asupra cutărei sau cutărei probleme sau asupra vieţii însăşi; această lărgire a cîmpului conştienţial constituie pentru orice viaţă mentală individuală un fapt major. Dar în cazul nevrozaţilor pe care îi tratăm, care au din cauza nevrozei lor un cîmp conştienţial strîmtorat şi restrîns, această lărgire este de două ori importantă. Va fi atinsă, graţie viselor, o nouă treaptă de conştiinţă şi vor deveni posibile noi sinteze.

Este ceea ce Jung a arătat a fi calea integrării personalităţii; adică, dintr-un anumit punct de vedere, viaţa redată unei persoane umane, legitim definită ca o integrare integrantă. Ansamblul constituie ceea ce Jung a numit *calea „individuaţiei"*.

De altminteri, după cum vedeţi, orice travaliu analitic se va situa pe patru planuri:

1. un plan al confidenţei, în care pacientul se confe-sează,

2. un plan al analizei transferului care s-a format în cursul confesiunii,

3. un plan de educare şi de auto-educare, pacientul trebuind să se situeze în faţa a ceea ce el însuşi a descoperit,

4. un plan de metamorfoză şi de transformare a personalităţii, în care converg şi se consolidează trei planuri de acţiune.

Aceste patru planuri sînt perpetuu impletite iar eu nu le-am separat decît într-un scop didactic.

Lucrările cele mai recente în neuro-fiziologia somnului şi a visului confirmă, dincolo de orice aşteptări, importanţa vederilor asupra visului pe care tocmai le-am expus.

De acum ştim că noi visăm în mai multe faze noapte de noapte şi că dacă împiedicăm un subiect de experienţă să viseze el prezintă nervozitate şi, după circa zece zile, tulburări mentale.

Visul are deci o importanţă vitală. El este, pare-se, exponentul unei funcţii recuperatoare şi integratoare a cărei

importanță nu e cu nimic mai prejos decît cea a circulației sau a respirației.

În timpul somnului se produce un travaliu mental şi psihic infraconştient care are cele mai mari consecințe:

1. El face să dispară din conştient trăirea care trebuie să treacă în uitare şi în memorie, redînd conştientul la trezire disponibil pentru o nouă zi. (Surmenajul apare atunci cînd materialele se acumulează în aşa măsură încît nu mai pot fi elaborate în timpul somnului: ele sînt cumva dispuse pe o cale de garaj intermediar între conştient şi memorie, aşteptînd să poată, într-un moment de acalmie, să fie reluate de travaliul integrator şi transferate în memorie.)

2. Travaliul integrator inconştient apare deci ca o „femeie de serviciu" a conştientului. Toate detaliile acestui travaliu, în lipsa căruia conştientul s-ar supraîncărca în loc să se uşureze, dispar, sînt uitate.

Acest travaliu integrator se face deci în maniera cea mai discretă, cea mai puțin vizibilă, cea mai utilă şi mai economică cu putință, redînd disponibilitatea aparatului mental pentru realul lumii şi trăirea de mîine.

3. Nu este reținut sub formă de vise decît ceea ce mai este încă important pentru conştient, sau ceea ce are nevoie să fie supus unui nou examen de către conştient, după o elaborare insuficientă la acest nivel şi un refuz valabil pentru inconştient care pronunță un „nu-i loc" în această privință.

„Uitarea viselor", atît de des criticată, pare să fie deci, în perspectiva globală a acestui travaliu integrator, o măsură economică de cea mai înaltă utilitate. Memorarea, adeseori mediocră, a viselor, care necesită efort şi voință, temperează, la invitația analistului, uitarea prea radicală.

Căci, la urma urmei, este vizibil că eforturile analizei şi ale psihoterapiei analitice vizează să redobîndească şi să perfecteze

ceea ce a fost insuficient, datorită destinului nefast al eredității sau al ambianței educative, sau ceea ce a fost rău structurat în integrarea spontană.

De unde utilitatea metodelor terapeutice care fac deliberat apel la inconștient, la preconștient, la imaginația activă, la vis.

S-a văzut prea mult în imaginație numai aspectul său imaginar neglijîndu-se aspectul său creator, integrator și vital.

Ajutîndu-i pe pacienții noștri să-și mobilizeze, să-și mlădieze imaginarul, să-și situeze propriul eu în fața imaginației lor și să colaboreze cu ea, psihoterapiile analitice fac o lucrare dintre cele mai utile: ele substituie un om unificat omului parcelat care era omul bolnav. Ele îi permit să se degajeze dintr-un trecut în sînul căruia era rău structurat, să trăiască într-un prezent mai calm, mai destins și mai senin, să-și găsească panta viitorului său, panta unei ființe în lume care corespunde adevărului său și autenticității sale.

Pînă la revoluția analitică, că fiecare, bărbați și femei, ar poseda un suflet rămînea - lăsînd la o parte mistica - un postulat teoretic sau dogmatic.

Începînd cu psihanaliza și mai ales cu aportul lui C.G.Jung, acest postulat a devenit realitate concretă și posibilă pentru fiecare, pentru trăirea fiecăruia, de la cel mai strălucitor și mai dotat la cel mai umil și mai modest!

XV. PERSPECTIVE GENERALE ȘI CULTURALE

Din punct de vedere general, și aceasta va fi concluzia mea, analiza onirică este un lucru capital pentru o civilizație și pentru spiritul acesteia.

Că o civilizație acceptă numai și principiul analizei onirice, aceasta echivalează cu suspendarea condamnării sub care au gemut, timp de secole, potențialele irațională ale ființei

şi ale fiinţelor; din acest moment iraţionalul este impus de raţionalul însuşi - de un raţional care a ştiut să-şi depăşească şi să-şi recunoască limitele şi restricţiile - ca tranziţie necesară între cunoaşterea logică pe de o parte şi carnea vie şi trăirea, pe de altă parte.

Astfel, după cum vedem, dialectica tradiţională devine un raport triangular. Căci orice efort care ne apropie de demersul gîndirii hegeliene, declanşează la nivelul psihologic eliberarea extraordinarelor forţe. Cred că amicul meu Pr. C.A.Meier a zis că „sinteza activităţii psihice conştiente şi a activităţii psihice inconştiente constituie esenţa însăşi a travaliului mental creator".

Dacă vreţi, omul este o „boltă", dar, din ce în ce mai mult, începînd de o jumătate de secol, este evident că cheia de boltă este psihicul său.

Visul şi studiul său ne deschid orizonturi neaşteptate; erupţia acestei noţiuni de inconştient în vieţile noastre, prin visele noastre, ne obligă pe toţi, pe toţi izolat sau împreună, să căutăm noi scheme de viaţă şi de gîndire.

XVI. EXEMPLU DE INTERPRETARE

1. Vom demonstra printr-un exemplu, pe cît posibil scurt şi concis, utilizarea practică a celor 15 paragrafe care sînt ca şi 15 axe de reflecţie.

Exemplul pe care l-am ales şi pe care vi-l propun este următorul: unul din pacienţii mei mi-a povestit următorul vis: „STAU ÎN PICIOARE ÎNTR-O ODAIE ŞI TREBUIE SĂ ÎNGHIT UN PEŞTE CRUD".

Să ne punem pe treabă şi să aplicăm succesiv cele 15 perspective metodologice pe care le-am descris.

Cu privire la paragraful I:

Este sigur că acest vis, derulat în liniştea unei nopţi, aruncă o provocare raţiunii, înţelegerii, ba chiar oricărei teorii; dorinţă

sexuală[7], voință de putere[8], refulare, nu vedem, la o primă aproximare, cum ar putea una din aceste teorii să cadreze şi să explice în chip satisfăcător acest exemplu, exemplu pe care l-am ales tocmai pentru că este foarte scurt şi simplu.

Freud a zis că visul ar fi „via reggia" spre inconştient. La prima vedere această cale regală pare mai degrabă un labirint întortocheat, puțin promițător şi puțin încurajator.

2. Apropo de exemplul nostru, să ne păzim de concluzii precipitate, dar să rămînem animați de ipoteza de lucru că inconştientul pacientului nostru are să ne învețe ceva prin acest mesaj.

3. Oare, nu avem cumva impresia în fața exemplului nostru că sîntem în fața unui text ininteligibil şi indescifrabil? Fațadă sau nu, trebuie să întruchipăm problema acestui vis în toată amploarea ei. Dacă acceptăm această cale de abordare vom vedea că aplicarea paragrafelor următoare ne va permite, pas c pas, să elucidăm enigma.

4. În privința exemplului nostru, iată elementele biografice de care dispunem: este vorba de un bărbat de 30 de ani, căsătorit, tată de familie, venit să ne consulte pentru o timiditate, un fel de blocaj, o rigiditate, o apraxie, un randament total insuficient Ansamblul se prezintă ca o nevroză difuză şi uşoară la prima vedere, dar se va revela a fi mult mai gravă şi mai profundă.

În general era sănătos, avea o situație socială satisfăcătoare pentru vîrsta sa, şi multă ambiție. Viața sa sexuală cu soția era normală, făcuse o căsătorie din dragoste, făcuse studii superioare care-l costaseră un efort substanțial, căci el provenea dintr-un mediu modest şi, dotat aşa-şi-aşa, a trebuit să se agațe serios de studiile sale pentru a ajunge să-şi realizeze ambițiile.

5. În privința exemplului nostru: iată asociațiile pe care le-a avut visătorul, apropo de visul său:

---

[7] Teoria lui Freud (n.tr.).
[8] Teoria lui Adler (n.tr.).

stau în picioare: „nu aşezat"

într-o odaie: „această odaie îmi aminteşte de cabinetul analistului unde are loc tratamentul meu"

trebuie să înghit un peşte crud: „peştii sînt locuitorii adîncurilor acvatice. Faptul că sînt cruzi mă dezgustă."

6. În privinţa exemplului nostru:

Elementele de care dispunem pînă acum ne permit să înfăţişăm visul cam aşa: acest vis are cumva un raport cu tratamentul psihanalitic al subiectului, pentru că visătorul stătea în picioare într-o cameră care îi evoca cabinetul analitic. Acest vis se înscrie deci în linia generală a tratamentului. Totuşi, şi în această privinţă remarcaţi fineţea extraordinară a inconştientului: visătorul stă în picioare, la care asociază „nu aşezat", ceea ce pare să însemne - pentru că un tratament analitic se petrece aşezat (la Jung) sau culcat (la Freud), dar nicidecum în picioare - că subiectul nu a izbutit încă lăuntric să intre în tratament. Totul se întîmplă ca şi cum el ar fi încă în afară, ca şi cum el n-ar fi intrat încă în jocul analitic. (Eram cam la a zecea şedinţă.)

Iar în această situaţie el trebuie să înghită un peşte crud.

Am putea ipoteza că tocmai pentru că nu a înghiţit încă acest peşte crud procesul analitic nu a început cu adevărat.

De altminteri, trebuie să ne întrebăm ce e cu peştele ăsta. Or, din nefericire, aici asociaţiile visătorului îi lasă pe visător şi pe analist într-o pană totală. Visătorul asociază numai că peştele este un locuitor al adîncurilor acvatice.

Ne învîrtim zadarnic împreună cu visătorul în jurul acestui peşte: nici o asociaţie.

Natural, am fi tentaţi în acest moment să recurgem la metoda amplificării şi să căutăm o elucidare în simbolica generală a peştelui.

Dar ce drum să apucăm?

1'. oare să reţinem peştele ca simbol falic? Peştele ar evoca atunci sexualitatea şi acest vis l-ar pune pe visător, oarecum,

în poziția de a înghiți, adică de a accepta și de a integra sexualitatea sa. Sau

2'. trebuie oare, amintindu-ne de expresia „a fi ca un peşte în apă" să reținem mai degrabă ideile de adaptare şi de arivism, îndrăgite de Adler?

3'. dar s-a mai zis de acest peşte că este crud. Ar trebui oare după senzația de dezgust să ne plasăm într-o perspectivă plăcere-neplăcere? Sau,

4'. în fine, să reținem mai degrabă simbolismul general al lui Christos care, după cum se ştie, era desemnat în creştinismul primar cu termenul „ichthys", peştele?

Ştiți desigur că pentru Jung Christos simbolizează Sinele, totalitatea, perfecțiunea globală a unei ființe. Fără îndoială că pacientul nostru trebuia să o realizeze, dar orice analist ştie că aşa ceva este extrem de dificil şi că necesită un travaliu de sine îndelungat.

Vedeți primejdia: să inculcăm subiectului o psihologie care n-ar fi a sa, primejdie cu atît mai mare cu cît în psihoterapie, cam ca la dentist, ceea ce contează este mai ales ceea ce scoatem, chiar mai înainte de a ne gîndi să punem oarece în loc; îndată ce piedicile au cedat, însăşi natura participă la reconstrucție, actualizînd potențialitățile prezente, posibilitățile creatoare.

Aşa că eram în mare încurcătură; dar văzînd că pacientul meu avea un aer vizibil jenat, am insistat din nou, şi visătorul a sfîrşit prin a-mi zice:

„Ei bine, doctore, există ceva aici care nu-mi vine să vă spun, pentru că mi-e jenă şi mi-e ruşine. Ceva ce n-am spus nimănui, iar dumneavoastră sînteți primul căruia îi zic: iată, socrii mei sînt pescari."

Altfel spus, socrii săi erau negustori de peşte, soția sa era fiică de negustori de peşte, iar el se căsătorise cu ea pentru că nu avusese încotro.

Ori această corporație, deşi absolut onorabilă este, socialmente vorbind, foarte rău văzută, acesta fiind faptul care, evident, îl făcea pe visătorul nostru să nu se simtă „în apele sale", pe care îl ascundea cu grijă şi la care el personal refuza să se gîndească; un fapt pe care îl ascundea de ceilalți şi îl refula pentru sine însuşi.

Este inutil să spunem că, dacă analistul s-ar fi lansat cu uşurătate în considerații psihologice, sexuale sau voluntariste, adică freudiene, adleriene, ba chiar junghiene, în considerații etnografice, filozofice, religioase, sau ce ştiu eu, asupra simbolismului general al peştelui, trecînd pe lîngă acest fapt major care avea pentru economia internă a visătorului o importanță foarte mare - faptul că soția sa era fiică de pescari - am fi deschis cu siguranță uşa la nenumărate neînțelegeri: după nişte discursuri atît de frumoase, pacientul nostru n-ar fi izbutit să scoată niciodată acest fapt la iveală. Prin urmare, am fi contribuit involuntar la crearea unui sechestru mental în lumea interioară a pacientului care ar fi avut, structural şi dinamic în viața sa, un rol şi o importanță care s-ar putea compara cu un corp străin într-o articulație, care este astfel blocată şi doare.

Este sigur că unul din lucrurile care riscă să discrediteze cel mai mult Şcoala lui Jung este apelul mult prea uşor la această metodă a amplificării, cu un recurs insuficient la alfabetul asociativ personal şi la verbalizare.

Dar, notați bine ceea ce urmează: înțelegem din acest moment, lămuriți de această revelare biografică a visătorului, că el ar fi rezistat mult şi bine - circumstanță care paraliza analiza, şi după care pacientul s-a putut aşeza în fine pe fotoliul său - pentru că înghițirea peştelui însemna:

1'. să înghită, să-şi accepte sexualitatea şi situația penibilă în care l-a antrenat ea (perspectiva freudiană);

2'. să domine însăşi această situație socială penibilă (perspectiva adleriană).

În aceste două perspective însemna să-şi accepte socrii şi să se accepte pe sine însuşi, acest sine însuşi care îşi alesese nişte socri nepotriviţi; însemna deci, vis-a-vis de celălalt şi de sine însuşi, să dea dovadă oarecum de caritate creştină.

3'. Or, invers, dacă pacientul nu mi-ar fi oferit asociaţiile sale şi dacă noi am fi reţinut perspectivele amplificatoare ale peştelui, simbolul lui Christos, înghiţirea peştelui ar fi însemnat: să-şi accepte creştinismul şi pe această cale subiectul ar fi trebuit să se întrebe, oare, ce nu a acceptat el din sine însuşi şi din lume. Adică, curînd, el s-ar fi întîlnit din nou cu problema socrilor săi.

Ceea ce ni se pare fundamental în mijloacele de care dispunem actualmente pentru a interpreta un vis este această *convergenţă a căilor interpretative.*

Dacă o amplificare este reuşită ea trebuie să se întîlnească cu rezultatul obţinut graţie asociaţiilor, dacă au existat asociaţii, şi a căror lipsă ea remediază.

Cum o spune înţelepciunea populară: „Toate drumurile duc la Roma". Oricare ar fi calea de gîndire, trebuie să ajungem la Roma, adică la adevărul interior al visătorului, aşa cum se exprimă el într-o manieră imaginară, în chip extraordinar de pertinent, ba chiar impertinent, în imaginea unui vis.

7. Vedem astfel din exemplul nostru dificultatea care există atunci cînd purcedem la recoltarea de asociaţii. Mult depinde de un detaliu biografic, de o asociaţie oferită sau nu! Această dificultate provine din însăşi dialectica *rezistenţelor.*

De altfel noi nu îndrăgim acest cuvînt „rezistenţe" care implică întotdeauna ideea de rezistenţă „împotrivă"; împotriva conştientizării şi împotriva analistului care este catalizatorul şi promotorul lor, adică acest cuvînt „rezistenţe" pune, pare-mi-se, prea mult în prim plan analistul şi narcisismul său.

Adeseori avem de-a face mai puţin cu o rezistenţă împotriva analistului cît mai ales cu o modalitate de *inerţie şi de conservatorism care marchează toate structurile mentale*

existente. Înainte de a fi înlocuită de o alta, o structură mentală existentă, activă şi trăită în conştient opune la fel de multă rezistenţă la substituirea ei cu o alta ca şi un guvern la înlocuirea sa cu un altul. Dacă corpurile fizice au calitatea inerţiei, structurile mentale o prezintă şi ele, agravată de lene, încăpăţînare, convenţii. După propria noastră experienţă, inerţia mentală este şi ea adeseori de acuzat ca şi rezistenţele inconştiente şi cu atît mai mult active.

Nu vrem să insistăm, dar acest cuvînt „inerţie" credem că trebuie să fie şi el introdus în terminologia analitică, căci el are imensul avantaj de a dezintoxica, cel puţin parţial, în mintea pacientului şi neiniţiatului, confruntarea între analizat şi analist.

Oricum ar fi, şi cum am văzut-o din exemplul nostru, recoltarea asociaţiilor purcede, de la un capăt la altul al analizei, din dialectica dintre progresul conştientizărilor şi dificultăţilor (rezistenţe, inerţie) care le fac atît de dificile.

8. În exemplul nostru, în primul act: personajul, unic de altfel, este visătorul, în acest loc foarte special al geografiei sale interioare care este cabinetul analistului său.

Al doilea act: visătorul stă în picioare. Am văzut că aceasta indică pietrificarea momentană în denersul său analitic.

Al treilea act: peripeţia este marcată de faptul că el trebuie să înghită un peşte crud.

Al patrulea act: aici, în visul nostru atît de scurt, lipseşte iar lipsa sa deschide poarta demersurilor interpretative pe care le încercăm.

Această perspectivă într-un vis atît de scurt nu este desigur capitală, dar în visele mai lungi şi chiar în visele care sînt un soi de romane fluviu, această perspectivă este de o mare utilitate.

9. În exemplul nostru ni se pare destul de evident că visul vine să compenseze refuzul în care s-a închis pînă acum visătorul.

10. În exemplul nostru, într-o perspectivă reductivă, visul se reduce la problema socrilor, şi putem afirma că aceasta din urmă este cauza lui. Dar într-o perspectivă prospectivă, dacă povestea peştelui are drept cauză problema socrilor, soluţia pe care şi-o propune subiectul pentru a ieşi din impas este de a înghiţi situaţia, de a nu se sinchisi de ea, de a nu continua să facă din ea o maladie a mîndriei şi a orgoliului, o disociere *persona-umbră*, adică mască socială şi conţinuturi mai mult sau mai puţin refulate şi culpabilizate.

Notaţi cu luare aminte că *această soluţie prospectivă, sintetică şi finală nu vine de la sine.* Cauza socri este precisă şi univocă, în schimb nu şi perspectiva finalistă. Visătorul ar fi putut visa mult şi bine în prezenţa aceleiaşi dificultăţi, aceeaşi cauză, chiar dacă ar fi plecat în America cu soţia şi copiii, sau ar fi plecat singur în Australia, sau chiar dacă ar fi divorţat, sau regresînd, ar fi perpetuat adolescenţa, celibatul sau mai ştiu ce?

Finalitatea ar fi fost alta şi imprevizibilă: interesul visului, este că el propune precis un răspuns pe măsură, cel mai personal şi mai nuanţat corespunzînd subiectului în ceea ce are el ireductibil original, şi în corcondanţă cu stadiul său de evoluţ şi de maturizare în momentul visului. Aş putea să vă dau nenumărate exemple în acest sens, dar nu l-am ales decît pe acesta întrucît el oferă o „concluzie" pastorală şi moralizatoare.

Vedeţi că un simplu vis a luminat într-o manieră largă şi suverană o situaţie fără îndoială banală, la care subiectul, din motive pe care le vom vedea, a reacţionat închizîndu-se într-o patologie nevrotică. Pentru moment, să reţinem numai că motivul visului sînt socrii şi că panta de dorit sau dorită de fiinţa mentală a subiectului este de a-l accepta creştineşte.

11. În exemplul nostru, planul obiectului care intersectează planul cauzal este clar, adică socrii care sînt desemnaţi în carne şi oase de acest vis.

Dar de ce oare i-a investit visătorul cu atîta importanță? Să presupunem, pentru a înțelege ce vreau să zic, că socrii și toate circumstanțele realității nu ar exista, și că toate aceste circumstanțe ar fi fost inventate de visător, că ele sînt produsele imaginației sale. Ne-am afla atunci pe planul subiectului, iar socrii și circumstanțele care îl înconjoară ar încarna o problemă personală a subiectului: cea a extracției sale sociale pe care el, visătorul, o consideră mult prea modestă.

Altfel spus, socrii ar încarna *inferioritatea* visătorului. Tocmai din această cauză, pare-se, pentru că el și-a proiectat propria sa *umbră* și inferiorițile sale asupra socrilor, el i-a investit cu atît de mult libido negativ. De altfel, el își trăiește în contactul cu ei propria sa problemă interioară ca și cum ar fi o problemă exterioară de relație: el a „externalizat" drama și tensiunile nevrotice care se agită în el.

Iată, fără îndoială, de ce pacientul ridică totul la rang de afacere importantă, și se îmbolnăvește, și de ce socrii săi au devenit, printr-o neînțelegere tristă și atît de frecventă, țapul ispășitor al problematicii sale intrapsihice.

Vedem așadar că planul obiectului camuflează adeseori planul subiectului. Problema socrilor a devenit o problemă afectivă gravă care a perturbat serios comportamentul visătorului și i-a pus în pericol chiar și căminul, căci el a simțit vibrația - cu simplul prilej al socrilor care nu a fost decît o ocazie propice, iar dacă n-ar fi existat aceasta ar fi apărut cu siguranță altele - tuturor problemelor sale de joasă extracție, de inferioritate, probleme jenante atunci cînd tînjești să devii o mare personalitate. Acest lucru ne permite să constatăm de altfel, în trecere, că nu există complex de inferioritate. Ceea ce desemnăm astfel este întotdeauna un complex de inferio-superioritate (sau, invers, superio-inferioritate).

Intricația acestor două planuri de interpretare apare în exemplul nostru în chip limpede.

Pe planul obiectului, acceptîndu-şi socrii în carne şi oase, visătorul, graţie acestei detente, va constata eficacitatea virtuţilor creştine ale toleranţei, ba chiar ale iertării, şi va reflecta în această privinţă. Graţie planului obiectului el va fi pacificat în viaţa sa relaţională şi îmbogăţit pe planurile subiectiv şi intrapsihic. Pornind din afară el va face un progres de maturizare interioară. Dar, viceversa, dacă, neglijînd planul obiectului, am demara pe planul subiectului, visătorul înţelegînd şi resimţind tot ceea ce proiecta din el însuşi şi din incompletitudinile sale asupra socrilor, inocenţi la urma urmei, relaţiile cu aceştia s-ar fi aplanat şi s-ar fi dezintoxicat ca prin farmec. De unde şi nenumăratele repercursiuni în menajul visătorului; soţia sa, de pildă, n-ar mai fi fost împărţită între soţ şi mamă.

După cum vedem, această noţiune de plan al obiectului şi plan al subiectului permite *discutarea şi distincţia fină a aparenţelor*. Într-o expunere ca aceasta lucrurile devin atît de evidente şi de clare încît cititorul are fără îndoială impresia că autorul îşi pierde vremea, în practica sa analitică, cu forţarea unor uşi deschise. În realitate nu e deloc aşa. În viaţă, există o intricaţie şi o întreţesere atît de fină între realul obiectiv şi subiectivul proiectat, încît un subiect chiar foarte inteligent este incapabil să o scoată singur la capăt. În faţa atîtor pseudo-obiectivităţi aparente, mintea neagă intrapsihicul proiectat. Nu vrem să insistăm aici asupra acestui aspect, dar această atitudine curentă ni se pare că răspunde la trei motivaţii:

1'. regula orbirii specifice, pe care am descris-o altun-deva (7' *Cahier Laënnec,* 1950, nr.3).

2'. Faptului că proiecţia modifică, travesteşte, atenuea-ză percepţia, ansamblul proiecţie-percepţie devenind un conglomerat indescifrabil.

3'. Faptului rezistenţelor afective active care provin din narcisismul inerent al oricărui eu: acesta din urmă preferă întotdeauna să incrimineze pe un altul decît pe sine însuşi.

12. Am ales ca exemplu un vis excesiv de scurt. A exemplifica această noțiune de serie de vise ar necesita mult loc şi expunerea unui material bogat, de care dispune din plin orice analist experimentat, dar nu o putem face aici.

13. În exemplul nostru, analistul nu este prezent decît în marjă, mai mult virtual şi funcțional. Se pare că nu s-a stabilit deja o relație personală de transfer. Una din dificultățile oricărui tratament a fost că subiectul nu trece niciodată printr-o fază de transfer clasic.

14. În exemplul nostru, conştientul visătorului îi refuză pe socri, inconştientul său îi propune să-i accepte, ca fiind o operație fructuoasă şi pentru relațiile sale şi pentru inserția sa în lume şi pentru maturizarea sa personală. Acest vis şi înțelegerea lui i-au permis subiectului, luînd cunoştință de această tendință din el, să o scoată la capăt şi să facă ordine în acest sector al personalității sale. *Nu în funcție de un imperativ exterior lui, şi, de aici, arbitrar, oricare i-ar fi fost proveniența, ci în funcție de tendința sa cea mai personală, cea mai propice lui însuşi şi cea mai intimă.*

Acest lucru este capital căci această procedură îi indică un demers vital acceptabil şi necesar pentru el, o soluție de conciliere şi de sinteză între tendințele sale diverse şi opuse, un echilibru între miasmele trecutului său nedigerate şi viitorul său, devenirea sa. Această procedură relevînd tendința *sa*, el va putea să o accepte fără capitulare.

15. Să nu uităm, în fine, grație exemplului nostru, că disocierea-conflict care constituie nevroza pacientului nostru, ca şi orice nevroză, este la fel de alienantă ca şi o disociere - sciziune sau psihoză. Dacă prima este aparent mai puțin intensă decît a doua, întrucît ea nu antrenează o izolare socială îndărătul pereților unei clinici, nu este mai puțin bogată în consecințe pentru celula familială şi grupul subiectului afectat. Şi cine oare, în secolul nostru aberant, nu este purtătorul vreunei porniri nevrotice?

În exemplul nostru, visătorul a înțeles - ceea ce îi mai rămîne încă de înțeles omului secolului XX - că există în chip irațional înlăuntrul său un aliment care, dincolo de dezgustul pe care i-l inspiră cruditatea sa, este nutritiv.

Tot astfel, se prea poate ca ființa contemporană - dacă va accepta dincolo de dezgustul propriei sale nevroze, să o examineze cu înțelegere - să găsească acolo măduva substantifică pe care secolul nostru, prin mii de întortochieri şi avataruri, pare să o caute cu pasiune.

CUPRINS

Introducere 7

Lămuriri preliminare 17

Capitolul I

Importanța viselor 23

Capitolul II

Trecutul și viitorul în inconștient 38

Capitolul III

Funcția viselor 52

Capitolul IV

Analiza viselor 72

Capitolul V

Arhetipul în simbolismul visului 79

ANEXĂ

Psihologia visului 101

ANDRIEȘ C. LUCIAN
Nr 2602
Biblioteca Personală

SPONSOR

MARCON

REDACTOR: GINNO DUMITRESCU

TEHNOREDACTARE : MARIA RUSU

Tiparul executat la imprimeria AROPA

Bucureşti 1998

00781

Jung a afirmat adeseori că visele preludiu - visate la începutul curei psihanalitice - descriu evoluția psihică ulterioară a pacientului. Studiul acestor vise ne oferă o serie de informații -ca niște balize de orientare- în privința sensului pe care îl va căpăta viața pacientului într-un an, doi, zece, sau pentru totdeauna. Adeseori, un vis mare de acest general ne urmărește încă din copilărie și, numai la o vârstă adultă, ca prin farmec, îi pricepem sensul.

ISBN 973-98126-1-9